FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

SØGÅRDLEJREN

TILLÆG TIL DRIFTS- OG PLEJEPLAN **2012-2019**

FORSVARET

NATURA 2000

Titel Tillæg til drifts- og plejeplan for Søgårdlejren 2012-2019

Udgivelse Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste 2012

Udarbejdelse Dansk Jagtakademi, biolog Niels Kanstrup

Kvalitetssikring Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, skovrider Ole Noe

Godkendelse Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, chef for Miljø- og Energiafdelingen Boie Skov Frederiksen

Fotos Michael Sand og Dansk Jagtakademi

Layout og produktion BUCHS A/S

ISBN 978-87-92898-02-9

Internetversion Tillægget kan findes i elektronisk format på www.forsvaret.dk/fbe

INDHOLD

INDHOLD **5**
1. RESUME 6
2. INDLEDNING **8**
2.1. International naturbeskyttelse på Forsvarets terræner 8
2.2. Natura 2000-tillæg til drifts- og plejeplaner 10
2.3. Natura 2000-tillæg for Søgårdlejrens arealer 13
3. MÅLSÆTNING **14**
3.1. Forsvarets generelle drifts- og plejemålsætninger 14
3.2. Konkrete drifts- og plejemålsætninger for Søgårdlejren 16
3.3. Militære mål 16
3.4. Mål for naturbeskyttelse 18
3.5. Mål for publikumshensyn 21
4. STATUS **22**
4.1. Ejendomsoversigt og kortgrundlag 23
4.2. Arealanvendelse 25
4.3. Kortgrundlag og -materiale 26
4.4. Lovmæssige bindinger og udpegninger 26
4.5. Militæranvendelse 26
4.6. Naturbeskyttelse 27
4.7. Publikumshensyn 38
5. ANALYSE **42**
5.1. Evaluering af gennemført og igangværende plejes betydning for Natura 2000 . . 42
5.2. Analyse af ny indsats 42
6. MODELLER **48**
6.1. Lysåben natur 48
6.2. Modeller til skovdrift 51
6.3. Hydrologi 60
6.4. Invasive arter 60
6.5. Artsbeskyttelse 60
6.6. Publikumshensyn 60
7. AKTIVITETER **64**
7.1. Lysåben natur 64
7.2. Skov 66
7.3. Hydrologi 66
7.4. Invasive arter 67
7.5. Publikumshensyn 67
7.6. Forstyrrelser 67
7.7. Generelle aktiviteter 69
8. REFERENCER **70**
9. BILAG **72**
9.1. Gennemgang af det enkelte udpegningsgrundlag 72
9.2. Retningslinjer for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 78

1. RESUMÉ

Forsvaret ejer og bruger en række skyde- og øvelsesterræner landet over. Terrænerne udgør tilsammen ca. 33.000 ha, og i alt ca. halvdelen heraf er udpeget som Natura 2000-områder og dermed underlagt de statslige Natura 2000-planer og målsætningen og indsatsprogrammet heri. Forsvaret varetager selv planlægningen, hvilket sker ved revision af drifts- og plejeplaner eller tillæg til eksisterende planer.

Nærværende er et tillæg til drifts- og plejeplanen for Hærhjemmeværnsdistrikt Sønderjylland, i plantillægget benævnt "Søgårdlejren", og gælder således planlægningen for *Natura 2000-område Nr. 95: Hostrup Sø, Assenholm Mose og Feldsted Vestermark*, hvoraf ca. en tredjedel ejes og forvaltes af Forsvaret. De vigtigste naturtyper i dette område er søer, hvoraf Hostrup Sø er af afgørende vigtighed, moser og overdrev. Arterne er typisk mosetilknyttede, ynglende fuglearter samt havørn, stor hornugle, odder og stor vandsalamander. Hertil kommer en række særligt beskyttede arter, de såkaldte Bilag IV-arter. Til det håndterer tillægget udvalgte øvrige temaer, herunder skovdrift og publikumshensyn.

Forsvaret, herunder Søgårdlejren, har et stort ansvar for sikring af gunstig bevaringstilstand for alle naturtyper og arter. I området findes typerne højmose og surt overdrev, som er højt prioriteret internationalt. Samtidig er Søgårdlejren af stor betydning for Forsvarets personeluddannelse, og der forudses øget uddannelsesmæssig anvendelse i de kommende år. Ligeledes knytter der sig en række rekreative interesser til arealerne.

Der er igennem en årrække gennemført omfattende naturpleje på Søgårdlejrens arealer. Dette er sket med henblik på sikring af netop de værdifulde naturtyper og tilknyttede arter. Samtidig har der i samarbejde med Sønderjyllands Amt, senere Aabenraa kommune og Naturstyrelsen, været gennemført en undersøgelse af konsekvenserne ved hævning af vandstanden i Hostrup Sø kombineret med lukning af afvandingsgrøfter i moseområdet nord for Hostrup Sø. Dette projekt nærmer sig sin afslutning og forventes implementeret i 2012.

Den hidtidige drifts- og plejeindsats er evalueret i forhold til opfyldelsen af Natura 2000-målene, og Forsvaret vurderer overordnet, at fortsat pleje, som allerede gennemført og videre planlagt, kombineret med rydning af forveddet opvækst i moserne nord og vest for Hostrup Sø samt en vandstandshævning i både moserne og Hostrup Sø vil kunne bidrage meget væsentligt til at opnå Natura 2000-målene. Til dette kommer supplerende planlægning af udvidelse og pleje af overdrevsarealet øst for Hostrup Sø og på Bjergskov Overdrev, udlægning af skovudviklingstyper baseret på lokalitetskortlægning, bekæmpelse af invasive arter, begrænsning af prædation mv. Disse initiativer kombineret med den igangværende og planlagte indsats i form af fx vandhulspleje på hele terrænet vil ydermere sikre målopfyldelsen og områdets økologiske funktionalitet for Bilag IV-arterne.

Forsvaret konkluderer, at den planlagte plejeindsats kan kombineres med en gunstig udvikling af Søgårdlejren som uddannelsessted, når der sikres fortsat militær adgang til arealer, der er egnet til gennemførelse af den nødvendige militære uddannelse i Klattrup mose. Samtidig konkluderer Forsvaret, at der ved overvågning og en mulig regulering af offentlig færdsel i delområder i moserne i fuglenes yngletid vil kunne værnes mod forstyrrelser, der modstrider målopfyldelsen. Dette kombineres med en mere organiseret og kanaliseret adgang i mindre sårbare områder med fokus på parkeringspladsområdet øst for Hostrup Sø, så publikums oplevelser ikke forringes og mulighederne for formidlingen forbedres. Forsvaret konkluderer overordnet, at der for planperioden er tilrettelagt en bred indsats, hvor Forsvaret håndterer de trusler mod områdets naturtyper og arter,

Den nordlige del af Hostrup Sø med tydeligt præg af Klattrup Mose med tidligere tørvegrave.

som Natura 2000-planen identificerer for Søgårdlejren, og dermed tilgodeser alle relevante aspekter af både Natura 2000-forpligtelserne og øvrige fordringer i området.

Plantillægget er vedtaget 2012 og et resume tilgår Aabenraa kommune og Naturstyrelsen.

2. INDLEDNING

Dette afsnit omhandler Forsvarets implementering af Natura 2000-planlægningen igennem drifts- og plejeplaner eller tillæg til disse. Det omhandler planprocessen og beskriver planlægningens formål, målgruppe og omfang. Endelig giver det en introduktion til Natura 2000-planlægningen konkret på Søgårdlejrens arealer.

2.1. International naturbeskyttelse på Forsvarets terræner

Forsvaret er som dansk myndighed direkte forpligtet af den internationale lovgivning på naturbeskyttelsesområdet, herunder reglerne i EU's direktiver, hvoraf Fuglebeskyttelsesdirektivet fra 1979 og Habitatdirektivet fra 1992 spiller en central rolle i beskyttelse og bevarelse af biodiversiteten. Forsvarets skyde- og øvelsesterræner udgør ca. 33.000 ha, hvoraf ca. halvdelen er udpeget som Natura 2000-område. Af dette areal udgør ca. halvdelen egentligt udpegede naturtyper, hvor det særligt er de lysåbne, våde og næringsfattige typer, Forsvaret råder over og forvalter. Mange af disse er i dag generelt truede som følge af fragmentering, næringsstofpåvirkning, tilgroning mv., og tilsvarende er mange af de arter, som er tilknyttet naturtyperne, beskyttelseskrævende. Forsvaret har dermed en forpligtelse til at iværksætte en aktiv forvaltning og plejeindsats, der sikrer naturtyper og arter i en gunstig bevarelsesstatus, og samtidig tilgodese de krav, der stilles til Forsvarets terræner som uddannelsessteder for militære enheder.

2.1.1. Natura 2000-planlægningen i Danmark

Danmark har som en del af implementering af international naturbeskyttelseslovgivning besluttet at gennemføre særlig planlægning for områder udpeget efter EU's Habitatdirektiv og Fuglebeskyttelsesdirektiv samt Ramsarkonventionen, de såkaldte Natura 2000-områder. Områderne er udpeget for at bevare naturtyper og levesteder for vilde plante og dyrearter, som er sjældne, truede eller karakteristiske for EU-landene. Naturtyperne og arterne repræsenterer vigtige, bevaringsværdige dele af europæisk natur.

For hvert Natura 2000-område er der jf. Miljømålsloven udarbejdet en statslig Natura 2000-plan, som på grundlag af en basisanalyse fastlægger en målsætning og et indsatsprogram for området. Begge er bindende. Natura 2000-planen omfatter en periode på 6 år (2009-2015), hvorefter den skal afløses af en ny plan. For fredskovspligtige skove er planperioden 12 år.

Efter den endelige vedtagelse af Natura 2000-planen udarbejder kommunerne en handleplan for, hvordan de vil realisere indsatsen. Naturstyrelsen varetager planlægningen for fredskovspligtige, skovbevoksede arealer og marine Natura 2000-områder. For offentligt ejede arealer kan den offentlige lodsejer gennem fx drifts- og plejeplaner selv forestå Natura 2000-planlægningen.

2.1.2. Natura 2000-planlægning på Forsvarets arealer

Ca. 60 af Forsvarets skyde- og øvelsesterræner, heraf 20 større områder, indgår i Natura 2000-netværket, og Forsvarets nuværende aktiviteter, herunder både militære aktiviteter og de driftsmæssige aktiviteter, der resulterer i en given naturtilstand, skal her vurderes. På dette grundlag skal Forsvaret gennemføre passende foranstaltninger med henblik på at undgå forringelse af beskyttede naturtyper og levesteder for arter. Ydermere skal Forsvaret træffe passende foranstaltninger med henblik på at undgå forstyrrelse af de arter, for hvilke områderne er udpeget, for så vidt disse forstyrrelser har betydelige konsekvenser for opnåelse af bevaringsmålsætningen for de beskyttede arter. Den generelle bevaringsmålsætning for Natura 2000-områderne er at sikre eller genoprette en

gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, som områderne er udpeget for at beskytte.

Til vurdering af indsatsen anvender Forsvaret Natura 2000-planerne, der på grundlag af basisanalyser udarbejdet af de tidligere amter og miljøcentre identificerer trusler, der i planerne angives som aktuelt forekommende og konkrete påvirkningsfaktorer, der enkeltvis eller i samvirkning vil kunne forhindre, at naturtyperne og arterne opnår gunstig bevaringsstatus. Forsvaret opfatter Natura 2000-planerne som "screeninger", der identificerer alle aktuelle trusler. Ud fra dette vurderer Forsvaret mulighederne for at bidrage til en indsats og gennemfører igennem sin planlægning konkrete aktiviteter, der kan imødegå de oplistede trusler. Forsvaret iværksætter ikke yderligere vurdering af betydningen af igangværende militære eller andre aktiviteter i forhold til naturtyper og levesteder, men vil, i det omfang der i planperioden eventuelt bliver opmærksomhed om nye temaer, forholde sig hertil.

Siden 1991 er der for 44 af Forsvarets skyde- og øvelsesterræner udarbejdet drifts- og plejeplaner med henblik på at opnå en tilfredsstillende balance mellem behovet for nødvendig uddannelse og træning af enheder under realistiske vilkår og hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser. For 18 af de terræner, der har Natura 2000-udpegninger, foreligger der drifts- og plejeplaner, i nogle tilfælde nye og i andre tilfælde ældre eller udløbne planer. Det er besluttet, at drifts- og plejeplanerne anvendes som redskab til opfyldelse af Forsvarets forpligtelse til planlægning inden for Natura 2000-områderne og andre aspekter af implementering af international naturbeskyttelseslovgivning. Teknisk sker dette ved, at Forsvaret indarbejder Natura 2000-planlægningen i drifts- og plejeplanerne på lige fod med øvrige formelle forskrifter, hvilket vil ske i forbindelse med den løbende revision af eksisterende drifts- og plejeplaner eller ved udarbejdelse af nye. I tilfælde, hvor der foreligger relativt nye drifts- og plejeplaner, vil Natura 2000-planlægningen sikres gennem tillæg til disse. På større lejede arealer tager udlejer eller kommunen initiativ til Natura 2000-planlægningen. Forsvaret vil her være en central samarbejdspartner. For en række af Forsvarets små arealer, fx fyr, udkigsstationer eller depoter, vil Natura 2000-planlægningen overlades til kommunen i samarbejde med Forsvarets lokale repræsentation.

Nærværende plantillæg er et tillæg til Søgårdlejren. Drifts- og plejeplan 2005-2019 (Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, og Hjemmeværnet, 2004). Det vedrører Natura 2000-planlægning for den del af Natura 2000-område Nr. 95 Hostrup Sø, Assenholm Mose og Felsted Vestermark (Miljøministeriet, 2011), der omfatter et større areal på Søgårdlejren.

2.1.3. Særligt beskyttede arter

I henhold til Habitatdirektivets artikel 12 skal der gennemføres særlige foranstaltninger for at beskytte arter på direktivets bilag IV. Dette gælder uafhængigt af Natura 2000-områdeudpegningen. Forsvarets terræner repræsenterer vigtige levesteder for en stor del af de danske Bilag IV-arter, hvilket stiller krav til forvaltningen på terrænniveau. Dette element vil generelt være indarbejdet i drifts- og plejeplanerne eller søgt håndteret i forbindelse med udarbejdelse af Natura 2000-tillæg hertil.

2.2. Natura 2000-tillæg til drifts- og plejeplaner

Natura 2000-tillæg til drifts- og plejeplaner beskrives mere detaljeret i det følgende.

2.2.1 Formål

Formålet med Natura 2000-tillæg svarer til formålet med ”moder”-drifts- og plejeplanerne, der er at sikre et bindende dokument, der

- beskriver de militære, naturbeskyttelses- og driftsmæssige målsætninger, der knytter sig til et givet terræn,
- fremlægger en status for terrænets værdier og anvendelse,
- foretager en **an**alyse af, hvordan målsætningerne bedst tilgodeses og forenes,
- opstiller langsigtede visioner og fastlægger modeller og konkrete aktiviteter for forvaltningen i den pågældende planperiode, og
- sikrer ejerskab blandt såvel interne som eksterne bidragydere igennem inddragelse i tilblivelsesprocessen.

Den primære målgruppe for drifts- og plejeplaner er den stedlige, forvaltende militære myndighed, der har ansvaret for den daglige drift af terrænet og implementering af drifts- og plejeplaner, samt de militære brugere. Hertil

Udkik over Hostrup Sø.

Skovfirben er hyppigt forekommende. Dens nære slægtning, markfirben, der er Bilag IV-art, er i nærområdet og vil kunne fremmes igennem sikring af lysåbne naturtyper.

kommer øvrige myndigheder, frem for alt kommunen, som med planerne opnår et solidt og veldokumenteret udgangspunkt for administrationen af lovgivning på terrænerne, særligt lovgivning om planlægning, miljømål, naturbeskyttelse og vandløb. Endelig er planerne rettet mod befolkningen, herunder ikke mindst lokale interessenter, der ønsker at anvende terrænerne til fritidsformål. Planerne er nærmere beskrevet i Bestemmelse for drifts- og plejeplaner (FBE, 2011a).

2.2.2 Proces for plan og plantillæg samt planperiode

Drifts- og plejeplaner for Forsvarets terræner er hidtil udarbejdet i et samarbejde mellem Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen og med inddragelse af offentligheden igennem en høringsprocedure. Fremover vil nye planer, planrevisioner og tillæg til eksisterende planer udarbejdes af Forsvaret med inddragelse af relevante interessenter, herunder især kommunerne, Naturstyrelsen, centrale interesseorganisationer samt relevante nabolodsejere. Indsatsprogrammet til opfyldelse af Natura 2000-forpligtelserne skal ikke gennemgå en godkendelsesproces som sådan, men evalueres bl.a. i forbindelse med en ny basisanalyse, der foretages af Naturstyrelsen hen mod Natura 2000-planperiodens udløb. Første planperiode er 2009-2015. Denne evaluering kan således medføre, at drifts- og plejeplaner eller tillæg hertil skal revideres i 2015 eller umiddelbart efter.

Eksisterende drifts- og plejeplaner kan efter en særlig procedure ændres i planperioden. Natura 2000-tillæg er ikke at opfatte som en ændring til drifts- og plejeplanen, men som et supplement. I det omfang tillægget indebærer, at en konkret indsats fastsat i drifts- og plejeplanen påvirkes eller ændres væsentligt, vil dette fremgå eksplicit af tillægget.

2.2.3. Omfang af Natura 2000-tillæg til drifts- og plejeplaner

Natura 2000-tillæg har som hovedsigte at implementere forpligtelser i forhold til de konkrete Natura 2000-områ-

Vandstanden i Hostrup Sø måles ved udløbet i Bjerndrup Mølleå og planlægges hævet i 2012.

der og vil derfor primært være rettet mod planlægning på de arealer, der på det enkelte terræn ligger indenfor et Natura 2000-område. Her omfatter tillægget de aktiviteter, der har relevans i forhold til trusler, indsatsprogram og mulige virkemidler, beskrevet i Natura 2000-planen, og hvor Forsvaret som myndighed er forpligtet til at gennemføre en aktiv indsats, der sikrer en gunstig bevaringsstatus for naturtyper og arter.

Tillæg omfatter desuden en indsats med henblik på sikring af gunstig bevarelsesstatus for en række særligt beskyttede arter (Bilag IV), hvor indsatsen skal ske uafhængig af områdeudpegninger. Her kan det omfatte arealer udenfor Natura 2000-området. Det samme gør sig gældende, når en specifik planlægning for arealer uden for Natura 2000-området har en hensigtsmæssig funktion i opfyldelsen af målene for Natura 2000-området. For sikringen af Bilag IV-arter, herunder også på arealer udenfor Natura 2000-områderne, sigter tillægget primært på, at aktiviteter ikke forringer bevaringsstatus. Det beskriver således ikke nødvendigvis en aktiv plejeindsats for disse arter, men tilstræber at bevare områdernes økologiske funktionalitet.

De birkeskovsomkransede søer er meget karakteristiske for den nordlige del af terrænet - Natura 2000-området.

Endelig kan tillæg omfatte en række yderligere temaer, som siden drifts- og plejeplanens vedtagelse har vist sig aktuelle i forhold til planlægningen, og hvoraf nogle har direkte sammenhæng med forvaltningen af internationalt prioriterede naturtyper og arter.

2.3. Natura 2000-tillæg for Søgårdlejrens arealer

I 2004 gennemførtes en drifts- og plejeplan for Hærhjemmeværnsdistrikt Sønderjylland, i dette tillæg benævnt "Søgårdlejren", i et samarbejde mellem Skov- og Naturstyrelsen og Hjemmeværnskommandoen. Planen gælder for en 15-årig periode (2005-2019) og kan løbende ændres, såfremt der er behov for og enighed herom jf. planens afsnit 2.3.

Søgårdlejren ligger delvist i Natura 2000-område nr. 95. Der er et arealmæssigt overlap på 462 ha, hvor Klattrup Mose, Hostrup Sø og overdrevsarealerne ved Bjergskov udgør de vigtigste områder for de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området. På baggrund af, at drifts- og plejeplanen er forholdsvist nyiværksat, er det besluttet at udarbejde nærværende tillæg til planen. Formålet med tillægget er at supplere den eksisterende drifts- og plejeplan, så der opnås et tilstrækkeligt grundlag for Natura 2000-planlægningen. Ud over Natura 2000 indeholder tillægget planlægning for beskyttelse af Bilag IV-arter på terrænet. Ligeledes indgår skovdrift, hvor der siden drifts- og plejeplanen er kommet nye aspekter vedrørende omlægning til naturnær skovdrift til. Retningslinjerne for den samlede skovdrift ændres i tråd hermed. Endelig indddrages publikumshåndtering, der har tæt berøring med Natura 2000-planlægningen.

Tillægget gælder perioden 2012-2019 og vil ved Natura 2000-planens udløb i 2015 blive evalueret og evt. revideret. Det er udarbejdet af Forsvaret og tilgår Åbenrå Kommune og Naturstyrelsen i resume, jf. Bekendtgørelse om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner.

3. MÅLSÆTNING

Dette afsnit beskriver indledningsvist Forsvarets generelle driftsmålsætninger, som overføres på de konkrete driftsmålsætninger for Søgårdlejren under særlig hensyn til Natura 2000-forpligtelserne. Disse har fungeret som et arbejdsredskab under tillæggets udarbejdelse og er i den færdige form bestemmende for den fremtidige drift og pleje af terrænet, der repræsenterer indsatsen for at nå Natura 2000-målene. Målsætningerne er opstillet og fordelt på en række strategiske, taktiske og operationelle mål indenfor emnerne militæranvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Målene er indbyrdes forbundet fra det overordnede og langsigtede til det konkrete og kortsigtede.

3.1. Forsvarets generelle drifts- og plejemålsætninger

Målsætningen for driften af Forsvarets arealer er sammensat af mål for militæranvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Disse forskelligartede mål er konkretiseret og prioriteret i drifts- og plejemålsætningerne for de enkelte terræner. De generelle og langsigtede drifts- og plejemålsætninger hidrører fra en række Forsvarets Bygnings- og Etablissemenststjeneste bestemmelser, der i planlægningsprocessen er udmøntet til en række arealspecifikke og kortsigtede drifts- og plejemålsætninger for de enkelte arealer.

3.1.1. Militæranvendelse

Arealerne på Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner anvendes af alle militære enheder og øvrige myndigheder, der indgår i Totalforsvaret, til uddannelse, så enhederne kan nå de uddannelsesmål, som deres indsættelse kræver. Herunder kan der stilles arealer til rådighed for udenlandske enheder. Arealerne skal derfor fremstå så varierede som muligt, så de over tid indeholder de terrændtyper, der er behov for til militære uddannelser.

3.1.2. Naturbeskyttelse

Arealerne udgør i kraft af mange års ekstensiv drift og målrettet naturpleje nogle af de bedst bevarede naturområder i Danmark. Mange arealer er helt eller delvist udpeget som naturarealer af international betydning med krav om en aktiv indsats for at sikre gunstig bevarelsesstatus for særligt udpegede naturtyper og arter, bl.a. gennem en indsats mod truslerne herunder næringsstofberigelse, tilgroning, uhensigtsmæssig hydrologi og invasive arter. Hertil kommer, at der på alle terræner potentielt forekommer arter, der kræver særlig beskyttelse fx odder, danske arter af flagermus, visse krybdyr- og paddearter samt insekt-arter. Yngle- og rastepladser for dyr og planter omfattet af Habitatdirektivets bilag II og IV er endvidere beskyttet ifølge Naturbeskyttelseslovens § 29a og § 29b. Ifølge Naturbeskyttelseslovens § 52 er offentlige myndigheder endvidere forpligtet til at sikre en god plejetilstand på en række beskyttede naturtyper på offentlige arealer. Forsvarets arealer rummer ydermere andre væsentlige samfundsmæssige værdier i form af fortidsminder og andre kulturspor, som skal beskyttes.

3.1.3. Publikumshensyn

Hovedparten af Forsvarets terræner er tilgængelige for civilt publikum, når arealerne ikke anvendes til militær uddannelse. De skal derfor kunne være rammen om gode oplevelser i forbindelse med såvel organiseret som uorganiseret brug. Publikums adgang skal kanaliseres hensigtsmæssig i forhold til militære aktiviteter og faciliteter samt naturområder og arter, der kræver særlig beskyttelse mod forstyrrelser.

Søgårdlejren, der er på 654 ha, ligger imellem Åbenrå og Flensborg Fjorde.

Moseområderne er vigtige levesteder for en række sjældne og truede dyrearter.

3.2. Konkrete drifts- og plejemålsætninger for Søgårdlejren

De kort- og langsigtede målsætninger for Natura 2000-indsatsen på Søgårdlejren er sammensat af en række strategiske, taktiske og operationelle mål. De *strategiske* mål udtrykker de langsigtede mål for den fremtidige drift. De *taktiske* mål tager udgangspunkt i den kommende planperiode og er kontrollerbare på periodeniveau. De *operationelle* mål udgør de mest handlingsorienterede mål, der i lighed med de taktiske mål også er kontrollerbare. I særdeleshed taktiske og operationelle mål vil på sigt indgå i evalueringen af planlægningens målopfyldelse.

Samlet set tjener de taktiske mål til opfyldelse af de strategiske mål, ligesom de operationelle mål skal sikre opfyldelse af de taktiske mål. Ved hjælp af denne struktur er de strategiske, taktiske og operationelle mål sammenkoblede i nedenstående skemaer for at tydeliggøre den røde tråd gennem drifts- og plejeplanens dispositioner fra det overordnede til det konkrete niveau.

3.3. Militære mål

Det er et grundlæggende mål at bevare Søgårdlejren som et velfungerende uddannelsessted med mindst de samme muligheder som i dag med adgang til moseområderne mod nord, herunder med fortsatte dækningsmuligheder i delområder samt adgang via den sydlige vej, der forstærkes. Samtidig medtages en aktuel målsætning om etablering af en bykampfacilitet.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Søgårdlejren, herunder den del, der er udlagt som Natura 2000-område, er et militært øvelsesterræn og bruges fortsat som sådant og udvikles til at opfylde Forsvarets uddannelsesmæssige behov på lang sigt. Søgårdlejren skal tilgodese en realistisk uddannelse af soldater og enheder under anvendelse af skarp ammunition inden for en realistisk grænse (ammunition, som ikke betyder behov for en urealistisk større sikkerhedszone).	Søgårdlejrens rammer for typerne af nuværende aktiviteter: Lette våben, kanonslag, lydmarkør til dysekanon, håndgranater, signalpatroner, 100 gr. sprænglegemer, hjulkøretøjer, PMV, helikoptere er som minimum bevaret. Adgang for uddannelsesenheder, herunder i Klattrup Mose bevares (ca. 80 ha) Der sikres 2 områder med skovpræg af hensyn til militær uddannelse i lukket terræn i Klattrup Mose (samlet min. 16 ha).	Bykampfacilitet udvikles i Afd. 9 (0,5 ha). Sydlig vej (ca. 2.000 m) i Klattrup Mose sikres og forstærkes over en samlet strækning på ca. 300 m for udkørsel af materiale fra rydning og uddannelsesmæssig kørsel med militærkøretøjer.

Den centrale del af Klattrup Mose, som vil blive ryddet for træopvækst.

3.4. Mål for naturbeskyttelse

Målene for naturbeskyttelse er primært affødt af Natura 2000-planens konkrete målsætning for naturtyper og arter. De opfyldes altovervejende igennem naturgenopretningsprojektet i Klattrup Mose og Hostrup Sø, der gennemføres som flere delprojekter, i form af dels rydning af opvækst (2011), dels lukning af grøfter og dels hævning af vandstanden i Hostrup Sø, hvilket sker på basis af et fælles projekt med Åbenrå kommune og Naturstyrelsen. Dette vil tilgodese mosenaturtyperne og de mose- og søtilknyttede arter. Yderligere målsættes en udvidelse af overdrevsarealet med dels rydning af krat og skov, dels ved inddragelse af agerjord og dels iværksættelse/videreførelse af afgræsning. Bilag IV-arter tilgodeses dels igennem ovenstående og ved pleje af nye og ældre vandhuller samt sikring af hule træer mv.

Hvor der i forbindelse med arter er anført "tilstand" af levested inkluderer dette vurdering af målsætningen om at sikre givne arter med individuel hensyntagen til sårbarhed overfor forstyrrelser samt til påvirkning af prædation fra invasive plante- og dyrearter. De taktiske og operationelle mål er grupperet i en rækkestruktur, hvor inddelingen bygger på de projekter, der kendetegner de operationelle mål. Dette er valgt for at give et bedre overblik.

Grundvandet står højt de fleste steder i mosen.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Natura 2000: Søgårdlejren bidrager i videst muligt omfang til sikring af Natura 2000-område Nr. 95's økologiske integritet.	**Hostrup Sø (ca. 200 ha):** Opnår forbedret vandkvalitet og naturtypekarakteristisk grundskudsvegetation.	I et projekt i samarbejde med Syddansk Universitet og Naturstyrelsen forbedres lysforholdene på lavt vand i to del områder på søens øst og sydside ved reduktion af rørskoven (ca. 0,3 ha). Strandbo udplantes i det sydlige delområde. Rydnings- og hydrologiprojektet i Klattrup Mose/Hostrup Sø gennemføres, se detaljer nedenstående.

Fortsættes næste side

Naturtyper og arter: Naturtyper og arter skal have en gunstig bevaringsstatus. For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II og gunstig prognose skal udviklingen i areal og tilstand være stabil eller i fremgang. For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V og/eller ugunstig prognose, skal udviklingen i natur/skovtilstand være i fremgang, således at der opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil. Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det. For naturtyper og arter uden tilstandsvurderingssystem og/eller med en ukendt prognose er målsætningen gunstig bevaringsstatus.	**7120 Nedbrudt højmose og 7140 Hængesæk**: Udvikles i retning af højmose N og V for Hostrup Sø (ca. 50 ha). **7110 Højmose**: Sikres i fremgang og der skabes basis for udvidelse og sammenhæng. **Tinksmed, trane og mosehornugle**: Tilstand og det samlede areal af levestederne er i fremgang, således at der er grundlag for, at arterne yngler i området nord for Hostrup Sø. **Rørdrum**: Tilstand og areal af rørskovsarealerne omkring Hostrup Sø stabil, så der fortsat er grundlag for at rørdrum yngler. **Stor hornugle og havørn**: Tilstanden af Hostrup Sø og arealet omkring stabil eller i fremgang således, at området fortsat understøtter, at arterne yngler i nærområdet. **Rørhøg**: Tilstanden og det samlede areal af levesteder i fremgang, således at området bidrager til målsætningen om 2-3 ynglepar i Natura 2000-området. **Odder**: Hostrup Sø sikres som levested. **Stor vandsalamander**: Der sikres egnede levesteder, herunder etableres mulighed for genudveksling mellem områdets delbestande igennem bedre hydrologi i Klattrup Mose og etablering og pleje af 5-10 vandhuller.	Rydnings- og hydrologiprojektet i Klattrup Mose/Hostrup Sø gennemføres i 2 faser, jf. aktivitetsafsnit: *Fase 1 (påbegyndt 2011):* Forveddet opvækst ryddes på et ca. 80 ha stort centralt areal i Klattrup Mose. Forveddet opvækst i nedbrudt højmose (0,6 ha) i Afd. 3 ryddes sammen med ovenstående. Tidligere grøfter (i alt 400 m) på begge sider af Bukkelunden lukkes og udjævnes. Afgræsning iværksættes senest i 2013 i hele Klattrup Mose (100 ha). *Fase 2: Efter nærmere undersøgelse og i samarbejde med Aabenraa kommune og Naturstyrelsen:* Ca. 10 nord-syd-gående dræningsgrøfter i Klattrup Mose tilkastes så lang nedstrøms (syd) som muligt og desuden punktvis opstrøms. En 30 m bred og 1 meter dyb rende (0,2 ha) udgraves på tværs i den nuværende Bukkelund, hvis det skønnes hensigtsmæssigt. To-tre vandhuller á ca. 0,1 ha etableres i området øst for Gåsesø, hvis det skønnes hensigtsmæssigt. Vandstanden hæves i Hostrup Sø jf. det fælles hydrologiprojekt. Brudesø Bæk lukkes så tæt på udløbet i Hostrup Sø som muligt.
		Øvrig pleje: 7 vandhuller Afd. 7, 8, 9, 10, 11 (i alt 0,8 ha) sikres og plejes løbende.
	6230 Surt overdrev: Sikres stabil eller i fremgang (36 ha) og der skabes vilkår for udvikling på yderligere areal øst for Hostrup Sø (8,5 ha) og på Bjergskov overdrev (3,5 ha).	Rydningsprojekt øst for Hostrup Sø (2011), jf. aktivitetsafsnit: Opvækst af eg, birk, hyld m.v. ryddes på et areal (5,5 ha) fra P-pladsen øst for Hostrup Sø og mod syd. Overdrevsarealer i Afd. 5 (1 ha) og et nuværende landbrugsareal i Afd. 5 (3 ha) mod syd inddrages i projektarealet. Sidstnævnte areal kultiveres og overgår derefter til naturlig succession med overdrevspleje ved slåning/afgræsning. Rydning og afgræsning af Bjergskov Overdrev (Afd. 7): Et areal nord (2 ha) og et i syd (1,5 ha) i Afd. 7 ryddes for opvækst, dog således at der efterlades enligt stående ege. Bjergskov Overdrev afgræsses som nu, men i planperioden afklares koordineret afgræsning med Naturstyrelsen.

Fortsættes næste side

Skov: Skovarealerne, herunder såvel habitatskov som øvrig skov på hele terrænet, styrkes naturmæssigt igennem naturnær skovdrift på basis af lokalitetskortlægning og udlægning af skovudviklingstyper. Forsvarets skove skal fremstå robuste og modstandsdygtige i forhold til eksterne påvirkninger fra storm, klimaændringer og skadevoldere. Skovene skal sikres en omfattende strukturmæssig variation og hydrologi, så de til enhver tid opfylder de militære behov til uddannelsesmæssig brug, adgang, sløring og støjdæmpning. Forsvarets fredskovsarealer skal drives efter naturnære skovdriftsprincipper. Skovdriften skal gennemføres, så den lever op til kravene om skovcertificering jævnfør både FSC og PEFC. Skovdriften skal specielt fokusere på at bevare og skabe brede og varierede skovbryn langs ydre og indre skovrande. Langs vejkanter, spor og omkring vejkryds skal, hvor det er relevant, skabes og vedligeholdes åbne områder. Foryngelse skal i videst muligt omfang baseres på naturlig foryngelse. I overgangsfasen fra traditionel til naturnær skovdrift vil suppleres med indplantede træer. Forekomst af dødt ved er en nøglefaktor for skovens naturindhold. Tilstedeværelse af døde og døende gamle træer i alle bevoksninger skal sikres, på arealer uden tilstrækkelig forekomst af dødt ved gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved.	**9110 Bøg på mor**: Sikres i god tilstand eller i fremgang (1,0 ha) **9120 Bøg på mor med kristtorn**: Sikres i god tilstand eller i fremgang (1,6 ha).	Skovudviklingstype 11 Bøg udlægges på 9,4 ha, indeholdende områdets ene delareal med skovhabitattype 9110 i Afd. 8 (1,0 ha) og 3 delarealer af skovhabitattypen 9120 Afd. 6 (i alt 1,2 ha).
	9160 Ege-blandskov: Sikres i fremgang eller i god tilstand (1,5 ha).	Skovudviklingstype 22 Eg med lind og bøg udlægges på 15,5 ha indeholdende 2 delarealer med habitatskovtypen 9160 i Afd. 6 (1,2 ha).
	Skovarealerne på Søgårdlejren: Omlægges til naturnær skovdrift med udlægning af skovudviklingstyper og habitattrægrupper.	Følgende skovudviklingstyper udlægges ud over de ovenfor nævnte habitatskovnaturtyper (se kort over skovudviklingstyper) 14 Bøg med gran: 28,2 ha 23 Eg med skovfyr og lærk: 10,1 ha 41 Birk med skovfyr og gran: 10,0 ha 93 Skoveng: 2,7 ha 94 Urørt skov: 46,8 ha Mindst 17 habitattrægrupper (6,7 ha) udlægges fordelt over alle terrænets skove.

3.5. Mål for publikumshensyn

Strategisk	Taktisk	Operationel
Søgårdlejrens naturarealer anvendes rekreativt som **udflugtsmål og oplevelsessted** for offentligheden under hensyn til militære og naturbeskyttelsesmæssige interesser.	Offentlig adgang til hele Søgårdlejren sikres efter nuværende regler. Offentlig adgang til Klattrup Mose moniteres og evalueres i forhold til betydning for ynglende, udpegede arter. Publikumshensynet prioriteres igennem foldere og andet informationsmateriale rettet mod besøgende ved P-pladsen øst for Hostrup Sø og på Bjergskov Overdrev.	Omfanget og betydning af offentlig færdsel i Klattrup Mose i fuglenes yngletid (1. marts – 31. juli) moniteres ind til 2015. Adgangen evalueres i forhold til ynglefugle og tilrettelægges mhp. på hensigtsmæssig regulering fra 2015 så fuglene sikres optimale forhold. Adgang fra P-pladsen øst for Hostrup Sø styrkes gennem rydning og skiltning. Større formidlingsindsats ved P-pladsen udvikles i samarbejde med kommune og Naturstyrelsen. Adgang til Bjergskov overdrev udbygges i samarbejde med Naturstyrelsen.

4. STATUS

Dette afsnit giver en status med fokus på forhold, der har relevans for Natura 2000 på Søgårdlejren ved planperiodens start. Hovedvægten lægges på beskrivelse af tilstanden inden for den del af Natura 2000-området, der hører til Søgårdlejren, dog således at der sker en afvejning af betydningen af dette i forhold til tilstanden i det øvrige Natura 2000-område. Hertil kommer en status for Bilag IV-arter i terrænet som helhed, for skovdrift mv. Der gives indledningsvis en summarisk beskrivelse af terrænet og dets historie.

Udarbejdelse af dette afsnit bygger på et bredt grundlag af data og information, herunder oplysninger fra den eksisterende drifts- og plejeplan for Søgårdlejren, Danmarks Miljødata, Miljøministeriets portal om vand- og naturplaner, Natura 2000-planen for Hostrup Sø mv. med tilhørende basisanalyser. Hertil kommer værdifuld information fra lokale enkeltpersoner og institutioner, herunder Entomologisk Fagudvalg, DOF-Basen og Danmarks Fugle og Natur. Endelig indgår et betydeligt datagrundlag fra undersøgelser iværksat af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, herunder udredning om tinksmed, Bilag IV-arter, skovudviklingstyper mv. Hovedparten er publiceret eller på anden måde offentligt tilgængeligt. Der henvises overordnet til drifts- og plejeplanen og i øvrigt til Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes hjemmeside der kan findes via www.forsvaret.dk/fbe

Søgårdlejren ligger langs landevejen mellem Åbenrå og Kruså. Her mødes det det frodige østjyske morænelandskab med den magre vestjyske hedeslette. Terrænet karakteriseres af de tre store søer Hostrup Sø, Store Søgård Sø og Lille Søgård Sø og en række naturtyper, der strækker sig fra magre højmoser og næringsfattige søer mod nord over åbne, kuperede overdrevsarealer, til de mere frodige løvskove og fugtige enge i syd. Arealerne er botanisk meget værdifulde, ligesom der er knyttet geologiske, landskabelige, kulturhistoriske og ikke mindst rekreative interesser til området.

Søgårdlejren har en klar opdeling i et nordligt og et sydligt område. Det nordlige præges af et stort sammenhængende højmose-kompleks. Fra mosens sydlige ende får man et kig ud over den over den ca. 210 ha store Hostrup Sø. Søen er næringsfattig og biologisk meget værdifuld. Skovområdet Langbjerg vest for Hostrup Sø præges i dag af talrige nytilplantninger efter stormfaldet i 1999. Bjergskoven ligger langs søens østlige kant, og her breder skoven sig helt ned i vandkanten. Det nordlige område, der ligger øst for hovedvejen, præges af et åbent overdrevsareal, der omkranses mod øst af landbrugsland. Arealet afgræsses af kreaturer og indeholder en række gamle stendiger. Det sydlige område præges af Søgårdsøerne, som omfatter Store Søgård Sø og Lille Søgård Sø, og ligger på hver sin side af hovedvejen i Bjerndrup Mølleå-vandsystemet. Store Søgård Sø danner Søgårdlejrens sydligste grænse og omkranses af skov – mod nordvest af Drejbjerg. De to områder forbindes af overdrevsområdet langs hovedvejen.

Historisk har Søgård været kendt som herregård siden 1300-tallet. Ejendommen blev i 1934 opkøbt af Statens Jordlovsudvalg. Den 21. januar 1935 blev Søgård overdraget til Krigsministeriet med 150 tdr. land ager, 200 tdr. land skov samt de tre søer. Den dengang nyoprettede 2. fodfolkspionerbataillon blev indkvarteret i det nyopførte kasernekvarter, og den gamle hovedbygning blev administrationsbygning med kontorlokaler og bolig for kom-

mandanten og befalingsmandskabet. Den 9. april 1940 deltog danske soldater fra Søgård i kampen mod tyskerne forskellige steder i landsdelen, og Søgård var indtil 1945 besat af tyskerne. 1. januar 1997 overtog Hjemmeværnet Søgårdlejren med bygninger og øvelsesterræn.

4.1. Ejendomsoversigt og kortgrundlag

Ejendomsforhold på Søgårdlejren er grundlæggende beskrevet i drifts- og plejeplanen, og følgende er en opdatering i forhold til ændrede matrikel- og arealanvendelse, der er sket siden planens vedtagelse.

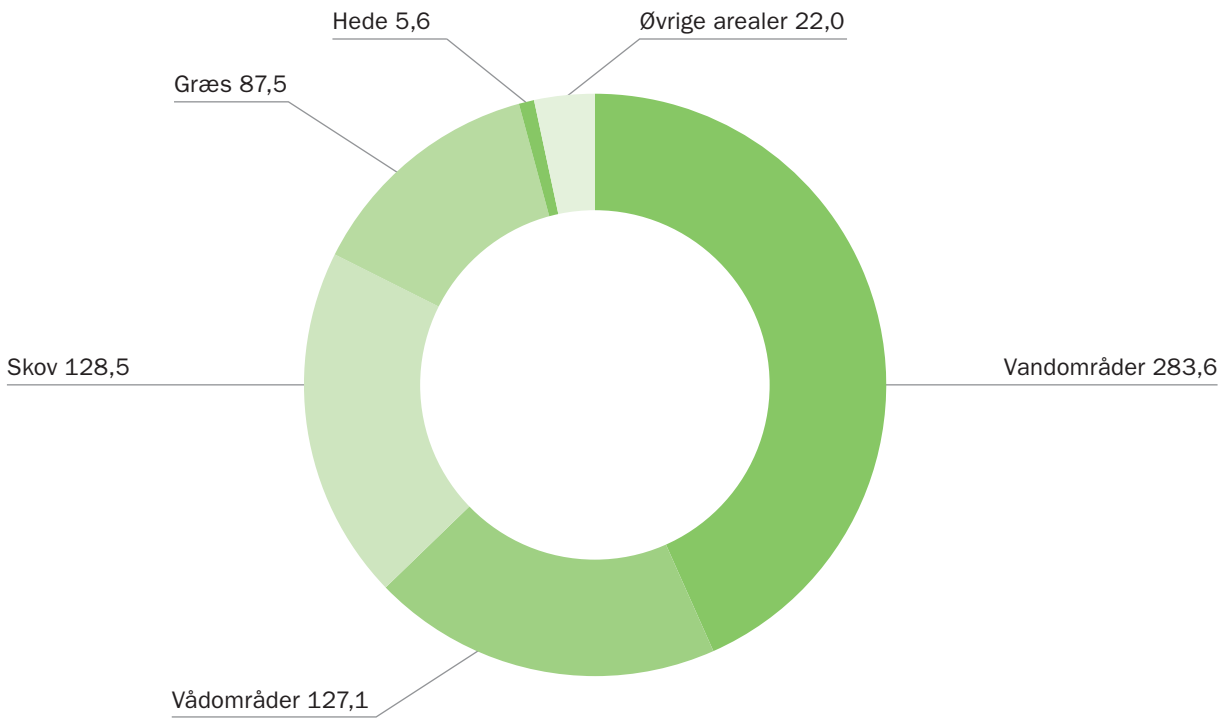

Figur 4-1. Øverst arealanvendelse på hele Søgårdlejren (654,4 ha). Nederst tilsvarende for den del af terrænet, der indgår i Natura 2000 (472,8 ha). Under "Øvrige arealer" henføres lejrområdet, anlæg, veje mv. Tallene angiver areal i ha.

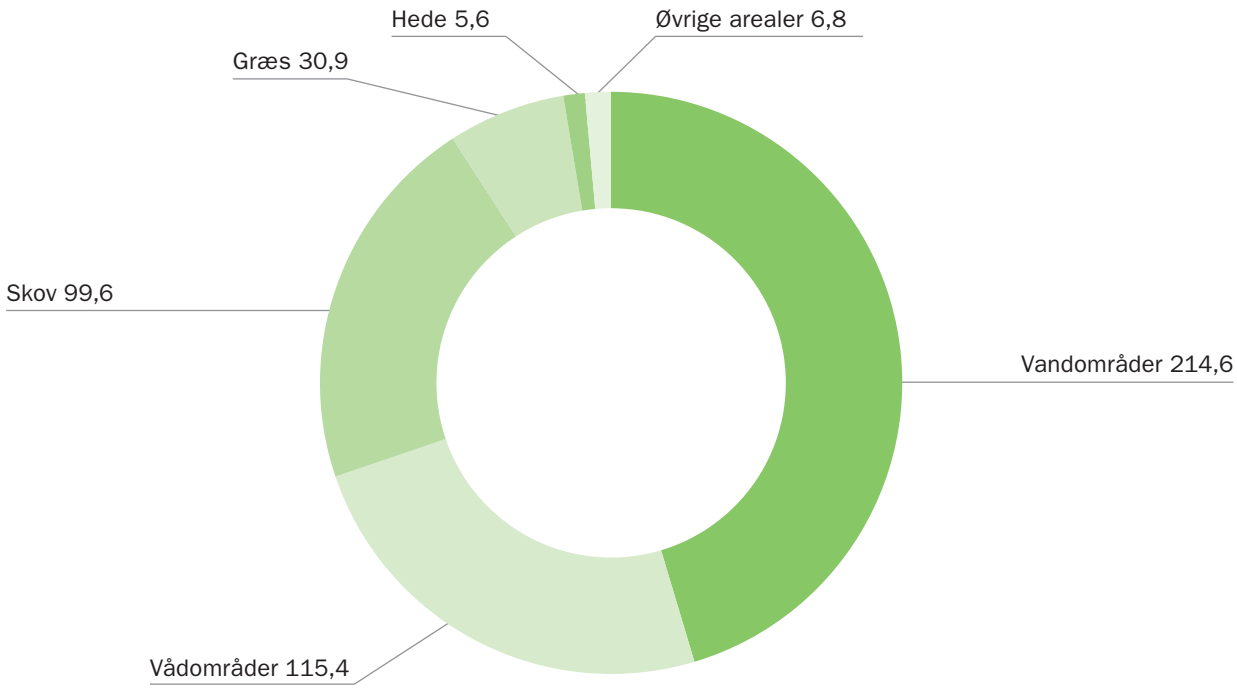

4.2. Arealanvendelse

Søgårdlejren omfatter 654,4 ha. Fordelingen på arealanvendelsestyper på hele terrænet og i den del, der udgør Natura 2000, fremgår af Figur 4-1. Det ses, at fordelingen mellem anvendelsestyperne ikke adskiller sig væsentligt for hele terrænet og Natura 2000-delen. Vandområder udgør næsten halvdelen af arealet, altovervejende som en følge af de tre søer Hostrup Sø, Store Søgård Sø og Lille Søgård Sø. Vådområder domineres især af moserne nord for Hostrup Sø, og her ses en mindre overrepræsentation i Natura 2000-området i forhold til det samlede terræn. Modsat gør det sig gældende for græsarealerne, der primært udgøres af overdrevsarealer vest og nord for kaserneområdet. Skov udgør ca. 20 % af arealet på både hele terrænet og i Natura 2000-området. Det forholdsvist lille hedeareal på Søgårdlejren ligger i Natura 2000-området, men der er ikke tale om en habitatnaturtype. 22 ha er udlagt som "øvrige områder", der dækker selve kaserne- og lejrarealet, baneanlæg, veje og bæltespor og andre funktionelle arealer.

Forskrift	Bindinger i resume
Ramsarkonventionen (1971a	Tilknyttede lande udpeger vådområder af international betydning (Artikel 2).
EF-Fuglebeskyttelsesdirektivet (79/409 EØF).	Medlemsstater udlægger særligt beskyttede områder for fugle arter på Bilag I (Artikel 4.1) og trækfugle (Artikel 4.2).
EU-Habitatdirektivet (92/43 EØF)	Medlemsstater opretter særlige bevaringsområder for naturtyper (Bilag I) og arter (Bilag II) (Artikel 3). Medlemsstater træffer passende foranstaltninger for at undgå forringelse af naturtyperne og levestederne for arterne i de særlige bevaringsområder samt forstyrrelser af de arter, for hvilke områderne er udpeget, for så vidt disse forstyrrelser har betydelige konsekvenser for dette direktivs målsætninger (Artikel 6.2). Planer eller projekter, der kan påvirke et bevaringsområde væsentligt, skal vurderes med hensyn til deres virkninger på lokaliteten under hensyn til bevaringsmålsætningerne for denne (Artikel 6.3). Medlemsstater sikrer streng beskyttelse for visse arter (Bilag IV) (Artikel 12).
Lov om miljømål mv. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (Miljømålsloven LBK nr. 932 af 24/09/2009).	Miljøministeren udpeger og iværksætter planlægning for ovennævnte områder, samlet benævnt Natura 2000.
Bekendtgørelse om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter ("Habitatbekendtgørelsen", Bek. nr. 408 af 01/05/2007)	Bevaringsmålsætningen for Natura 2000-områderne er at sikre eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, områderne er udpeget for. 246 områder i Danmark udgør Natura 2000. I Danmark er 60 naturtyper, 84 fugle- og 35 øvrige dyrearter samt 12 plantearter relevante for udpegning af Natura 2000. 36 dyrearter samt 7 plantearter (Bilag IV) sikres streng beskyttelse. Søgårdlejren indgår i Natura 2000-område nr. 95: Hostrup Sø, Assenholm Mose og Felsted Vestermark (Habitatområde H84 og Fuglebeskyttelsesområde F58), der som udpegningsgrundlag har 11 naturtyper, 1 paddeart, 1 pattedyrart og 7 fuglearter. 14 Bilag IV-arter (alle dyrearter) er at finde på Søgårdlejren eller i umiddelbar nærhed.
Bekendtgørelse om administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter for så vidt angår forsvarets aktiviteter (Bek. nr. 1458 af 14/12/2010).	Bekendtgørelsen pålægger jf. Habitatdirektivets Artikel 6 Forsvaret at træffe passende foranstaltninger med henblik på at undgå forringelse af beskyttede naturtyper og levesteder for arter samt sikre konsekvensvurdering af nye eller ændrede planer og projekter, der ikke i medfør af anden lovgivning er underlagt krav om forudgående tilladelse og vurdering af aktiviteten. Pålægger desuden Forsvaret streng beskyttelse af Bilag IV-arter.

Tabel 4-1. Lovgivning og bindinger, der ligger til grund for Natura 2000-planlægningen.

4.3. Kortgrundlag og -materiale

Al kortmateriale foreligger centralt og lokalt hos Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste i digital form og opdateres løbende. Dette materiale ligger til grund for udarbejdelse af de kort, der følger plantillægget både som indstik i den trykte version og som bilag til den elektroniske version af tillægget. Der er tale om tre korttyper, dels et grundkort som viser status for arealanvendelsen på plantidspunktet (2011). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen, herunder administrative bindinger i form udpegninger, fredninger etc. Dette kort anvendes som grundlag for aktivitetskortet, der angiver de delområder, hvor der iværksættes konkrete tiltag. Aktivitetskortet er parallelt til aktivitetsafsnittet (Kapitel 5) udarbejdet for alle planlagte aktiviteter på terrænet, herunder også de, der hidrører fra den overordnede drifts- og plejeplan. Kortene er forsynet med signaturforklaring samt en angivelse af målestoksforholdet. Skovudviklingstypekortet angiver placeringen af de fastlagte skovudviklingstyper, der udtrykker de langsigtede udviklingsmål for skov.

4.4. Lovmæssige bindinger og udpegninger

Drifts- og plejeplaner gennemgår alle lovmæssige rammer for planlægningen på de enkelte terræner. Nærværende tillæg baseres primært på de forskrifter, der har direkte reference til Natura 2000-planlægningen. De er gennemgået summarisk i Tabel 4-1.

4.5. Militæranvendelse

I dag udgør Søgårdlejren "Hjemmeværnsdistrikt Sønderjylland", og øvelsesterrænet anvendes til alle typer af hjemmeværnets uddannelse, herunder:

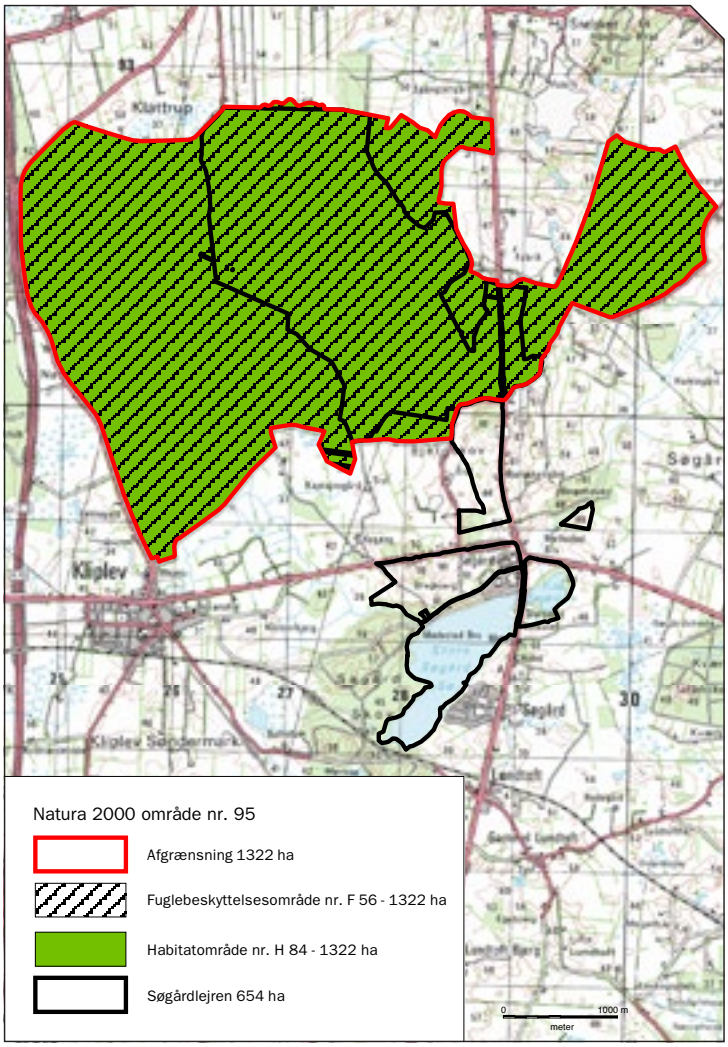

Figur 4-2. Kortskitse over Natura 2000-område nr. 95 og overlappet med Søgårdlejren. Natura 2000-området 95 = 1.322 ha, Søgårdlejren = 642 ha og overlap = 462 ha.

- Grunduddannelse omfattende felttjeneste og skydning.
- Funktionsuddannelse omfattende våbenuddannelse, skydning, kast med håndgranat og mindre sprængninger.
- Føreruddannelse omfattende førervirksomhed og felttjeneste, herunder gravning af feltbefæstningsanlæg.
- Enhedsuddannelse af gruppe- delings- og underafdelingsniveau, herunder feltbefæstningsarbejder samt kørsel med lette lastvogne.

Øvelsesterrænet inkl. Bjergskov Skydebane anvendes endvidere i stor udstrækning af Hærens Sergentskole til fører- og enhedsuddannelse inklusiv kørsel med pansrede mandskabsvogne. Øvelsesterrænet anvendes også af andre af Forsvarets enheder til funktions- og enhedsuddannelser og øvelser. Politi og Beredskabskorpset anvender også øvelsesterrænet til gennemførelse af uddannelse og øvelser.

Med hensyn til en nærmere beskrivelse af den nuværende militære anvendelse henvises til drifts- og plejeplanen.

4.6. Naturbeskyttelse

Dette afsnit omhandler kun de emner, der er centrale for tillægget, dvs. forhold vedrørende Natura 2000, Bilag IV-arter, skovforvaltningen samt publikumshensyn. Med hensyn til en nærmere beskrivelse af øvrige aspekter af naturbeskyttelsen og naturværdierne på Søgårdlejren henvises til drifts- og plejeplanen.

4.6.1. Natura 2000

Natura 2000-område Nr. 95 og Søgårdlejren overlapper geografisk i den nordlige del af terrænet, dvs. Hostrup Sø, Klattrup Mose, Bjergskov etc. (se Figur 4-2). Der er tale om et overlapsareal på 462 ha, der udgør ca. en tredjedel

Nummer	Navn	Kortlagt (antal forekomster/ areal (ha)) i H84	Kortlagt (antal forekomster/ areal (ha)) på Søgårdlejren
1166	Stor vandsalamander	Ikke kendt	Ikke kendt, men formentlig under indvandring
1355	Odder	Ikke kendt	Ikke kendt, men formentlig flere individer
3150	Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks	5 /0,34	1 /0,06
3160	Brunvandede søer og vandhuller	26 /20,20	4 /1
6230	* Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund	13 /44,3	10 /28
7110	* Aktive højmoser	3 /3,2	3 /3,2
7120	Nedbrudte højmoser med mulighed for naturlig gendannelse	23 /125,3	4 /46
7140	Hængesæk og andre kærsamfund dannet flydende i vand	11 /27,6	3 /1
9110	Bøg på mor	1/1 ,0	1/1,0
9120	Bøg på mor med kristtorn	3 /1,2	3 /1,2
9160	Egeskove og blandskove på mere eller mindre rig jordbund	3 /2,2	3 /2,2

Tabel 4-2. Arter og naturtyper, der udgør udpegningsgrundlaget for H84, og som er kortlagt på Søgårdlejren. Data stammer fra Natura 2000-planen og for forekomster på Søgårdlejren i visse tilfælde med opdatering i 2011 foretaget i forbindelse planarbejdet.

af Natura 2000-området og ca. trefjerdedele af Søgårdlejrens samlede areal. I det følgende beskrives hele Natura 2000-området, herunder naturtyper og arter, og parallelt hermed den del, som er repræsenteret på Søgårdlejren, og som har relevans for en indsats på terrænet.

3.6.1.1. Natura 2000-området

Natura 2000-område og dets naturindhold er nærmere beskrevet i Natura 2000-planen og tilhørende dokumenter (basisanalyse mv.), der beskriver områdets naturværdier med fokus på de udpegede naturtyper og arter, deres tilstand, bevaringsstatus, trusler mv. Tilstand skal opfattes som en beskrivelse af det aktuelle naturindhold. Bevaringsstatus for naturtyper og arter er der imod et udtryk for, hvordan tilstanden vil være i fremtiden, hvis der ikke sker ændringer i udnyttelsen og de eksisterende trusler. Bevaringsstatus er således en prognose for arternes og naturtypernes udviklingsretning. Prognosen for de kortlagte naturtyper er bestemt ud fra deres natur-/skovtilstand og de aktuelle trusler og inddeles i gunstig eller ugunstig prognose. Naturtyper i tilstandsklasse I (høj tilstand) eller II (god tilstand) har en gunstig prognose,

Art	Kriterium	Bestand F58	Bestand Søgårdlejren
Rørdrum	Y	1-2	1-3
Trane	Y	0-1	1
Havørn	Y	0-1	1 *)
Rørhøg	Y	0-2	2
Tinksmed	Y	0	0
Mosehornugle	Y/T	0/4-5	0
Stor hornugle	Y	1	1 *)

*Tabel 4-3. Fuglearter, der udgør udpegningsgrundlaget for Fuglebeskyttelsesområde nr. 58. *) Angiver, at der ikke er redested i Søgårdlejren, men at terrænet fungerer som et vigtigt fourageringsområde. Data stammer fra Natura 2000-planen og for forekomster på Søgårdlejren i visse tilfælde med opdatering i 2011 foretaget i forbindelse planarbejdet.*

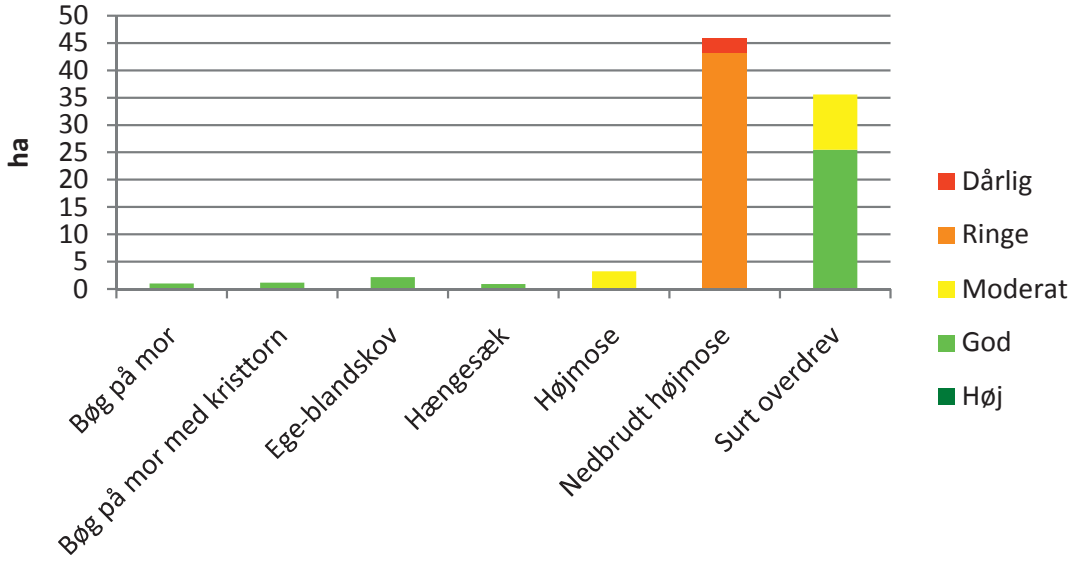

Figur 4-3. Naturtypernes areal (ha) fordelt på bevaringsstatus for Søgårdlejrens del af Natura 2000-området baseret på tilstandsvurderingen i Natura 2000-planen.

Søer opstået ved tørvegravning i næringsfattig mose kan med tiden udvikles til hængesæk og derefter til højmose. Det er en lang proces."

hvis det vurderes, at tilstanden også kan opretholdes på langt sigt. For ikke-kortlagte naturtyper og alle arter er prognosen baseret på den bedste, tilgængelige viden. Her benyttes begreberne vurderet gunstig, vurderet ugunstig og ukendt prognose. Trusler er at opfatte som de forhold, der forhindrer naturtyper og arter i at opretholde eller udvikle sig i retning af en gunstig bevarelsesstatus.

Natura 2000-området udgør 1.322 ha. Det karakteriseres af Hostrup Sø, med omkringliggende moser og overdrevsarealer. Søens afløb er i den sydlige ende og udmunder i Bjerndrup Mølleå. Hostrup Sø var tidligere kendt som Danmarks største lobeliesø. Havørn, fiskeørn, rørdrum, rørhøg, trane, rødrygget tornskade, isfugl og mosehornugle forekommer i området, hvor de yngler, raster og fouragerer. Stor hornugle yngler i områdets østlige del. I moseområdet vest for Hostrup Sø findes tre brunvandede og lavvandede søer, der er opstået i forbindelse med tørve-gravning. I den østlige del krydser et randmorænestrøg gennem habitatområdet, og landskabet er her stærkt kuperet. Moserne mod vest er vidtstrakte, skovprægede, med få afgræssede og åbne områder.

Mange steder er tørven helt bortgravet ned til underliggende sand og grus. Overdrevet i Bjergskov i områdets østlige del er et af landsdelens artsrigeste lokaliteter med mere end 130 arter af karplanter. Der er en meget værdifuld svampeflora med mange arter, som er tilknyttet gamle ugødskede græsgange. Det er en af landsdelens bedste lokaliteter for dagsommerfugle.

4.6.1.2. Udpegningsgrundlaget

Tabel 4-2 angiver udpegningsgrundlaget for Habitatområde nr. 84. Tabellen beskriver for hver enkelt art og naturtype tilstanden i hele Natura 2000-området og i Søgårdlejren jf. information i Natura 2000-planen, samt giver en opdateret status, der er baseret på den bedste, tilgængelige viden, herunder Forsvarets egne registreringer i forbindelse med udarbejdelsen af plantillægget. Tabel 4-3 angiver tilsvarende, for så vidt angår fuglearter, udpegningsgrundlaget for Fuglebeskyttelsesområde nr. 58. Figur 4-3 angiver areal og tilstand for de naturtyper,

der er kortlagt på Søgårdlejrens areal, herunder skovnaturtyper, hvoraf alle udpegede i Natura 2000-området ligger indenfor Søgårdlejren (Bjergskov). Figur 4-4 angiver tilsvarende den geografiske udbredelse.

4.6.1.3. Tilstand

Der er kortlagt ca. 44 hektar surt overdrev i området. Strukturtilstanden er generelt forholdsvis høj på de sure overdrev (90 % i strukturklasse I-II). På godt halvdelen af det kortlagte areal er artstilstanden så høj, at den samlede naturtilstandsklasse er I-II, men på den resterende del af arealet er især fraværet af karakteristiske overdrevsarter årsag til at naturtilstanden er i klasse III-IV. De store mosearealer omkring Hostrup Sø har tidligere udgjort et større højmosekompleks. I dag er naturtypen højmose registreret på ca. 3 hektar. Mens strukturen er påvirket af afvanding og tilgroning, viser artsindekset, at de karakteristiske højmosearter fortsat findes på mindre partier. De kortlagte højmosearealer ligger i sammenhæng med nedbrudt højmose (125 ha), hængesæk (28 ha) og betydelige arealer med kultureng. For skovtyperne samlet gælder, at skovtilstanden for 4,4 ha er vurderet til tilstandsklasse II. Der er ingen skovnaturtypeforekomster, der er vurderet ringere end tilstandsklasse II. Kun 32 af områdets 95 søer er kortlagt og tilstandsvurderet, og der er derfor ikke grundlag for en vurdering af sønaturtypernes samlede tilstand i området. Dog er 26 af de kortlagte brunvandede søer i god – høj naturtilstand. Disse søer findes overvejende på tidligere højmosearealer.

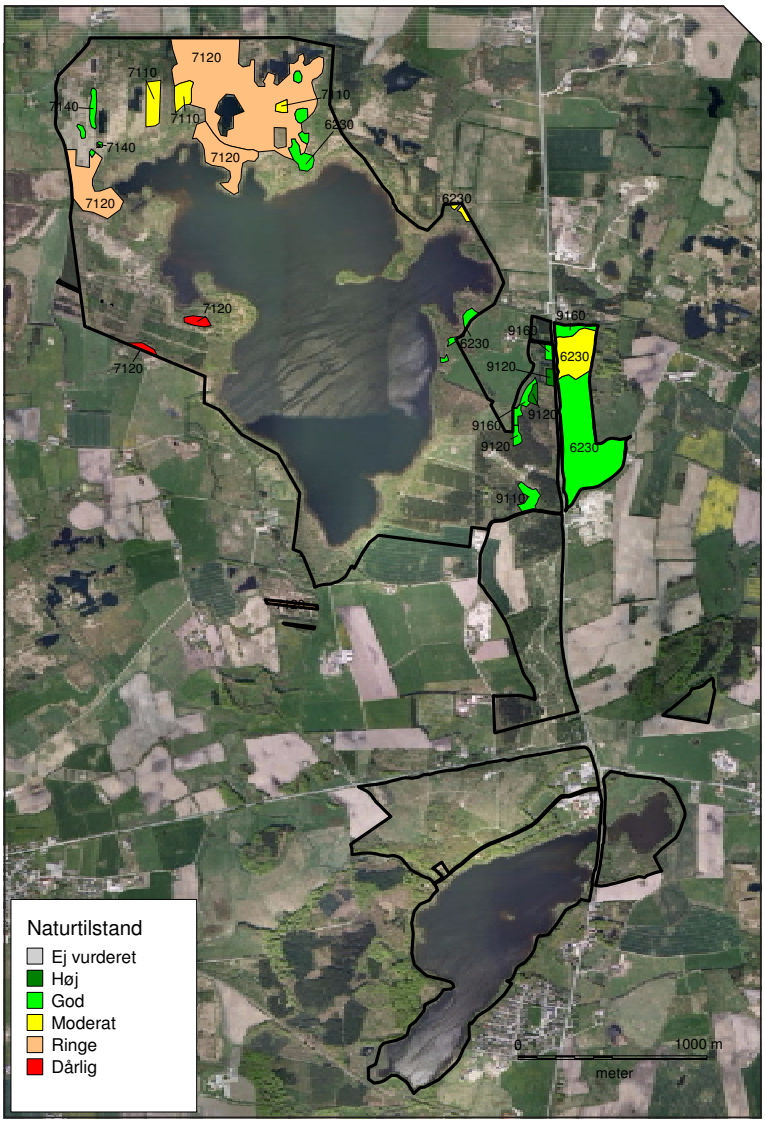

Figur 4-4. Tilstandsklasser (rød = dårlig, orange = ringe, gul = moderat, lysegrøn = god og mørkegrøn = høj ("trafiklysvurdering")), for naturtyper, som er tilstandsvurderet i Søgårdlejrens del af Natura 2000-område nr. 95. Naturtypenumrene er vist på kortet og forklaret i tabel 4-2 (fx er nr. 7110 aktiv højmose.
Ortofoto 2008. DDO®, Copyright COWI.

4.6.1.4. Prognose

Prognosen er gunstig eller vurderet gunstig for:

- Stor hornugle og rørdrum, da arterne yngler regelmæssigt i området.
- Brunvandede søer, der er i overvejende god tilstand.

Prognosen er ugunstig eller vurderet ugunstig for:

- Surt overdrev p.g.a. næringsstofbelastning, tilgroning og fragmentering.
- Højmose p.g.a. næringsstofbelastning, tilgroning, invasive arter og unaturlige vandstandsforhold.
- Hængesæk på grund af næringsstofbelastning, invasive arter og unaturlige vandstandsforhold.
- Nedbrudt højmose på grund af uhensigtsmæssig hydrologi og næringsstofbelastning. Naturtypen målsættes som højmose.
- Søbred med småurter – omfatter primært Hostrup Sø – pga. næringsstofbelastning, humustilførsel, tilgroning og unaturlige vandstandsforhold.
- Bøg på mor, bøg på mor med kristtorn og egeblandskov på grund af luftbåren kvælstof-belastning, idet højeste tålegrænse er overskredet på hele arealet.
- Tinksmed og mosehornugle på grund af unaturlige vandstandsforhold, næringsstofberigelse og tilgroning.
- Trane, da arten tilsyneladende ikke har ynglesucces.
- Rørhøg, da arten tilsyneladende ikke har ynglesucces.

Prognosen er ukendt for:

- Næringsrig sø, på grund af manglende viden om naturtypen i området.
- Skovbevokset tørvemose og elle- og askeskov er ikke kortlagt i området.
- Stor vandsalamander, som formodentligt er i tilbagegang pga. næringsstofbelastning, tilgroning og fragmentering.
- Odder, som måske er indvandret til området.
- Havørn, da artens status som ynglefugl endnu er usikker.

4.6.1.5. Trusler

Truslerne for områdets natur er overordnet set næringsstofbelastning, der påvirker søøkosystemet og en række af de næringsfattige naturtyper. Tilgroning er særlig problematisk i forhold til overdrev, hvor de mest værdifulde i områdets østlige del plejes gennem sikring af græsning og periodevise rydninger, og moseområder, hvor væsentlige områder er under stort pres fra især birk. Søerne er også under tilgroning. Processen er naturlig - men i modstrid med intentionerne om at bevare bestemte lysåbne naturtyper, herunder både moser, overdrev og søer. Unaturlige vandstandsforhold og dræning vurderes som væsentlige trusler, idet de forhindrer den en gunstig udvikling af våde naturtyper, f. eks. moser og søer, og fastholder arealerne i en tilstand, der er ugunstig for en række arter på udpegningsgrundlaget. Endnu et trusselstema er invasive arter, herunder forskellige arter af nåletræer som spredes i moseområderne, primært sitka og bjergfyr. Der er fundet spor af mink flere steder omkring Hostrup Sø. Mårhund er forekommende i lokalområdet. Prædation fra ræv vurderes at kunne udgøre en trussel for ynglesuccesen for fuglearter på udpegningsgrundlaget. Større spejderlejre, hvor der foregår aktiviteter et stykke fra centret sydvest for Hostrup Sø, samt diffus offentlig færdsel, kan særligt tidligt på sommeren medføre betydelige forstyrrelser i området.

4.6.1.6. De vigtigste Natura 2000-temaer på Søgårdlejren

I forhold til en indsats for at nå Natura 2000-målene på Søgårdlejrens arealer er de vigtigste temaer:

Moser kan anses som en gruppe af yderst centrale naturtyper. Højmose kræver høj prioritet, idet den har været den oprindelige type. Arealet af aktiv højmose er meget lille, men naturtyperne nedbrudt højmose og hængesæk, der er målsat som højmoser, er trin på vej hertil. Tilstanden er generelt moderat til ringe. En samlet indsats for disse naturtyper og deres udvikling til højmoser er således meget central. Søgårdlejren har en betydelig del af ansvaret her, idet de eneste aktive højmoser, der er registreret i Natura 2000-området, ligger i den østlige del af Klattrup Mose, der hører til Søgårdlejren. Tilstanden for højmoser er ”moderat ”(III). Også arealet af nedbrudt højmose på Søgårdlejren er betydningsfuldt (ca. 30 % af det samlede). For nedbrudte højmoser på Søgårdlejren er tilstanden ”ringe”, for et enkelt mindre areal ”dårlig”, mens den i den øvrige del

af Natura 2000-området generelt er ”god”.

Surt overdrev er også en vigtig naturtype. Naturtilstandsklassen er generelt god, men karakteristiske overdrevsarter er fraværende på væsentlige dele af arealet. Søgårdlejren har også her et stort ansvar, idet over halvdelen af det samlede areal ligger på terrænet, hvor Bjergskov er det væsentligste areal. Her er naturtilstanden som følge af pleje og afgræsning overvejende ”god” og derudover ”moderat”.

Søer er udbredte i hele Natura 2000, men dårligt kortlagte og tilstandsvurderet. På Søgårdlejren er det frem for alt Hostrup Sø, der er central. Den har høj prioritet i Natura 2000-planen, som er navngivet efter den, og hvor det angives som en overordnet målsætning, at Hostrup Sø (søbred med småurter) opnår god vandkvalitet og den naturtypekarakteristiske grundskudsvegetation i søen sikres. Hostrup Sø er sammen med Store og Lille Søgård Sø (ligger udenfor Natura 2000-området) målsat i vandplanen. Truslerne mod Hostrup Sø er tilledning af næringsstof og organisk stof. Hydrologiprojektet med afskæring af grøfter og dræn i oplandet vil modvirke særligt tilledning af organisk stof. Det anses for at være det eneste virkemiddel, som kan tilrettelægges af Søgårdlejren, eftersom stoftilledning i øvrigt stammer fra eksterne kilder. Der forventes igennem den øvrige planlægning, herunder også vandplanerne, en indsats igennem administrative virkemidler, såsom randzoner og ændret jordbearbejdning og ændret vandløbsvedligeholdelse etc.

Arter omfatter frem for alt er de mosetilknyttede fuglearter. De centrale for Søgårdlejrens forvaltning er her tinksmed, trane og mosehornugle, da de er direkte tilknyttet Klattrup Mose og afhængige af en næringsfattig, lysåben, våd og uforstyrret tilstand. Øvrige arter, som rørdrum og rørhøg er tilknyttet rørskovene, mens stor hornugle og havørn kun er delvist afhængige af forvaltningen på Søgårdlejrens arealer.

Tilstand, bevaringsstatus (prognose) og trusler for hvert enkelt element i udpegningsgrundlaget, der er repræsenteret på Søgårdlejrens areal, er gennemgået i bilaget, der ligeledes resumerer Natura 2000-planens mål og virkemidler og oplister aktiviteter på Søgårdlejren i planperioden.

Med hensyn til tinksmed, der er målsat for området, men p.t. ikke yngler, er der i forbindelse med planarbejdet iværksat en særlig udredning (FBE, 2010 og DMU, 2010). Tinksmed er udpegningsgrundlag for flere store skyde- og øvelsesområder, bl.a. Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø mv., Borris Hede og Hostrup Sø mv., hvor Forsvaret har hovedansvaret for planlægningen. Der er for de tre områder fastsat mål og retningslinjer for arten, der konkretiserer målsætning og indsatsprogram, baseret på forslag til Natura 2000-planerne for områderne. Som basis for dette er der iværksat a) en undersøgelse af de krav, som tinksmed stiller til yngleområdet baseret på generelle erfaringer og på konkrete nyere erfaringer opnået igennem en særlig plejeindsats, fx i Thy, b) redegørelse for plejetiltag og andre virkemidler, der i potentielle yngleområder kan sikre tinksmed som ynglefugl og c) en gennemgang af de tre skyde- og øvelsesområder, herunder Søgårdlejren, med henblik på udpegning af potentielle yngleområder og tilhørende plejetiltag og andre virkemidler (Danmarks Miljøundersøgelser 2010).

4.6.2. Bilag IV arter i Søgårdlejren

EU’s habitatdirektiv foreskriver særlig beskyttelse af en række plante- og dyrearter (Artikel 12 og Bilag IV). Denne indsats skal ske generelt dvs. såvel indenfor som udenfor Natura 2000-områderne. Til gengæld er der ikke som for udpegningsgrundlaget for Natura 2000 krav om, at der skal ske en aktiv indsats, blot må aktiviteter ikke være i modstrid med målsætning om sikring af gunstig bevarelsesstatus for disse arter.

De danske Bilag IV-arter har vidt forskellig udbredelse. Kortlægning foregår løbende under Det Nationale program for Overvågning af Vandmiljøet og Naturen (Novana). Der foreligger desuden en række relevante publikationer, ligesom Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste har foretaget egne registreringer. Det konkluderes, at Forsvaret har et særligt ansvar i forhold til odder (som ligeledes er udpegningsgrundlag flere steder), arter af flagermus, markfirben, arter af padder samt særligt hedetilknyttede insekter. Forvaltning af

Bilag IV-arter er i vid udstrækning indarbejdet i de generelle retningslinjer, som Forsvaret arbejder efter.

For Søgårdlejren er det ikke mindst flagermus og padder, der har relevans i forvaltningen. Det følgende er en gennemgang af relevante arter og artsgrupper.

4.6.2.1. Flagermus

Der er registreret 17 arter af flagermus i Danmark, hvoraf der er tvivl om, hvorvidt de 3 kan regnes som en fast del af den danske dyreverden (Søgaard m.fl. 2007). Af de resterende 14 er følgende 8 arter registreret i lokalområdet omkring Hostrup Sø/Søgård (baseret på de 10x10 km kvadrater, der ligger til grund for opgørelsen i Baagø 2007) eller i nærmeste omgivelser: Vandflagermus, frynseflagermus, dværgflagermus, brunflagermus, langøret flagermus, sydflagermus, troldflagermus og pipistrelflagermus. Forvaltningsmæssigt kan flagermusearterne til en vis grad ses under ét, idet de generelt styrkes af gode raste og overvintringssteder samt en varieret landskabsstruktur. Men visse arter er dog specialiseret. Fx er især vandflagermus helt afhængig af søer o.l. med en vandkvalitet, der sikrer produktion af føde. Brunflagermus findes altid i træer med hulheder, mens sydflagermus omvendt året rundt kun vil findes i bygninger. Den nærmere udbredelse og betydningen af Hostrup Sø/Søgårdlejren som yngle- og rasteområde for de enkelte arter er ikke opgjort her, men det skønnes, at området med kombinationen af større og mindre søer, ældre løvskov, gode skovbryn ud til lysåbne naturområder og ældre bygningsmasse har en betydeligt værdi som levested og som grundlag for at sikre en gunstig bevarelsesstatus for både almindelige og mere sjældne flagermusearter.

4.6.2.2. Hasselmus

Hasselmus har en spredt udbredelse i det sydsøstlige Danmark. Blandt de jyske lokaliteter er Søgård Skov under Naturstyrelsen Sønderjylland. Arten er således ikke registreret som forekommende på Søgårdlejrens areal, men i umiddelbar nærhed.

4.6.2.3. Odder

Odder er såvel Bilag IV-art som udpegningsgrundlag for Natura 2000-området. Hostrup Sø, hvori der for nogle år siden blev udsat 3 oddere, udgør i dag en væsentlig lokalitet, der sammen med lignende sø- og moseøkosystemer mod sydvest sikrer den udbredelse i Sønderjylland, hvorfra arten har spredt sig til det grænsenære Tyskland. Bestanden i Hostrup Sø-området er ikke opgjort, men der er gode tegn på, at odder forekommer på søens bredareal og langs grøfter og vandløb.

4.6.2.4. Markfirben

Markfirben er vidt udbredt i Danmark, herunder også i lokalområdet omkring Hostrup Sø og Søgårdlejren, hvor den dog ikke er registreret i forbindelse med planarbejdet. Den er sårbar som følge af bestandsopsplitning og isolering. Markfirben er varmeelskende og afhængig af soleksponerede sydvendte skrænter og skråninger med forholdsvis let, veldrænet jord, hvori æggene lægges. De samme lokaliteter anvendes også ofte til vinterdvale. Søgårdlejren rummer sådanne velegnede leve- og ynglesteder for markfirben,

4.6.2.5. Stor vandsalamander

Stor vandsalamander er såvel Bilag IV-art som udpegningsgrundlag for Natura 2000-området. Den er udbredt i det meste af Danmark herunder også i lokalområdet omkring Hostrup Sø og Søgårdlejren. I forbindelse med planlægningen af motorvejsforbindelsen til Sønderborg udarbejdedes i 2002 en omfattende registrering af bl.a. stor vandsalamander i den såkaldte "Kliplevkorridor", hvori indgår de sydligste dele af Søgårdlejren. Her blev 201 vandhuller undersøgt, og stor vandsalamander blev fundet i 21, hvoraf de 8 ligger på eller i umiddelbar tilknytning til øvelsesterrænet (Christensen, 2011). Den er formentlig spredt eller vil spredes til nogle af de nyanlagte vandhuller på terrænet.

4.6.2.6. Løgfrø

Løgfrø er sprodadisk udbredt i Danmark øst for israndslinjen. Den indgik sammen med stor vandsalamander i undersøgelsen i 2002, hvor den ikke blev fundet i vandhuller på det militære terræn, men på arealerne øst for. Det er dog sandsynligt, at arten findes på Søgårdlejren, fx i vandhullerne i det sandede område ved Bjergskovgård. Løgfrøen er en centraleuropæisk art, som er afhængig af fiskefrie og soleksponerede ynglevandhuller med god vandkvalitet. Den terrestriske biotop er typisk

lettere jorde, da løgfrøen i løbet af dagtimerne skjuler sig ved at grave sig ned i jorden med løst dækkende eller sparsom, lav til halvhøj græs- og urtevegetation, som afsøges i løbet af den natlige aktivitetsfase.

4.6.2.7. Spidssnudet frø

Spidssnudet frø er vidt udbredt i hele Danmark, men mangler dog på Bornholm og en del af de mindre øer. Den er hyppigt registreret i Hostrup Sø-Søgård området også i forbindelse med planudarbejdelsen. Den formodes at optræde i hovedparten af Søgårdlejrens vandhuller og søer – såvel de ældre som de nyanlagte.

4.6.2.8. Insekter og planter

Der er ikke fund af insekter og planter, der sandsynliggør tilstedeværelsen af Bilag IV-arter af disse på Søgårdlejrens arealer.

4.6.3. Øvrige arter

4.5.3.1. Invasive plantearter

Kæmpe-bjørneklo findes sporadisk flere steder på terrænet, bl.a. i Bjergskovområdet. Hertil kommer forskellige arter af nåletræer som spredes i moseområderne,

Glansbladet hæg, der er en invasiv art, er udbredt på terrænet.

primært sitka og bjergfyr. Det anses for realistisk og overkommeligt at bekæmpe kæmpe-bjørneklo ved rodstikning på hele terrænet. Indsatsen mod sitka og bjergfyr foregår igennem rydningsprojekterne til sikring af de lysåbne naturtyper, særligt moserne mod nord og overdrevene mod øst.

4.6.3.2. Invasive dyrearter og prædation

Der er fundet spor af mink flere steder omkring Hostrup Sø. Det samme gælder spor af mårhund, der er forekommende i lokalområdet. Begge arter anses for en potentiel trussel for særligt områdets jordrugende fugle. Ikke mindst i forhold til målsætningen om gunstig bevaringsstatus for udpegningsarterne trane og tinksmed er det afgørende, at der planlægges med en strategi til at reducere prædation fra invasive arter. Det samme gælder for prædation fra ræv, som er talrigt forekommende og hyppigt observeret bl.a. i Klattrup Mose under planarbejdet. Der foreligger en forvaltningsplan for mårhund, og der er liberale regler for regulering af både denne art og mink. For ræv er der ligeledes gode muligheder for regulering uden forudgående tilladelse, ligesom der vil være muligheder for at opnå tilladelse til særlige reguleringsprogrammer i forbindelse med gennemførelse af planlægningen i forhold til de prioriterede fuglearter.

4.6.4. Skov

Dette afsnit beskriver den nuværende status for de skovbevoksede arealer ved hjælp af en indledende beskrivelse af dyrkningsgrundlaget samt efterfølgende opgørelser over den samlede arealanvendelse og den tilhørende vedmasse på arealerne.

4.6.4.1. Dyrkningsgrundlag

Skovarealet på Søgård er sammenlagt på 128,5 ha. Ved hjælp af jordbundskortlægning (forstlig lokalitetskortlægning) er dyrkningsgrundlaget på Søgårdlejren undersøgt. Kortlægningen er gennemført i april 2009 og efterfølgende afrapporteret under udarbejdelse af teksturklasse- og lokalitetstypekort (Figur 4-5).

Lokalitetstypekortet er en opdeling af skoven i afgrænsede delområder med relativt ens dyrkningsegenskaber, der er centralt input til udlægning af skov-

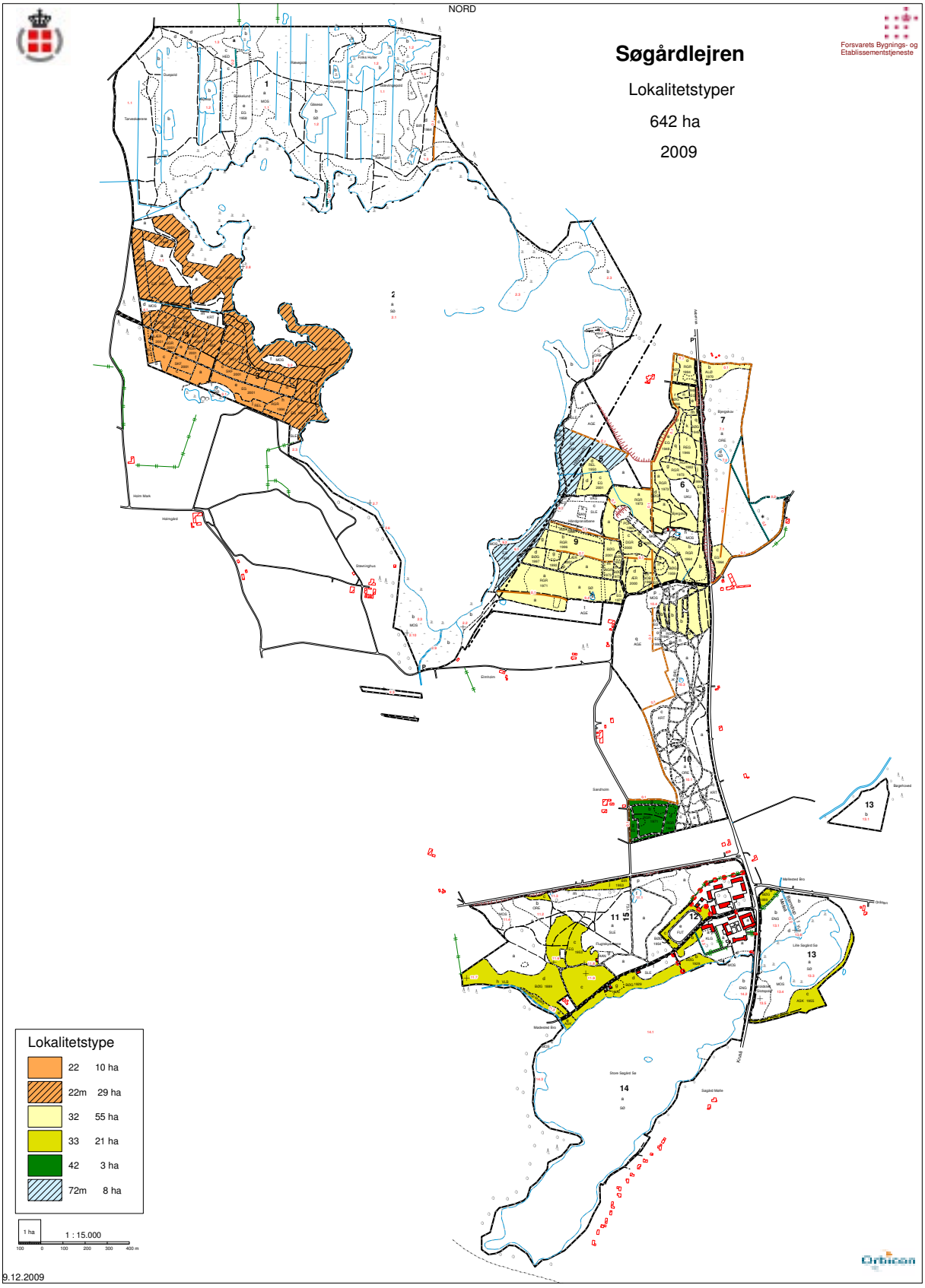

Figur 4-5. Lokalitetstyper på Søgårdlejren efter undersøgelser i 2009.

Lokalitetstype	Areal		Dyrkningsegenskaber		
	ha	%	Vandforsyning	Næringsstofniveau	Særlig dyrkningsfaktor
22	10	8	Lav	Lavt	Ingen
22m	29	23	Lav	Lavt	Rodhæmmende allag
32	55	44	Middellav	Lavt	Ingen
33	21	17	Middellav	Middellavt	Ingen
42	3	2	Høj	Lavt	Ingen
72m	8	6	Meget høj	Lavt	Rodkæmmende allag
I alt	126	100			

Tabel 4-5. Lokalitetstypebeskrivelser fordelt på areal samt dyrkningsegenskaber for Søgård.

udviklingstyper. Delområderne er tildelt beskrivende lokalitetstypekoder, der består af to tal eventuelt efterfulgt af en bogstavkode. Det første tal angiver vandforsyningen og det andet tal næringsstofforsyningen. Bogstavkoderne anvendes til beskrivelse af særlige dyrkningsforhold, der ikke implicit fremgår af talkoderne. For vandforsyningen anvendes en skala fra 1-9 og for næringsstofforsyningen en skala fra 1-6, hvor 1 i begge tilfælde er det laveste. Skalaerne repræsenterer et nationalt spekter fra de fattigste til de rigeste jorde.

Søgård er på baggrund af jordbundskortlægningen opdelt i 6 lokalitetstyper. Tabel 4-5 beskriver lokalitetstyperne med hensyn til areal samt dyrkningsegenskaber.

Af det samlede materiale fremgår, at Søgårdlejren domineres af lokalitetstyper, der befinder sig i den laveste ende af den danske skala for så vidt angår vand- og næringsstofforsyning. Med udgangspunkt i teksturklassekortet der domineres af grovsand (39 ha) og mellemsand (59 ha) er klassificeringen ikke overraskende.

4.6.4.2. Træartsfordeling

Fordelingen mellem de 26 træartskoder, der fremgår af bevoksningslisten er illustreret i Figur 4-6.

Løvtræsandelen er på ca. 60 %, og den mest udbredt art er eg, der sammen med bøg udgør 43 % af det samlede skovareal. Andelen af birk er relativ høj. Bidraget er her de store lavtliggende arealer ved Hostrup Sø, som er domineret af birkebevoksninger. Blandt nåletræerne er rødgran langt den meste udbredte træart. Arealet med rødgran udgør således 24 % af det samlede bevoksede areal, men det øvrige nålareal kun udgør ca. 10 %.

4.6.4.3. Aldersklassefordeling

Aldersklassefordelingen på 5 driftsklasser og i alt fremgår af Figur 4-7. Det fremgår, at den væsentligste foryngelse er sket igennem de sidste 60 år med den største intensitet i efterkrigsårene, hvor der plantedes især eg og rødgran. Også indenfor de seneste årtier er der anlagt egekulturer. Arealerne med andet løv dækker over birk fra 1950'erne og 1960'erne og ligeledes fra 1980'erne. De ældste kulturer er bøg. Her er det navnlig skovene omkring Søgårdsøerne, der spiller en rolle.

4.6.4.4. Vedmassestatus

Skovarealernes totalvedmasse er på 2.384 m^3. Vedmassens fordeling på 7 driftsklasser fremgår af Figur 4-8. Også her er løvtræarterne dominerende, og det er især de gamle egebevoksninger, der bidrager, men der står også en stor masse af bøg i skovene omkring Søgårdsøerne. Birk har en bemærkelsesværdig stor andel af vedmasen, hvilket kan tillægges gunstige vækstforhold på de lavtliggende arealer.

4.7. Publikumshensyn

Søgårdlejren kan anvendes af lokale og udefrakommende besøgende både i form af uorganiseret brug under de generelle regler for offentlig adgang og til mere organiserede aktiviteter.

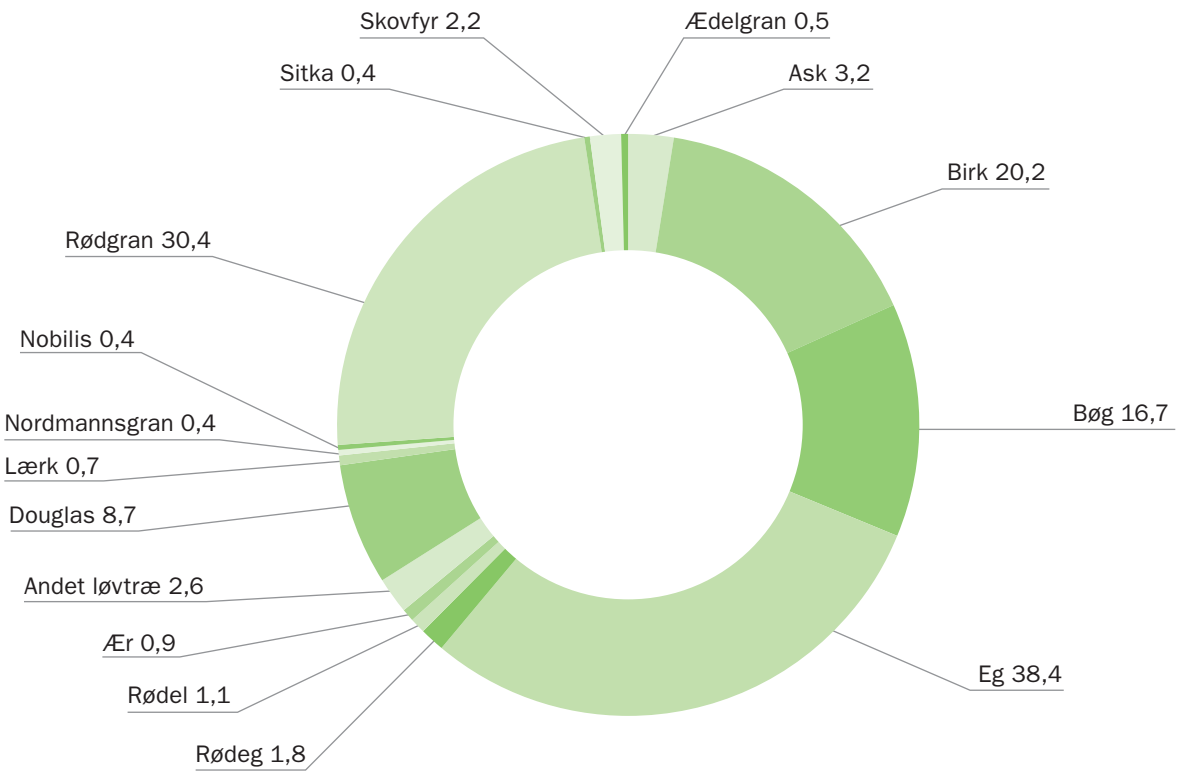

Figur 4-6. Træartsfordelingen på Søgårdlejrens skovarealer. Tallene angiver areal i ha.

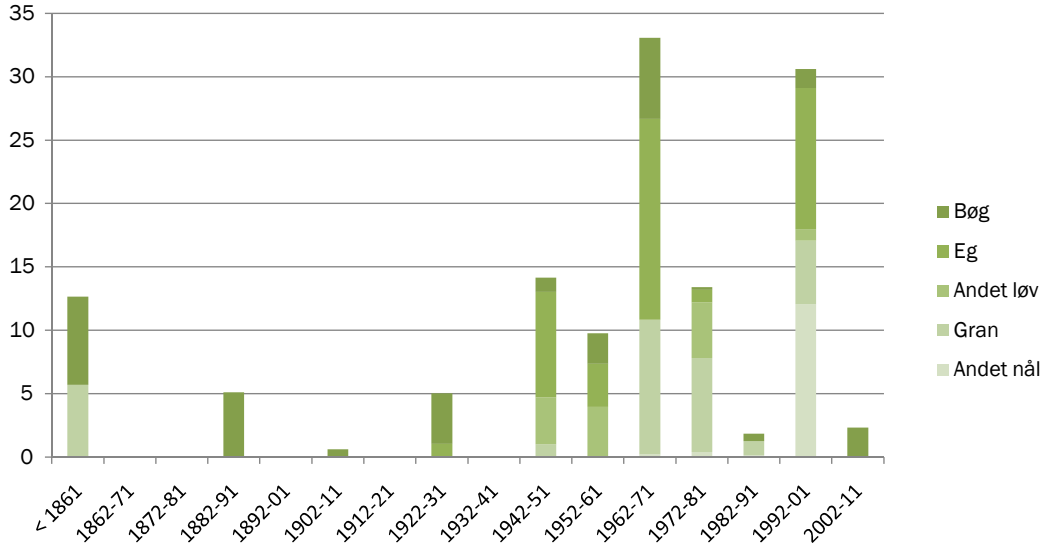

Figur 4-7. Fordeling af driftsklasser på anlægsår (ha).

4.7.1. Offentlig adgang

Grundreglen er som på Forsvarets øvrige terræner, at offentlighedens adgang skal tilgodeses, når hensynet til sikkerhed samt uddannelses- og øvelsesvirksomhed tillader det. Det betyder, at, når der ikke foregår militær aktivitet på arealerne (typisk weekender, aftener og lignende), vil arealet være åbent for publikum efter de retningslinjer, der fremgår af drifts- og plejeplanen og ordensreglementet, der er placeret ved indfaldsveje til terrænet.

Der er således adgang til hele terrænet, men hensynet til publikum er særligt tilgodeset i området øst for Hostrup Sø, hvor der er gode adgangsmuligheder ved P-pladsen ved Flensborgvej, og ligeledes til Bjergskov Overdrev, hvor adgangen tilrettelægges sammen med Naturstyrelsen. Her kan man frit gå opdagelse. Der er ingen afmærkede stier, men hvis man vil være sikker på at finde vej, kan man følge indhegningerne og stendigerne i området. Området afgræsses af får, og hunde må således ikke medtages.

4.8. Formidling

Ved alle indfaldsveje til terrænet er der opsat informationstavler. Til dette er der udgivet konkrete informationsmaterialer rettet mod de besøgende. Det gælder fx for tur-mulighederne på i Bjergskov, hvor der i 2010 er udgivet en ny folder i samarbejde med Naturstyrelsen. Samtidig er der opstillet informationstavler ved indgangene til overdrevet.

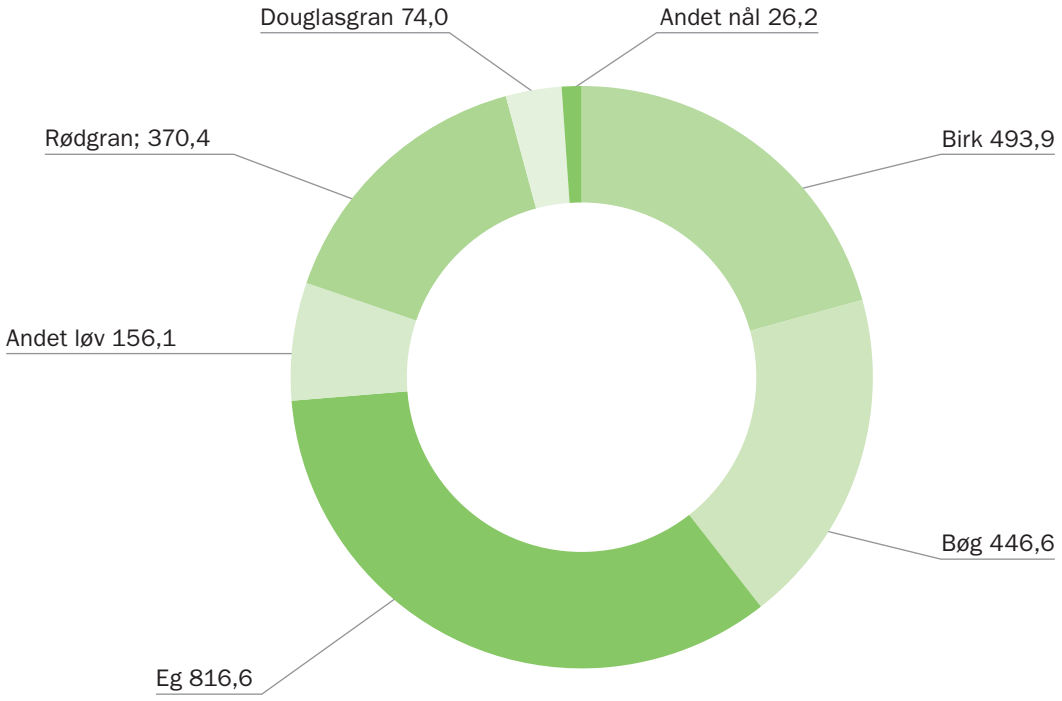

Figur 4-8. Vedmasse (m³) fordelt på driftsklasser.

4.9. Organiseret brug

Aktiviteter ud over de generelle muligheder for offentlig adgang, styres af den lokale administration. Det gælder bl.a. fiskeri i Hostrup og Søgård Sø, hvortil der kan købes fiskekort. Ligeledes kan aftaltes nærmere om anvendelse af skydebane og andre faciliteter på terrænet. Der henvises her til Lokalstøtteelementet på stedet.

5. ANALYSE

Dette afsnit indeholder en emneopdelt diskussion af, hvordan et indsatsprogrammet for Natura 2000-planperioden på en hensigtsmæssig og velafvejet måde kan tilgodese de opstillede målsætninger samt en prioritering af ressourcer i forhold til en indsats mod de trusler, der er identificeret for naturtyper og arter. Det indledes med en evaluering af betydningen af indsatsen under drifts- og plejeplanen. Det afsluttes med en vurdering af behovet for at foretage screening og evt. forundersøgelse af en række af de eksisterende aktiviteter, der kendetegner terrænet, i forhold til at sikre naturmålsætningerne for terrænet. Dette gøres primært på grundlag af de trusselstemaer, der er beskrevet i Natura 2000-planen. Afsnittet svarer til afvejningsafsnittet i de oprindelige drifts- og plejeplan.

5.1. Evaluering af gennemført og igangværende plejes betydning for Natura 2000

Opfyldelse af en række af de målsætninger, der opstilles i Natura 2000-planlægningen, er igangsat via den foreliggende drifts- og plejeplan. Planen er udmøntet igennem en række retningslinjer, der retter sig mod pleje af græsarealer, skovarealer og vådområder samt bekæmpelse af kæmpebjørneklo. Planen omhandler desuden retningslinjer for offentlig adgang. Når det gælder Natura 2000-bindingerne, er det først og fremmest retningslinjerne for pleje af vådområder, særligt moser og overdrev, der har betydning. Tabel 5-1 angiver den igangværende pleje på hele terrænet, hvor der for hver aktivitet gives en afvejning af betydningen af gennemførte eller igangværende aktiviteter for Natura 2000-målopfyldelsen samt betydningen for Bilag IV-arter.

5.2. Analyse af ny indsats

Der henvises her udpegningsgrundlaget og trusselsvurderinger samt grupper af Bilag IV-arter. På basis heraf synes der at være følgende temaer, der påkræver en særlig analyse, når det gælder Søgårdlejrens bidrag til målopfyldelsen:

5.2.1. Arealreduktion og fragmentering

De naturtyper, der udgør udpegningsgrundlaget og kendetegner Natura 2000-området, har igennem det seneste århundrede været genstand for omfattende påvirkning og ødelæggelse i form af tørvegravning, afvanding, opdyrkning og næringsstofstilledning. De er således meget markant reduceret i størrelse og tidligere store områder er opsplittet i mindre og dermed fragmenterede delområder. Dette er særligt udtalt for højmoser og overdrev, og en indsats for at øge arealet og sammenhængen af disse naturtyper er vigtig. Særligt for højmose er Søgårdlejren af helt central betydning, mens en omfattende udvidelse af overdrevsarealet synes svær at tilgodese på Søgårdlejren.

Udvidelse og sammenbinding af højmoser skal ske i Klattrup Mose, der udgør et vigtigt område for en række øvelsestyper, fx patruljetjeneste. Det er derfor vigtigt, at der sikres områder med skovpræg, der giver dækning hvilket opnås ved at sikre dækning mod nordvest og øst og foretage rydning på det centrale område.

Udvidelse og sammenbinding af overdrevsarealer kan ske i området øst for Hostrup Sø. Dette har begrænset indflydelse på den militære anvendelse. En udvidelse af overdrevsarealet til at omfatte skovarealer i Bjergskov vest for hovedvejen synes at være uhensigtsmæssig. For det første har området stor betydning i øvelsessammenhæng, ligesom den nuværende skovbevoksning skærmer for skydebanen. For det andet er en del af dette areal udpeget som habitatskovnaturtyper. Og for det tredje vil

	Afd./Lt.	Beskrivelse
Slåning af slettearealer	5 c, 11 a	Ingen betydning for Natura 2000, men kan være af betydning for visse Bilag IV-arter.
Slåning af overdrev	10 a, 11 b	Ingen betydning for Natura 2000, men kan være af betydning for visse Bilag IV-arter.
Græsning af overdrev	7 d	Stor betydning for naturtypen. Tilstrækkelig indsats i forhold til Natura 2000. Ydermere betydning for Bilag IV-arter.
Urørt skov	1 d, 3 j, 5 d, 7 b, 9 e, 11 d, 13 c	Af begrænset betydning for Natura 2000, men af væsentlig betydning for Bilag IV-arter, herunder særligt flagermus.
Ekstensiv naturnær skovdrift	3 a, 4 h, 5 a, 9 d, 9 g 11 j, 12 b	Af begrænset betydning for Natura 2000, men af væsentlig betydning for Bilag IV-arter, herunder særligt flagermus.
Vådområderetablering	Klattrup Mose (analyse af hydrologiprojekt)	Analysen har afgørende betydning for planlægningen af hydrologiprojektet, som er kernen i Natura 2000-forvaltningen og er ydermere af stor betydning for Bilag IV-arter særligt padder.
	3 vandhuller i 11 f (2009)	Væsentlig betydning for stor vandsalamander og andre padder.
Forstyrrelser	Klattrup Mose	De planlagte færdselsreguleringer i tranens yngleområde er ikke gennemført.

Tabel 5-1. Planlagt og igangværende pleje jf. Drifts- og plejeplan evalueret i forhold til Natura 2000-forpligtelserne og sikring af Bilag IV-arter. Der henvises til drifts- og plejekortet for den gældende drifts- og plejeplan (bilag til planen).

et overdrevsområde her kun dårligt hænge økologisk og driftsmæssigt sammen med området øst for vejen.

5.2.2. Tilgroning

Tilgroning med vedplanter mv. er anført som trussel for en stor del af de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget. Dette er koncentreret i Klattrup Mose. Det er især trykket fra birkeopvækst, der påvirker dette område, og en indsats kræves for at undgå, at der udvikles en egentlig birkeskov. Ved en rydning og efterfølgende naturpleje her skønnes følgende centrale elementer på udpegningsgrundlaget at kunne tilgodeses: Moser, søer, hængesæk, stor vandsalamander, trane, tinksmed og mosehornugle.

Tilgroning er også en potentiel trussel for andre lysåbne naturtyper særligt overdrevene. De spredte overdrevsarealer mod øst i Klattrup Mose vil styrkes af rydningsprojektet der. I Bjergskov foregår der slåning og afgræsning med får, hvilket for størsteparten af arealet skønnes tilstrækkelig. Med henblik på udvidelse af overdrevsarealet øst for hovedvejen iværksættes rydning af skovarealer mod nord og syd. For det nordlige areal er der tale om en habitatnaturtype (9160 Egeskove og blandskove på mere eller mindre rig jordbund), og der er således tale om en prioritering af overdrevet over skovnaturtypen. Hele Bjergskov er udlagt som fredskov.

5.2.3. Hydrologi

En væsentlig trussel for hele økosystemet omkring Hostrup Sø og søen som sådan er uhensigtsmæssig hydrologi i form af afvanding. Hævning af vandstanden vil i sig selv medvirke til at opfylde målsætningen for følgende naturtyper og arter: Moser, søer (herunder Hostrup Sø), hængesæk og trane og tinksmed. Vandstandshævning vil samtidig afbøde trusselseffekten af andre påvirkninger, såsom tilgroning.

Det er væsentligt, at der sikres militære adgangsmuligheder til fods og i hjulkøretøjer på spor og veje i Klattrup Mose. Det nordlige spor opretholdes dog primært i forhold til brandbekæmpelse, og øvelsesaktiviteterne kan opretholdes alene ved sikring af færdsel på det sydgående spor.

Træbevoksningerne ud til søerne ryddes.

Målsætningen for øget vandstand synes således at kunne forenes med de øvelsesmæssige interesser ved gennemførelse af hydrologiprojektet, der indebærer en vandstandshævning i Hostrup Sø og en lukning af afvandingsgrøfter i Klattrup Mose. Det sydgående spor forstærkes på en samlet strækning af ca. 300 m.

5.2.4. Skovdrift

Natura 2000-området på Søgårdlejren rummer to skovområder, dels Langbjerg mod vest og dels Bjergskov mod øst. Det er kun i Bjergskov, der er udpeget egentlige habitatskovnaturtyper.

Skovpræget er vigtigt for de militære aktiviteter. Rydning af krat, herunder Bukkelunden, i Klattrup Mose, betyder et øget behov for at sikre øvrige skovområder til uddannelsesaktiviteter og skovdrift. Der har været gennemført en lokalitetskortlægning, der sammen med målsætninger for drifts- og plejeindsatsen har resulteret i en samlet plan for skovudviklingen på Søgård. Der sker fremover en målrettet ekstensivering af skovdriften:

Udlægning af 123 ha som skovudviklingstyper samt den supplerende udlægning af 17 habitattrægrupper på samlet 6,7 ha er et resultat af den generelle strategi om, at skovarealet ikke længere skal opfylde driftsmæssige målsætninger, men alene understøtte den militære anvendelse og naturbeskyttelse. De urørte bevoksninger vil med tiden tilføre en ny terræntype til brug ved militær uddannelse, og vil samtidigt være afgørende for udvikling af skovarealernes samlede naturkvalitet.

På det øvrige bevoksede skovbevoksede areal gennemføres skovdrift baseret på naturnære principper. De skovudviklingstyper, der er fastlagt for disse arealer, vil medvirke til at sikre de eksisterende skovhabitatnaturtyper samt danne grundlag for at de pågældende habitatnaturtyper på sigt kan bindes sammen og generelt udvikle sig på større dele af det skovbevoksede areal.

Et tema i forhold til Bjergskov er spørgsmålet om udvikling af overdrev. En udvidelse af habitatnaturtypen 6290 Surt overdrev, som er målsat i Natura 2000-planen

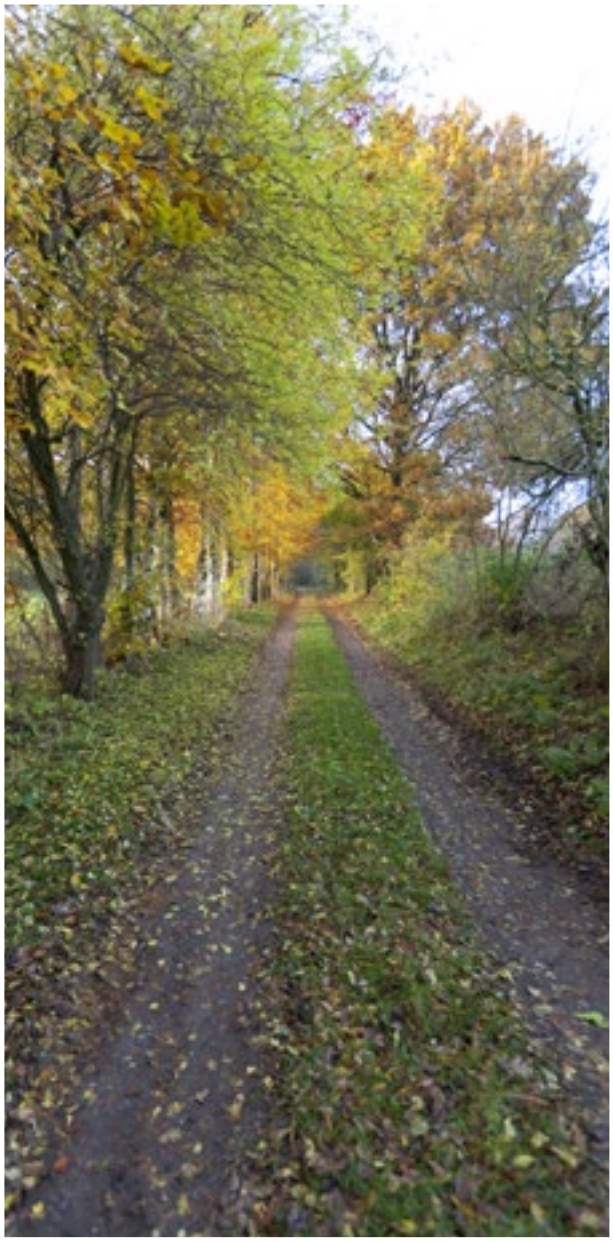

kunne tilsige en ændret målsætning på Søgårdlejren, således at dele af skoven vest for Flensborgvej blev afdrevet og korresponderede med Bjergskov Overdrev øst for vejen. En sådan løsning er som nævnt i afsnit 5.2.1 uhensigtsmæssig set fra flere synsvinkler. For det første er skoven værdifuld uddannelsesmæssigt og skærmer for skydebanen mod øst. For det andet vil vejen permanent adskille de to områder. For det tredje er skoven delvist målsat om habitatskov. Søgårdlejrens bidrag til udvidelse af overdrev i området sker derfor ved rydnings- og græsningsprojektet ved P-pladsen, hvormed Bjergskovområdet sikres som skov. Desuden afdrives et areal på den nordlige del af Bjergskov Overdrev medblik på udvidelse af habitatnaturtypen 6290 Surt overdrev, der er prioriteret.

Søgårdlejren er målsat som et militært uddannelsessted, der skal kunne bidrage med faciliteter, til sikring af dansk personel til udstationering i internationale brændpunkter. Udviklingen er her præget af stor omskiftelighed og nye fordringer der opstår hurtigt som følge af nye opgaver under ændrede omstændigheder. En aktuel fordring er at kunne indrette et anlæg til træning af soldater i ”bykamp”, dvs. forhold, der imiterer opgaver på urbane steder i indsatsområderne. Efter en screening af muligheder ud fra alle relevante kriterier viser det sig at det bedste sted for anlægget er i Bjergskov, Afd. 9a, der ligger inden for Natura 2000-området men ikke i udpegede naturtyper. Ved denne placering samles skydeaktiviteterne omkring den eksisterende skydebane og håndgranatbane, eksisterende naturværdier påvirkes minimalt og placeringen i nåleskoven bevirker, at anlægget syner og skæmmer landskabet mindst muligt. Der er iværksat myndighedsbehandling.

5.2.5. Forstyrrelser

Forstyrrelser fra offentlig adgang og aktiviteter fra spejderlejren i forår og sommer er angivet som en trussel for hovedparten af fuglearterne på udpegningsgrundlaget. Adgangen til Forsvarets arealer er i reguleret gennem Bekendtgørelse (nr. 64 af 30. januar 2002) om forbud mod ophold og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre områder, der foreskriver, at offentlighedens adgang skal tilgodeses, når hensynet til sikkerheden samt

uddannelses- og øvelsesvirksomhed tillader det. Dette har givet anledning til en generel åbning af adgangsmulighederne, hvilket imidlertid skal vurderes i forhold til naturbeskyttelsen, herunder Natura 2000-planlægningen.

Offentligheden har generelt adgang til Søgårdlejren med undtagelse af det indhegnede lejr- og værkstedsområde og skydebanen, når der ikke er øvelsesaktiviteter. Information herom fremgår af skiltning ved indfaldsveje og P-pladser.

For at forbedre adgangsmulighederne er der anlagt stisystemer, bl.a. et slået spor rundt om Hostrup Sø. Det er en generel iagttagelse, at de øgede adgangsmuligheder er populære i lokalbefolkningen, hvormed de også bidrager til forståelse for og accept af Søgårdlejren som en del af lokalsamfundet.

Imidlertid er det en væsentlig konsekvens af forpligtelserne i Natura 2000, at forstyrrelser ikke forhindrer opnåelse af gunstig bevarelsesstatus for fx pattedyr- og fuglearter. Dette skal ikke mindst ses i sammenhæng med, at der netop for at sikre egnede levesteder gennemføres omfattende pleje, fx rydning af opvækst og forbedret hydrologi. En hensigtsmæssig afvejning tilsiger derfor en begrænsning i offentlighedens adgang såvel tids- som stedsmæssigt til et niveau, hvor forstyrrelser ikke i væsentligt omfang forringer arternes udnyttelse af området. Forsvaret skønner det dog forsvarligt at overvåge omfanget og betydningen af færdsel, før der indføres begrænsninger.

Søgårdlejren er frem for alt yngleområde, og det er særligt de mosetilknyttede fuglearter, der er sårbare. Trane er et godt eksempel herpå. Regulering af færdsel synes derfor *i givet fald* primært at skulle rettes mod yngletiden, dvs. 1. marts til 15. juli, og yngleområderne, frem for alt vest- og nordsiden af Hostrup Sø og Klattrup Mose. Samtidig med en regulering synes en kanaliseret adgang, der kan give gode oplevelser med fuglelivet, at være oplagt.

5.2.6. Invasive arter mv.

Der er konstateret en række invasive plantearter i området. Forebyggelse og bekæmpelse af invasive plantearter er overordnet reguleret igennem Forsvarets særlige bestemmelse herom: (FBE 2011e) og udmøntes på det enkelte terræn igennem drifts- og plejeplanerne. Den eksisterende drifts- og plejeplan for Søgårdlejren foreskriver bekæmpelse af kæmpe-bjørneklo. Inden for Natura 2000-temaet synes yderligere at være behov for bekæmpelse af bl.a. sitka og bjergfyr, og glansbladet hæg er under spredning i den nordlige del.

Det er sandsynligt, at der er mink i og omkring Hostrup Sø, hvilket er en væsentlig forhindring for at opnå ynglende bestande af jordrugende fuglearter (alle de mosetilknyttede). Ligeledes må det formodes, at mårhund enten er i området eller vil indfinde sig i nær fremtid.

For begge arter er der behov for dels en national/regional og dels en lokal bekæmpelsesindsats. Der iværksættes på Søgårdslejrens areal en moniterings- og bekæmpelsesstrategi.

Der er registreret en betydelig bestand af ræv i Klattrup Mose. Det er erfaringen fra tilsvarende områder, bl.a. Tøndermarsken og Thy, at ræv udgør en vigtig prædationskilde i forhold til jordrugende arter, fx engfugle og tinksmed. I Thy udgør regulering af ræv en prioriteret del af plejeindsatsen. Tilsvarende er der behov for en indsats i Søgårdlejren, herunder særligt i Klattrup Mose og omkringliggende områder, hvorfra der sker indvandring.

5.2.7. Bilag IV-arter

Søgårdlejren spiller en direkte rolle for en del Bilag IV-arter, mens andre arter, fx hasselmus, er i nærområdet, men formentlig ikke på selve terrænet. De fleste Bilag IV-arter i området er påvirket af de ovennævnte trusler, særligt tilgroning og unaturlig hydrologi, og det er målet at tilgodese arterne bedst muligt inden for rammerne af drift og pleje af Søgårdlejren.

Her vil den samlede planlagte plejeindsats, herunder ikke mindst Natura 2000-målopfyldelsen, have en gunstig indflydelse. Yderligere vil konverteringen til naturnær skovdrift og implementering af Forsvarets generelle retningspinjer for skovdrift samt et generelt hensyn til fla-

germus ved tilrettelæggelse af aktiviteter, vil medvirke til at sikre arterne af flagermus. Tilsvarende vil en mere naturnær skovdrift øge områdets potentiale for hasselmus. Søgårdlejrens øvelsesmæssige aktiviteter, herunder slitage fra køretøjer, rydning, slåning og øvrig pleje vil kunne medvirke til at sikre en fremtidig bestand af markfirben i området. Etablering, pleje og vedligehold af vandhuller på Søgårdlejren og den øvelsesmæssige aktivitet samt rydning og slåning af arealerne vil medvirke til at sikre en bestand af stor vandsalamander, der tillige er udpegningsgrundlag, løgfrø og spidssnudet frø. Endelig vil den samlede plan for sikring af mere naturlig hydrologi samt en vandstandshævning i Hostrup Sø kunne styrke bestanden af odder, som ligeledes er udpegningsgrundlag.

6. MODELLER

Dette afsnit giver en konkret beskrivelse af de typiske behandlingsmodeller, der planlægges for Søgårdlejren med henblik på at tilgodese den konkrete målsætning, der er opstillet i planen. Modellerne giver baggrunden for de aktiviteter, der opstilles i næste afsnit, og kan anskues som en værktøjskasse. Rammerne og vilkårene for tiltagene er i en række tilfælde beskrevet i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje. Der henvises til disse.

Mange aktiviteter går igen fra areal til areal, og i øvrigt fra terræn til terræn. Derfor er det hensigtsmæssigt at samle de overordnede beskrivelser af identiske typer af aktiviteter, også kaldet "modeller". Samlet fungerer modellerne således som en værktøjskasse for beskrivelsen af de konkrete aktiviteter, der fremgår af det følgende afsnit og som henfører aktivitetstyperne til de enkelte delarealer. Her er det i nogle tilfælde tilstrækkeligt alene at henvise til en model, men i de fleste tilfælde suppleres med en yderligere beskrivelse af aktiviteten på den konkrete lokalitet. I en række tilfælde er tiltagene på det enkelte areal dog så individuelle, at det ikke er fundet hensigtsmæssigt at udarbejde en egentlig model. Her vil aktiviteten beskrives specifikt, i visse tilfælde med reference til en separat projektbeskrivelse.

Ud over de aktiviteter, der kan overføres til et delareal, findes der generelle regelsæt og tiltag, som skal efterleves og gennemføres i planperioden. Det gælder fx regler for jagt og fiskeri, for administrative forhold, såsom opdatering af kort- og informationsmaterialer og kortlægning af arealanvendelse. Heller ikke her er udarbejdet egentlige modeller. Forholdene er beskrevet under særlige overskrifter i aktivitetsafsnittet.

Forsvaret har vedtaget en række generelle retningslinjer for arealdrift og –pleje formuleret som bestemmelser. Materialet er retningsgivende for de opstillede formulerede aktivitetsmodeller, og en række af bestemmelsernes forskrifter er overført til modellerne og ligeledes til de generelle regelsæt, der er opstillet for Søgårdlejren. For yderligere oplysninger henvises til de enkelte bestemmelser (FBE, 2011a-g). Alle bestemmelser er at finde på www.forsvaret.dk/fbe.

6.1. Lysåben natur

På tværs af de enkelte bestemmelser gælder grundregler for anvendelse af kemiske bekæmpelsesmidler samt gødning. Generelt må ikke anvendes kemiske bekæmpelsesmidler til bekæmpelse af eksempelvis insekter og gnavere samt ukrudtsmidler. Dog undtages målrettet og planlagt bekæmpelse af kæmpe-bjørneklo. Brug af gødning holdes på et absolut minimum.

En række aktiviteter kan kræve myndighedstilladelse forud for gennemførelse. Hovedreglen er, at ethvert tiltag, der ikke regelmæssigt og igennem en årrække lovligt har været gennemført på et areal, kræver enten anmeldelse til eller tilladelse hos myndighederne. Emnet er uddybet under beskrivelsen af de enkelte aktivitetsmodeller. For arealer, hvor der er indgået særlige driftsaftaler (MVJ mv.) eller modtages tilskud (enkeltbetaling mv.) gælder særlige regler.

6.1.1. Rydning

Rydning kan iværksættes på alle lysåbne naturtyper, der er tilgroet eller er under tilgroning med kraftig træagtig opvækst. Særligt heder, græsland og moser og mange landskabselementer fx fortidsminder plejes ved rydning.

Fældning af plantede skovbevoksninger med efterfølgende konvertering til lysåbne naturtyper betragtes i denne forbindelse også som rydning.

Rydningens gennemførelse afhænger af tilgroningens karakter. Hvor tilgroningen er massiv, vil der være behov for en relativt omfattende førstegangspleje, der kan muliggøre efterfølgende løbende vedligeholdelse ved eksempelvis slåning, afgræsning og –brænding. Tiltagene kan udføres såvel motormanuelt som maskinelt afhængig af situationen. Rydningen kan gennemføres som en total rydning, hvor i princippet al opvækst nedskæres og fjernes. Af hensyn til blandt andet militæranvendelse, landskabsæstetik samt større pattedyr og fugle kan rydningen undertiden gennemføres som en delvis rydning, hvor der efterlades enkelte eller grupper af træer og buske. Rydningens ønskede karakter indgår for de enkelte rydningsprojekter i aktivitetsbeskrivelserne. På beskyttede naturarealer skal det nedskårne materiale fjernes fra arealerne.

For at imødegå beskadigelser af dyrenes yngle- og rasteområder må en række skovaktiviteter, herunder rydning, ikke findested i perioden 15. april-15. juli. Kun i tilfælde, hvor aktiviteterne er nødvendige af hensyn til militære behov, kan dette fraviges.

Træer med reder bør ikke fældes, og reder bør ikke ødelægges uden for de ovennævnte tidspunkter. Sammen med redetræet beskyttes i så fald et nødvendigt antal nabotræer. For en række fuglearter gælder der specifikt:

- Kolonirugende fugles redetræer må ikke fældes i perioden 1. februar-31. juli.
- Rovfugle og uglers redetræer må ikke fældes i perioden 1. februar-31. august.
- Redetræer for ørne, sort stork og rød glente må ikke fældes.
- Digesvalereder må ikke ødelægges i perioden 1. april-31. august.

Rydning medfører oftest en ændring af naturtilstanden og må på beskyttede naturarealer som udgangspunkt ikke udføres uden dispensation fra den relevante myndighed (typisk kommuner). For fredskovspligtige arealer kan der også kræves dispensation, hvis ikke skovlovens generelle muligheder for etablering af nye åbne naturarealer kan finde anvendelse.

Rydning af træopvækst med specialudviklet materiel.

De lysåbne naturtyper på Søgårdlejren pleje ved regelmæssig slåning.

6.1.2. Slåning

Slåning er velegnet til vedligeholdende pleje på hede, græsland og strandenge samt brandbælter og vildtagre med yngre træagtig opvækst. Slåning gør i en række tilfælde øvelsesaktiviteter lettere at gennemføre og kan endvidere anvendes som forberedelse til afbrænding og lette styringen heraf.

Slåning foretages maskinelt. Ved slåning af græsarealer og lignende skal der sigtes mod en mosaikstruktur, hvor slåede og ikke-slåede arealer indgår. Risikoen for at dræbe vildt skal minimeres ved fx forudgående bortskræmning eller langsom fremkørehastighed og større græsarealer slås cirkulært fra markcentrum mod kanten. Afslået lyng skal fjernes fra arealerne og det tilstræbes ligeledes, at afslået græs bortskaffes. En variant af slåning er høslæt, hvor afslået græs tørres eller wrappes til bortkørsel og anvendelse som foder eller brændsel.

Græsarealer kan med fordel slås minimum en gang årligt, hvorimod slåning af hede skal ske mindre hyppigt med henblik på en rotation, hvor det enkelte areal ved slåning eller andre plejemetoder ikke forynges hyppigere end cirka hvert 10. år.

Af hensyn til dyrelivet må slåning kun gennemføres i perioden 15/7 – 15/4. På arealer, hvor vegetationen holdes kortklippet gennem hele perioden, må slåning dog ligeledes gennemføres i perioden 15/4 – 15/7. Førstegangsslåninger vil som udgangspunkt kræve tilladelse.

6.1.3. Græsning

Ved et passende græsningstryk kan græsning modvirke tilgroning med høj urte- og græsvegetation samt træer og buske. I modsætning til rydning kan afgræsning dårligt genskabe tilgroede lysåbne naturtyper, men først og fremmest bidrage til at vedligeholde eksisterende lysåbne arealer.

I forhold til den militære arealudnyttelse kan græsning være problematisk, særligt i skydeområder, hvor græsningsdyr kan blive ramt og hvor tilsyn ikke er muligt i perioder med vedvarende skydeaktiviteter. Der er dog gode eksempler på, at græsning kan forenes med skydeaktiviteter. Hvor disse er særligt omfattende, kan græsning evt. kun lade sig gøre i skydefri perioder af en vis varighed, fx i sommerferien.

Græsning foretages i så store områder, at indhegning, udsætning og pasning af dyr er økonomisk lønsom. Inden for større hegnede arealer foretages den om muligt i rotation i delhegn, så der opstår flere græsningsstadier. Intensiv græsning i en kort periode har stor værdi og er en god plejemetode selv, hvor den af hensyn til skydeaktiviteter kun kan finde sted i en kortere periode fx juli. Art og race udvælges efter lokale muligheder, egnethed mv. i forhold til vegetationstype, jordbund, hydrologiske forhold mv. Hegning, normering af belægning, vanding, læ og andre dyreværnsmæssige forholdsregler skal tilgodeses igennem forpagtningsaftale.

Afhængig af græsningstrykket kan græsning opfattes som enten vedligeholdende pleje af hidtidig tilstand eller en reel ændring af naturtil standen. Påbegyndelse af afgræsning kan på den baggrund være dispensationskrævende i forhold til naturbeskyttelsesloven. Skovloven muliggør under visse forhold græsning på skovbevoksede og ubevoksede fredskovspligtige arealer.

6.1.4. Kultivering

Kultivering kan iværksættes som indsats på de fleste arealer, hvor man ønsker en startsuccession, fx hvor biodiversiteten i forvejen er meget ringe. Det gælder græsland (bl.a. mark/ager), heder, der tidligere har været pløjet, brandbælter, vildtagre og gammel nåleskov. Den kan anvendes i mosaik og i sammenhæng med andre modeller, herunder fx ved afgræsning ved afbrænding. Kultivering foretages ved fræsning, stubharvning eller pløjning (fx reolpløjning). Der må højst pløjes til tidligere pløjedybde. På arealer med høj vegetation afslås og fjernes denne i slutningen af vækstsæsonen. Kultivering gennemføres efterfølgende dog mest optimalt det efterfølgende forår, så der er grønsvær vinteren over. Kultivering af naturprægede arealer bør ikke foregår fra 15. april til 15. juli.

Afgræsning sikrer lysåbenhed og gode konkurrencevilkår for lavtvoksende og nøjsomme plantearter – fx på overdrev.

6.1.5. Landskabsplantning

Etablering af kulturer igennem plantning er en model dels til udvikling af egentlige skovudviklingstyper og dels til sikring af en vis grad af lukkethed, hvor dette fx af militære hensyn vælges som en landskabstype. Ved plantning i nærheden af beskyttede naturtyper kan et særligt træartsvalg komme på tale for at undgå stort spredningspotentiale.

Levende hegn og beplantninger skal løbende plejes, så de bevares lysåbne med mulighed for udvikling af dækningsgivende buske og en rig bundflora.

I levende hegn, krat og beplantninger skal gamle og døende træer bevares. Fremtidens gamle træer skal skabes gennem en målrettet hugst, der skaber plads til udvikling af kroner og rodnet på udvalgte træer/grupper af træer. Eksisterende dødt ved i form af stående og væltede døde træer efterlades. Hule træer, nedfaldne grene og kvasbunker efterlades ligeledes.

I områder uden tilstrækkelig forekomst af dødt ved gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved.
Mangel på rede-, raste- og opholdssteder bør på kort sigt aktiv afhjælpes gennem opsætning af redekasser e.l. til eksempelvis småfugle, ugler, tårnfalk og flagermus.

Nyetablering af beplantninger må som udgangspunkt alene ske på arealer, der ikke er beskyttet efter naturbeskyttelsesloven. Ved etablering må alene anvendes hjemmehørende, lokalitetstilpassede danske træer og buske. Langs levende hegn og beplantninger skal der findes en udyrket fodpose af græs og urter.

6.2. Modeller til skovdrift

Skovdrift er en central aktivitet til udvikling af terrænet. I de følgende afsnit gennemgås modeller til sikring af naturnær skovdrift.

6.2.1. Skovudviklingstyper

Skovudviklingstyperne er et veletableret begreb, som ligger til grund for skovplanlægningen på alle Forsvarets arealer. Skovudviklingstypen beskriver på grundlag af kortlægning af dyrkningsvilkår på en given lokalitet den bevoksningstype, der ønskes på meget lang sigt (Larsen 2005). Dyrkningsvilkårene indbefatter jordbundens dyrkningsmæssige karakteristika, herunder vand- og næringsstofforsyning, samt forekomst af eventuelle særlige faktorer af betydning for træarterne så som eksempelvis rodhæmmende lag og vandstuvning. Beskrivelsen af skovudviklingstypen sker i form af et forventet skovbillede, den tilstræbte træartssammensætning samt mulig udviklings- og foryngelsesdynamik. Skovudviklingstypen omfatter desuden en vurdering af muligheden for vedproduktion samt en beskrivelse af de naturmæssige, kulturhistoriske og rekreative værdier knyttet til skovtypen. Alle skovudviklingstyper opererer med træartsblandinger.

Ideelt set vil valg af skovudviklingstype ikke afhænge af den nuværende bevoksning, men af en grundlæggende vurdering af de skovdyrkningsmæssige muligheder på den enkelte lokalitet. Opbygningen af varierede skovstrukturer tager lang tid. Derfor kan tidshorisonten for realiseringen af skovudviklingstypen på det enkelte areal også være meget langsigtet. Skovudviklingstypen skal derfor ikke opfattes som et fast defineret mål, men snarere som en sandsynlig og ønskelig udviklingsretning. Skovudviklingstyperne er således formuleret relativt bredt og skal fortolkes fleksibelt. Derfor er det valgt ikke at opstille mange skovudviklingstyper med præcise og detaljerede beskrivelser af fremtidige træartsfordelinger og strukturer. I stedet er der udarbejdet forholdsvis få skovudviklingstyper, og der er lagt vægt på, at de skal være dynamiske, og at de skal kunne videreudvikles.

De bedst egnede skovudviklingstyper udvælges fra Larsen & Skov- og Naturstyrelsen (2005) med udgangspunkt i katalogets regionsvise opdelinger, hvor Søgårdlejren er beliggende i region IV – den østdanske region. For området er udvalgt følgende skovudviklingstyper. De er beskrevet summarisk med vægt på skovstruktur, udbredelse og jordbundsforhold samt biologiske og rekreative værdier. De militære målsætninger for de enkelte skovudviklingstyper beskrives ikke særskilt, da disse primært vil være tilknyttet skovstrukturen.

Der er i forbindelse med udarbejdelse af plantillægget for Søgårdlejren lagt en vision for udlægning af følgende SUT:

Nr.	Navn	Areal/ha
11	Bøg	10,9
14	Bøg med gran	28,2
22	Eg med lind og bøg	23,8
23	Eg med skovfyr og lærk	10,1
41	Birk med skovfyr og gran	10,0
93	Skoveng	2,7
94	Urørt skov	46,8

Med hensyn til placeringen henvises til kortbilag (visionskortet). De valgte typer beskrives kortfattet i de følgende afsnit.

Skovudviklingstype 11: Bøg

Beskrivelse

Bøgeskov i gruppevis til ensaldrende struktur med indblanding af eg, ask, ær og fuglekirsebær. Indblandingstræarterne findes hovedsageligt i grupper, men kan også forekomme enkeltvist. I underetagen kan bl.a. findes kristtorn, kvalkved, navr og slåen. Der kan optræde spredt indblanding af nåletræ (rødgran, ædelgran, lærk), som dog ikke bør udgøre mere end 10%. Skovudviklingstypen hører typisk til i morænelandskaberne i Nord-, Midt- og Østjylland samt på Øerne. På de mere lerholdige dele af bakkeøerne har den også en plads. Skovudviklingstypen udvikler sig bedst på veldrænede jorde, men vil også forekomme på lokaliteter med morbund med middel næringsstofforsyning og middel til høj vandholdende evne.

Militære udviklingsmål

Bøgeskov i fladedrift i de ældre aldersklasser – "søjlehallen" - giver et meget åbent horisontalt skovbillede på alle årstider dermed udsyn, men modsat begrænsede skjule- og sløringsmuligheder. Med drift i mindre enheder og ved iblanding af nåletræer skønnes typen kun begrænset at opfylde de generelle ønsker om skjulemuligheder.

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 11 Bøg (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005)

Biologiske udviklingsmål

Bøgeskov udgør den naturlige vegetation i store dele af landet, og mange dyre- og plantearter er derfor knyttet til denne skovtype. Skovbundens flora er ofte domineret af arter, der blomstrer før bøgens udspring – f.eks. anemoner. Artssammensætningen vil i øvrigt afhænge af jordbundens næringstilstand. Samtidig er bøgen et godt redetræ, og bøgens olden er et vigtigt fødegrundlag for mange fugle og pattedyr.

Rekreative udviklingsmål

"Søjlehallen" er rekreativt meget attraktiv, da man kan se under den og derved opleve dybden i skoven, topografien, floraen samt vildtet. Den er samtidig attraktivt at bevæge sig og opholde sig i.

Skovudviklingstype 14: Bøg og gran

Beskrivelse

Blandskov med grupper eller holme af gran af vekslende størrelse med vertikal strukturvariation inden for grupperne. Bøg udgør hovedtræarten og har såvel herskende som tjenende funktioner. Eg, skovfyr, lærk og birk er til stede sammen med røn, hæg og anden undervækst i lysåbne partier. Douglasgran og sitkagran hhv. rødgran optræder i større huller, mens ædelgran forventes at ville indgå i bøgegrupperne

Skovudviklingstypen hører typisk til på de morænelersdækkede dele af bakkeøerne samt i sandede randmorænelandskaber i Nord- og Midtjylland og de bedste hedeflader og beskyttede klitlokaliteter. Skovudviklings-

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 14 Bøg med gran (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005)

typen udvikler sig bedst på veldrænede jorde, men vil især forekomme på lokaliteter med middel næringsstofforsyning og middel vandholdende evne.

Militære udviklingsmål
Typen rummer gode muligheder for skjul og sløring på alle årstider.

Biologiske udviklingsmål
Denne skovudviklingstype, der har den største nåletræsandel af bøgetyperne, vil kunne huse arter knyttet til både løv- og nåletræ bl.a. en morbundsflora med arter tilknyttet gammel nåleskov. Blandingen af bøg og nåletræ giver mulighed for mange svampearter, og i blandskove er det muligt at opleve store bestande af forskellige fuglearter. Områder med løv- og nåletræ er endvidere attraktive for hjortevildtet.

Rekreative udviklingsmål
Blandingsskov af løv og nål er varieret at se på, med åbne og lukkede områder. Forår, sommer og efterår minder den om bøgeskoven, men om vinteren opleves skoven i højere grad som en nåleskov. Skovudviklingstypen er smuk hele året med stor variation af svampe, fugle og andre dyr.

Skovudviklingstype 22: Eg med lind og bøg
Beskrivelse
Etageret egeskov domineret af vintereg (evt. stilkeg) og med spredt indblanding af lind, birk, skovfyr, asp, røn og bøg. I underetagen kan der forekomme tørst, hæg, hyld og andre buske; ud mod rande og skovbryn desuden tjørn, slåen, vild æble, ene mv.

Skovudviklingstypen hører typisk til på bakkeøerne samt de sandede dele af morænelandskabet i Nord- og Midtjylland. Det er en skovudviklingstype, der kan udvikle sig tilfredsstillende på jorde med lav til middel næringsstofforsyning og lav til middel vandholdende evne. Skovudviklingstypen kan sandsynligvis forbedre jordbundstilstanden på jorde med tykke morlag.

Militære udviklingsmål
Typen vil særligt i vinterhalvåret være en relativ åben skovudviklingstype, men den store variation i træarter vil give gode muligheder for skjul og sløring.

Biologiske udviklingsmål
Skovudviklingstypen danner lysåbne skove på middelgod til mager bund. Den skaber stor biodiversitet og sikrer den genetiske variation af en række hjemmehørende buskarter. Der vil typisk være tale om en morbundsflora, men muldopbygning kan på langt sigt give muligheder for en rigere flora. Egeskoven er bolig for mange insekt- og fuglearter, og olden er et vigtigt fødegrundlag for både pattedyr og fugle. Lind har i kraft af at være insektbestøvet betydning for en række insektarter.

Rekreative udviklingsmål
En egeblandingsskov bestående af lystræer er attraktiv. Det er en flot, lys og frodig skov, forår og sommer, og om

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 22 Eg med lind og bøg (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005)

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 23 Eg med skovfyr og lærk (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005)

efteråret har den mange høstfarver. Skovudviklingstypen vil ikke opleves så massiv som "Eg med ask og avnbøg (21)". Den er dog tæt, og det er derfor svært at bevæge sig igennem den. Det er muligt at få oplevelsen af at være alene i skoven.

Skovudviklingstype 23: Eg med skovfyr og lærk

Beskrivelse

Skovudviklingstypen indeholder et varieret skovbillede med grupper eller større flader af eg kombineret med nåletræer i forskellige aldre og med en veludviklet underetage af diverse buskarter. Træartssammensætningen anses for velegnet under de særligt udfordrende jordbundsforhold med lav vand- og næringsstofforsyning samt forekomst af rodhæmmende allag (lokalitetstype 11m).

Skovudviklingstypen hører typisk til på de sandede dele af bakkeøerne, de sandede dele af morænelandskabet i Djursland, Himmerland og Vendsyssel samt på mere beskyttede klitlokaliteter. Den vil forekomme på magre jorde med lav næringsstofforsyning og lav vandholdende evne. Skovudviklingstypen kan sandsynligvis forbedre jordbundstilstanden på jorde med tykke morlag og kraftig podsoldannelse eventuelt med cementeret al-lag.

Militære udviklingsmål

Typen rummer gode muligheder for skjul og sløring også i vinterhalvåret.

Biologiske udviklingsmål

Skovudviklingstypen har en dominans af hjemmehørende lystræarter, hvilket på den magre til mellemgode

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 41 Birk med skovfyr og gran (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005)

jordbund giver mulighed for florarepræsentanter for både mor, let muld, egekrat og gammel nåleskov. Lystræerne giver mulighed for udvikling af en underskov af buskarter (tørst, røn, asp m.fl.). Både til skovfyr og eg er der tilknyttet mange arter.

Rekreative udviklingsmål

Skovudviklingstypen eg med skovfyr og lærk er lysåben. Den indeholder træarter i forskellige aldre, buske, vilde blomster, svampe samt et rigt og varieret dyreliv. Med sin blanding af løvtræer og nåletræer vil der på alle tider af året være muligheder for rige naturoplevelser.

Skovudviklingstype 41: Birk med skovfyr og gran

Beskrivelse

Birk på mosebund i større eller mindre flader med spredt indblanding (enkelttræ eller grupper) af rødgran, skovfyr, rødel, tørst, røn og stilkeg. Birken vil ofte komme massivt efter større eller mindre sammenbrud efterfulgt af granen. Skovfyrren optræder gruppevist.

Skovudviklingstypen kan anvendes overalt i landet på næringsfattige jorde med højtstående grundvand. Højtstående grundvand findes på store arealer på hævet havbund og på mindre arealer i og omkring morænelandskabernes og bakkeøernes lavninger. Skovudviklingstypen vil også kunne udvikle sig tilfredsstillende på næringsrige tørvejorde, der især findes i det yngre morænelandskab.

Militære udviklingsmål

Typen vil med det store islæt af nåletræer rumme meget gode mulighed for skjul og sløring.

Biologiske udviklingsmål

Birkeskov er ofte etableret ved selvsåning efter afsluttet tørvegravning og på opgivne tørveenge. Der har tit været en mellemliggende benyttelse med plantet granskov, og der er stadig et stort potentiale for ny birkeskov efter ophør af grandyrkning på moser og enge. Floraen er præget af arter med surbundspræference og udviser stor variation efter fugtighedsforholdene. Birk har ligesom f.eks. rødel, bævreasp og seljepil relativ kort levetid, og disse træarter kan derfor tidligt blive værdifulde levesteder for svampe, insekter og hulrugende fugle.

Rekreative udviklingsmål

Skovudviklingstypen giver på de småarealer, det ofte drejer sig om, et spændende og anderledes "vildt" bidrag til variationen i skoven. Den unge birkeskov kan dække mosen helt, så man hverken kan se eller gå igennem arealet. Der vil være gode muligheder for at se hulrugende fugle som fx spætter.

6.2.2. Skovudviklingstype 93: Skoveng

Beskrivelse

Denne skovudviklingstype har sin rod i de historiske høenge og løvenge, men er her tænkt i bredere forstand som fremtidens skovlysninger, der skal opfylde en række vigtige økologiske og rekreative funktioner. Der kan peges på to forhold, som giver et særlig stort behov for permanente lysninger i fremtidens naturnært drevne skove: For det første vil større afdriftsflader forsvinde, og skovene vil blive fleretagerede og mere tætte i bunden, hvilket kommer til at hindre udsynet gennem bevoksningerne. For det andet vil skovene fortsat mest bestå af vindbestøvede skyggetræer, som ikke umiddelbart levner tilstrækkelig

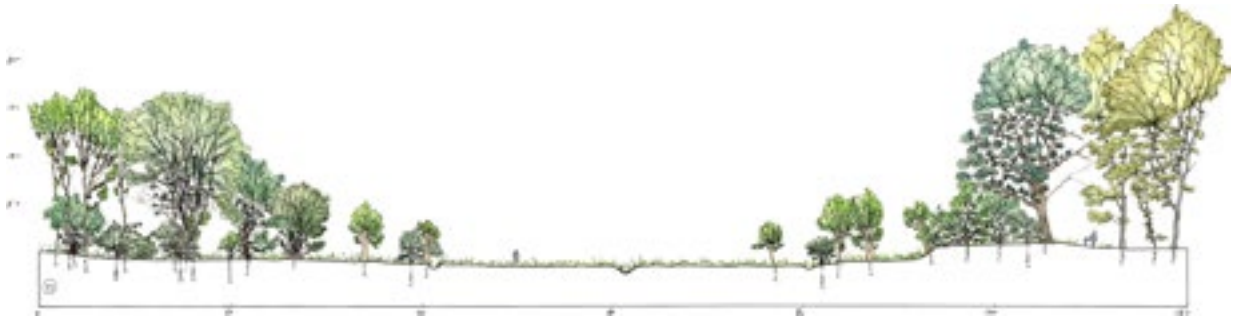

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 93 Skoveng (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005)

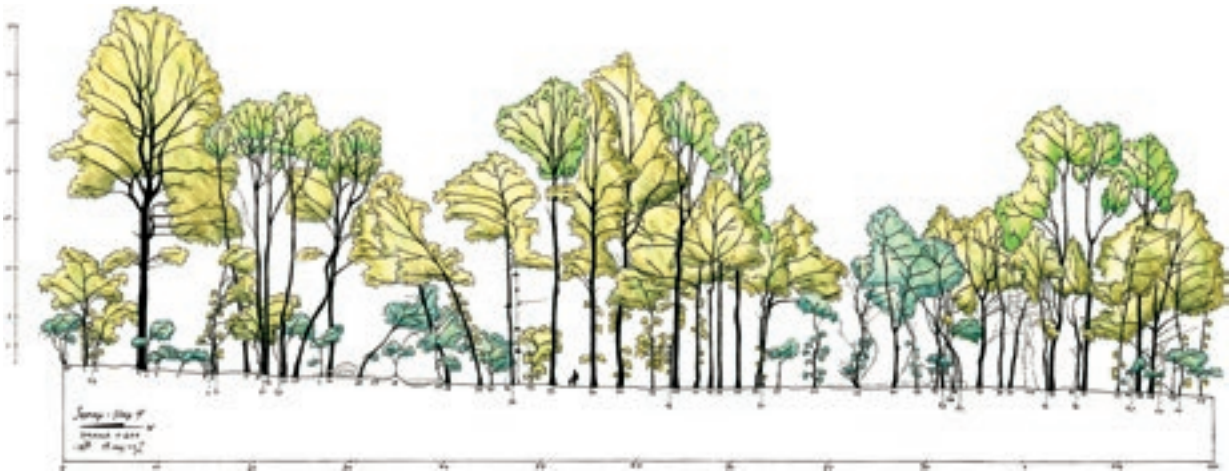

Fremtidig skovstruktur for Skovudviklingstype 94 Urørt skov (Larsen & Skov- og Naturstyrelsen, 2005)

plads til den lyskrævende del af dyre- og plantelivet, herunder de insektbestøvede træer og buske. Der skal derfor etableres og udbygges systemer af skovenge, som kan sikre åndehuller til mennesker, dyr og planter. Det bør i stort omfang gå hånd i hånd medbevaring og genopretning af værdifulde kulturmiljøer som høenge, løvenge og stævningsskove med autentisk drift. De oprindelige skovenge lå overvejende på fugtig bund, men bør i dag også etableres på tør bund, hvor de bl.a. kan lokaliseres ved udsigtsmuligheder og fortidsminder. I Forsvarets skove prioriteres nye åbne naturarealer højt med en målsætning om at udnytte lovgivningens muligheder fuldt ud og konvertere op til 10 % af det fredskovspligtige areal. Nye lysåbne arealer etableres for blandt andet at skabe spredningskorridorer og landskabelig æstetik ved at forbinde eksisterende lysåbne naturtyper. Skovengen er en meget dynamisk udviklingstype, der hurtigt vil gro til, hvis den ikke plejes igennem fx afgræsning eller slåning.

Militære udviklingsmål

Skovengen vil med overgangen fra det bevoksede til det åbne give gode mulighed for skjul og sløring i kombination med observation og bevægelse.

Biologiske udviklingsmål

Skovengen er potentielt en meget artsrig naturtype. Den har en særlig funktion i den naturnært drevne skov, da den kan erstatte de afdriftsflader, som normalt ikke vil forekomme og dermed fortsat sikre – og i meget høj grad stabilisere og forbedre skovens lysåbne levesteder.

Rekreative udviklingsmål

Skovengen kan give rige oplevelses- og aktivitetsmuligheder. Det er herfra, der kan opleves vildt, engblomster og sommerfugle. Den er mål for frokostskovturen, og den kan også give tilbud om at opleve traditionelt høstarbejde. Det giver, ligesom fx brændesankning og svampeplukning, et helt andet perspektiv på skoven end blot det betragtende.

6.2.3. Skovudviklingstype 94: Urørt skov

Beskrivelse

Forsvaret definerer urørt skov som skovområder der friholdes for drifts- og plejemæssige aktiviteter fra et nærmere angivet tidspunkt. Et væsentligt argument for at udlægge urørt skov er at skabe gode og realistiske rammer for den militære uddannelse. Det betyder, at øvelsesaktiviteter uhindret kan finde sted, ligesom der fremover gennemføres de indgreb i de urørte skovområder der er nødvendige for at skovområderne kan udvikles til Forsvarets brug.

Med tiden vil et urørt skovareal udvikle et urskovslignende præg med en strukturmæssig mangfoldighed,

herunder væltede og døde træer samt træer af forskellig art og aldre i varierende grupperinger. I den urørte skov vil den naturlige vandbalance desuden blive genskabt, i den udstrækning, den har været påvirket gennem dræning mv. Dette vil yderligere bidrage til mangfoldigheden af strukturer.

Der findes ingen urskove i Danmark – forstået som skove, der aldrig har været underlagt menneskets indgreb. Der er dog nogle få eksempler på skove, der har været urørte i en længere periode. I princippet kan enhver skov – kulturskov eller naturskov – lægges ud som urørt. Derfor findes der også en lang række tidligere drevne skove, som har været udlagt til urørt skov i en kortere årrække. Ved udlægning af arealer til urørt skov foretrækkes arealer med i forvejen store naturudviklingsmål fortrinsvis løvskovsarealer med lang kontinuitet, gamle bevoksninger af hjemmehørende træarter og arealer med naturlig hydrologi i en større sammenhængende arealstruktur, der gerne har fysisk sammenhæng med eksisterende naturområder. Bræmmer langs vådområder (søer og vandløb) udlægges generelt til urørt skov. I tilfælde af at der kun findes begrænsede arealer af den pågældende bevoksningstype kan anvendes andre udlægningskriterier, hvilket i særdeleshed gør sig gældende på flere jyske terræner med betydelig nåletræsdominans.

Militære udviklingsmål

Den urørte skov giver et kaotisk og til tider jungleagtigt skovbillede, der vil give naturlige skjule- og sløringsmuligheder kombineret med udfordringer ved bevægelse og fremrykning.

Biologiske udviklingsmål

Skovudviklingstypen giver de økologiske processer i skovøkosystemet fri. Således skabes der med tiden en række af de habitater, der er under pres i de dyrkede skove. Herved får de urørte skove en stor betydning for sikring af biodiversitet. Med tiden vil der opbygges et højt niveau af dødt ved (stående og liggende) med potentiale for såvel hulrugende dyr som for insekter og svampe. Udvikling af urørt skov på lysåbne skovtyper kan medføre dårligere vilkår for bundvegetationen, hvilket må afvejes i forbindelse med planlægningen.

Rekreative udviklingsmål

Skovudviklingstypen får med tiden et "rodet", urskovslignende præg og bidrager således afgørende til naturformidling i et ellers velordnet og styret kulturlandskab. Den giver mulighed for at opleve en række sjældne dyr og planter.

6.2.4. Biodiversitet i veterantræer og dødt ved

Omkring en tredjedel af skovenes flercellede organismer er tilknyttet veterantræer og dødt ved, der huser helt særlige samfund af svampe, insekter, fugle, flagermus, laver og mosser. Urørte løvskove rummer 75 – 150 m^3 dødt ved/ha, men gennemsnittet i de danske skove er < 5 m^3/ha.

Skovdriften i Forsvarets skove skal sikre eksistensen af store og gamle veterantræer. Eksisterende dødt ved efterlades til naturligt henfald og i skovområder, hvor dødt ved ikke forekommer i tilstrækkelig mængde gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved. Veterantræer såvel som dødt ved sikres ved hjælp af udlægning af urørt skov og udlægning af habitattrægrupper og –træer i øvrige skovtyper, samt ved aktivt af skabe dødt ved.

6.2.5. Urørt skov

Udlægning af urørt skov herunder ophør af skovdrift sikrer på både kort og lang sigt forekomsten af dødt ved.

6.2.6. Habitattrægrupper

Udlægning af såkaldt habitattrægrupper er et redskab til aktivt at sikre en hensigtsmæssig kombination af naturbeskyttelse og skovdrift. De gamle, henfaldende og døde træer styrker biodiversitet, og i kraft af den gruppevise placering gøres tiltaget så rationelt som muligt i forhold til produktion.

Habitattrægrupper udlægges og etableres efter følgende anvisning:

- Omfang og placering af habitattrægrupper varierer fra terræn til terræn, men udlægningen skal svare til følgende minimum: For hver ca. 3 ha løv-/nåletræsbevoksning udvælges én habitattrægruppe på min. 0,2 ha.
- Habitattrægrupper udvælges i alle skovudviklingstyper med undtagelse af skovaturudviklingstype 94: Urørt skov.

- Markante arealer med naturlig fysisk afgrænsning foretrækkes. Habitattrægrupper afmærkes på grundkortet. Af sikkerhedshensyn placeres habitattrægrupper ikke i umiddelbar nærhed af offentlige veje, men gerne i visuel afstand til fremme af oplevelsesværdi.
- I nåletræsbevoksninger inddrages om muligt forekommende løvtræer i habitattrægrupper eksempelvis i forbindelse med ydre og indre bryn.
- Indenfor yngre habitattrægrupper fremmes udvikling af bredkronede veterantræer. Tyndingstræer efterlades som liggende og eller stående dødt ved.
- Habitattrægrupper udvælges i yngre bevoksninger og senest ved en bevoksningsalder på 50 år.
- Fra bevoksningsalder på 50 år frembringes aktivt dødt ved svarende til min. 3 døde stående træer/habitattrægruppe og min. 3 døde liggende træer/habitattrægrupper. Øvrige træer henlades til naturlig død og forfald. Til stadighed sikres både liggende og stående dødt ved i habitattrægrupperne.
- Habitattrægrupper sikres ved aktive indgreb i form af ringning, fældning, sprængning, væltning eller anden metode, der kan sikre stående og liggende dødt ved.

6.2.7. Habitattræer

Enkeltstående habitattræer i form af døde eller hule træer, træer med revner, sprækker, rådne partier, grov

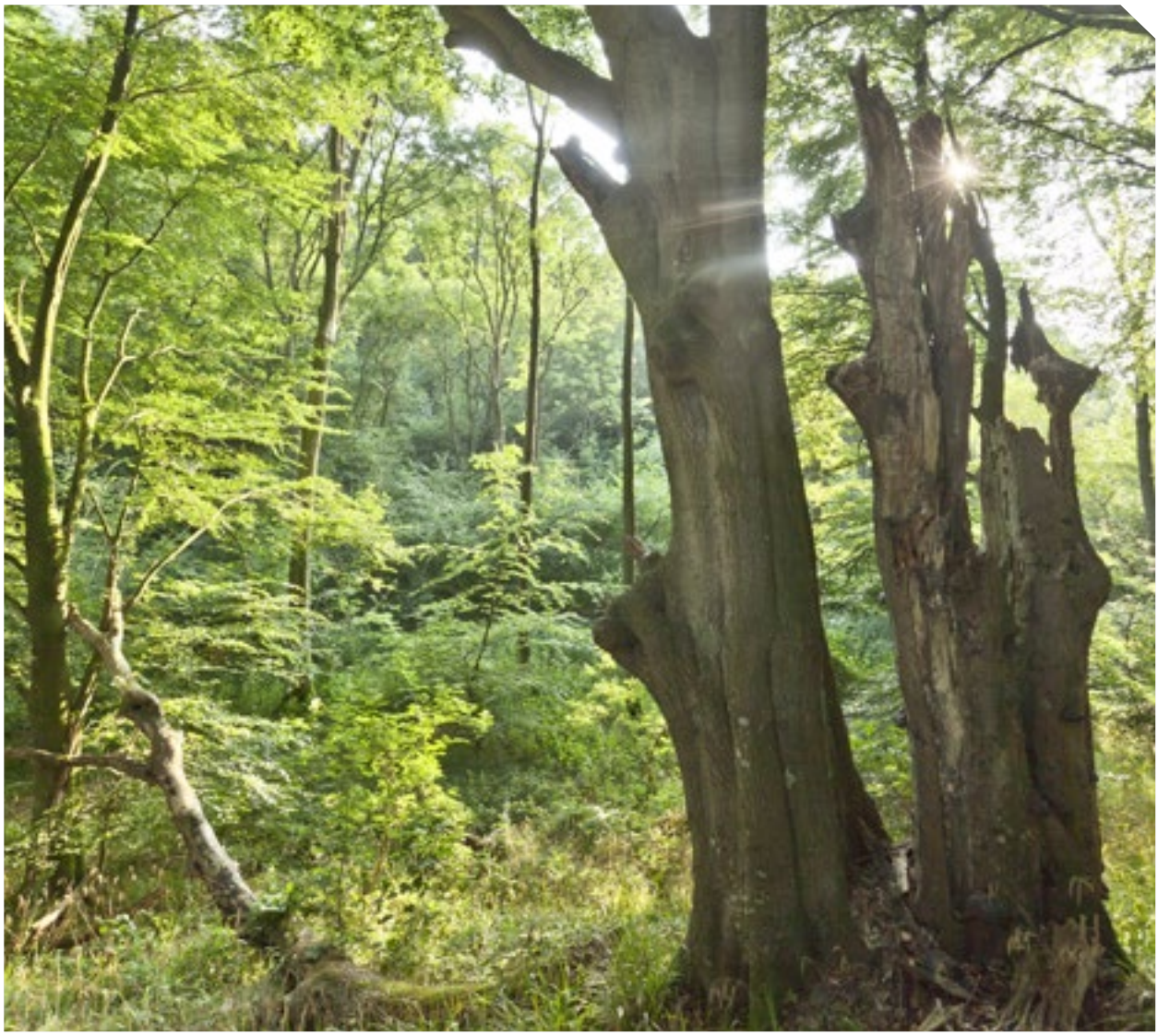

og tyk bark skånes også udenfor habitattrægrupperne. Sådanne træer udgør om muligt udgangspunkt for placering af grupperne.

6.3. Hydrologi

De foranstående modeller er primært målrettet mod tørre eller halvtørre naturtyper og landskabselementer. En vigtig type af modeller er imidlertid metoderne til at sikre, genskabe og etablere akvatisk natur, særligt søer, hvad enten er der tale om egentlige søer eller vandhuller. Bevarelse og evt. genskabelse af naturlige hydrologiske forhold, hvor disse gennem dræning er blevet forandret, er væsentlige elementer i Forsvarets naturforvaltning. Eksisterende grøfter opretholdes, hvor den militære anvendelse, lovgivningsmæssige forpligtelser i forhold til eksempelvis naboer, hensyn til veje/transportlinjer eller landskabelige, friluftsmæssige, kulturhistoriske eller biodiversitetsmæssige grunde taler herfor. Hvor grøftning opretholdes, sikres minimal påvirkning af det omkringliggende areal.

Gennem aktiv lukning af grøfter eller dræn reetableres våde områder, hvor det vil understøtte væsentlige naturbeskyttelsesmæssige formål, eksempelvis ved genskabelse af mose- og sumpområder, søer mv. samt for at forhindre nedbrydning af tørvelag (mindskning af CO_2-frigivelse og okkerforurening).

Alle indgreb, der ændrer hydrologiske forhold, vil som udgangspunkt kræve tilladelse efter naturbeskyttelsesloven og/eller planloven og/eller skovloven. I forbindelse hermed vil der opstilles særlige betingelser for fremgangsmåde.

6.3.1. Vandstandshævning

Vandstandshævning foregår primært ved lukning af dræn og grøfter enten punktvis eller på hele stræk. Lukningen kan foregå ved hjælp af spunse, stryg eller opfyldning med egnet materiale.
Vandstandshævning kræver tilladelse fra kommunen jf. planlov, naturbeskyttelseslov etc.

6.3.2. Udgravning og oprensning

Egentlig udgravning og oprensning af vandområder har til formål at skabe eller genskabe mindre søer og vandhuller a.h.t. især vandlevende dyrearter, fx padder. En væsentlig funktion er at skabe sammenhæng i landskabet samt trædesten og forbindelseslinjer for arter med begrænset spredningsmobilitet.

Udgravning og oprensning foregår maskinelt og kræver i de fleste tilfælde kommunal tilladelse, og der vil i den sammenhæng opstilles særlige betingelser for fremgangsmåde. Aktiviteten, herunder ligeledes pleje af vandhuller, må alene gennemføres i perioden 1. august - 31. marts.

6.4. Invasive arter

Invasive arter udgør en væsentlig trussel for en række af de naturtyper og arter, der findes på Forsvarets terræner. Invasive arter er plante- eller dyrearter, der ved menneskets direkte eller indirekte hjælp er flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker biodiversiteten negativt.

De følgende modeller opstilles som redskaber til forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter for at værne hjemmehørende og beskyttelseskrævende arter og naturtyper samt øvrige driftsmålsætninger på Forsvarets terræner mod negative effekter af invasive arter, og for at modvirke, at forsvarets terræner udgør udviklings- og spredningssteder for invasive arter.

6.4.1. Bekæmpelse af invasive plantearter

Der er 20 terrestriske og 4 akvatiske plantearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som enten er kendte som invasive i vor region, eller som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På Søgårdlejren er der særlig fokus på følgende arter: Glansbladet hæg, sitka, kæmpe-bjørneklo og japansk pileurt.

Invasive plantearter bekæmpes igennem flere af de ovenstående modeller, fx rydning og slåning. Her vil aktiviteten være underlagt de samme sæsonmæssige og øvrige begrænsninger. Invasive planter kan også

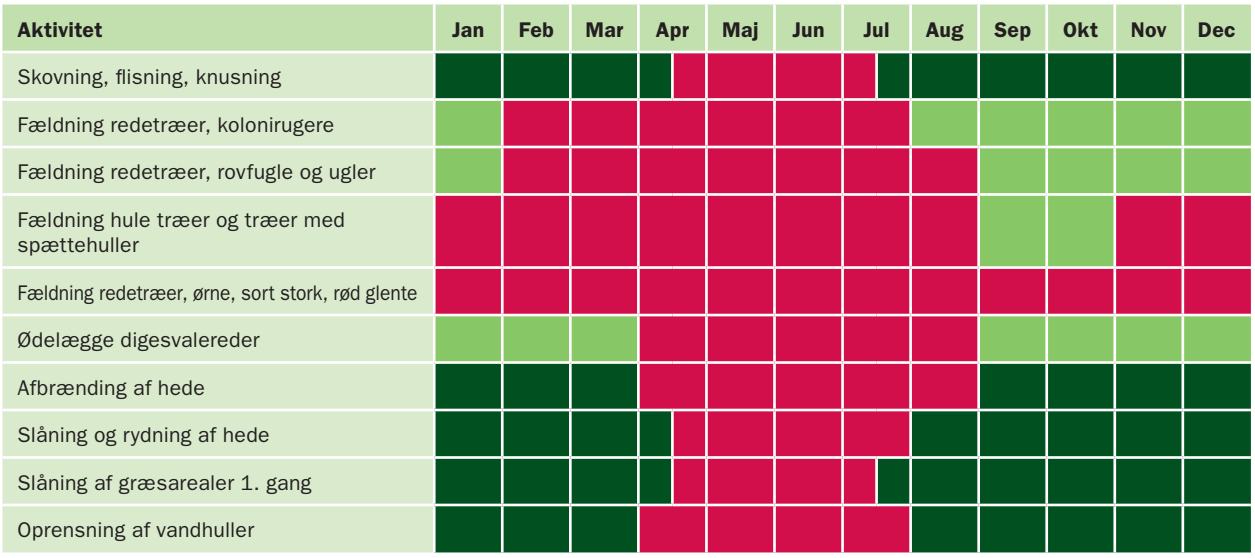

Figur 6-1: Aktivitetstypernes tilladte gennemførselsperioder (FBE, 2011b).

Signatur	Forklaring
	Aktiviteten må ikke gennemføres
	Aktiviteten bør ikke gennemføres
	Aktiviteten kan gennemføres

bekæmpes ved græsning og afbrænding, og i visse tilfælde er rodstikning, opgravning/- rykning og skærmkapning (typisk kæmpe-bjørneklo) praktisk overkommeligt. Kæmpe-bjørneklo kan bekæmpes kemisk under særlige forudsætninger.

6.4.2. Regulering af dyr

Der er 9 dyrearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som enten er kendt som invasive i vor region, eller som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På Forsvarets arealer er der særlig fokus på mink og mårhund, hvortil kommer, at ræv, som ikke er invasiv, mange steder udgør et væsentligt problem i forhold til jordrugende fugle, herunder udpegede og truede arter.

Bekæmpelse af invasive dyrearter sker ved fældefangst og regulering og jagt med skydevåben. Reglerne herfor er ganske liberale, idet arterne under de fleste omstændigheder kan reguleres hele året, dog under særlige vilkår, herunder krav om tilsyn med fælder.
Mink må reguleres hele året ved brug af skydevåben og fælder. Der må kun benyttes fælder, der fanger dyret levende. Fældefangst må også foretages af personer uden jagttegn. Fangne dyr skal aflives dyreværnsmæssigt forsvarligt. Dette kan for eksempel gøres med en luftbøsse, direkte i fælden, og kræver ikke jagttegn.
Mårhund kan reguleres med skydevåben og fælder året rundt. Ved beskydning må der anvendes kunstigt skjul, herunder skydestiger og skydetårne, og reguleringen må foregå fra 1 ½ time før solopgang til 1 ½ time efter solnedgang. Skov- og Naturstyrelsen (2010) giver yderligere gode anvisninger for bekæmpelse af mårhund.
I egne, hvor ræv volder skade på den øvrige fauna, må denne jages/reguleres med skydevåben i perioden 1. september - 29. februar. Rævehvalpe uden for rævegrave må reguleres i perioden 1. juni - 31. august. Bekæmpelse af mårhund og regulering af ræv kan effektiviseres ved anvendelse af kunstgrave.

6.5 Artsbeskyttelse

For at tilgodese særligt beskyttelseskrævende arter er for Forsvarets arealer opstillet retningslinjer for aktiviteternes tidsmæssige gennemførsel. De fremgår af Figur 6-1.

6.6. Publikumshensyn

Forsvarets arealer vil normalt være åbne for publikum efter de retningslinjer, der fremgår af drifts- og plejeplanen og ordensreglementet, der er placeret ved indfaldsveje til arealet, når der ikke foregår militær aktivitet på arealerne (typisk weekender, aftner og lignende). Visse skydeområder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for publikum af hensyn til sikkerhed i form af eksempelvis fare for udetoneret, sprængfarlig ammunition i området. For at udvikle mulighederne for den offentlige rekreative brug af arealerne arbejder Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste målrettet på at etablere og vedligeholde samarbejder med relevante interesseorganisationer.

De arealer, der ikke permanent er afspærrede, vil være åbne for publikums færdsel til fods over hele arealet, når dette ikke anvendes til uddannelses- og øvelsesformål. På arealer, der er åbne for offentligheden, vil det som udgangspunkt også være muligt at cykle eller ride. Ordensreglementerne vil indeholde beskrivelser af, hvorledes cyklister og ryttere kan anvende arealerne. Der kan udlægges særlige ridestier.

Gennemførelse af organiserede aktiviteter kræver forudgående tilladelse fra Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. I vurderingen af, om et arrangement kan gennemføres, lader Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste indgå lokale hensyn til naboer, naturbeskyttelse mv. For særlige aktiviteter kan Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste af praktiske hensyn udarbejde en kvote for, hvor mange arrangementer der årligt kan gennemføres.

På de arealer, der er omfattet af en drifts- og plejeplan, og hvortil offentligheden har adgang, skal der gennemføres formidling af natur-, kultur- og friluftsinteresser målrettet mod det omkringliggende samfund. Formidlingen skal ske i samarbejde med lokale offentlige og private aktører.

Drifts- og plejeplanerne er centrale redskaber i formidlingen, og disse skal derfor fremstå informative og være let tilgængelige. Drifts- og plejeplaner og tilhørende formidling udgives i et godkendt layout. I forbindelse med udarbejdelse og revision af drifts- og plejeplaner udgives en vandretursfolder, der skal være tilgængelig på såvel papirform som i en elektronisk udgave på Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste internet hjemmeside. Ved indfaldsveje og stier til terrænet opsættes informationsstandere, hvor blandt andet vandretursfoldere samt yderligere information er tilgængelig. På arealer, der helt eller i store dele er permanent lukket for offentlighedens adgang, gennemføres guidede ture.

7. AKTIVITETER

Dette afsnit anviser på grundlag af målsætning, status og analyse den praktiske konkrete realisering af indsatsprogrammet på det enkelte delareal. Dette sker som en udmøntning af de modeller, der er oplistet i afsnit 6, hvor den enkelte aktivitet i mange tilfælde beskrives yderligere. Hertil kommer aktiviteter, som ikke er omfattet af en model og som derfor beskrives mere grundlæggende, evt. med henvisning til særskilt projektformuleringer. Afsnittet kan omsættes direkte i jobbeskrivelser.

Det vedlagte aktivitetskort (indsat i kortlomme bagest i planen) illustrerer de planlagte drifts- og plejetiltag i planperioden (2011-2019). De enkelte aktiviteter er nærmere beskrevet nedenfor. De første afsnit beskriver aktivitetstyper med tilknyttede modeller. Efterfølgende gennemgås en række specifikke aktiviteter, der ikke er suppleret af egentlige modelbeskrivelser. For hver aktivitetsgruppe fremvises en tabel over de planlagte aktiviteter. Tabellen indeholder kolonner med oplysninger om: Målsætning, id, lokalitet, afdelinger, areal, udførelsestidspunkt og bemærkninger. Målsætningskolonnen beskriver hvilken målsætningstype, der udgør grundlaget for aktiviteten. Id-nummeret fremgår også af aktivitetskortet og udgør forbindelsen mellem kort og tabel. Arealkolonnen er for visse grupper opdelt i to delkolonner, hvoraf den første beskriver størrelsen på det samlede aktivitetsareal, der med mindre andet tydeligt fremgår, er opgivet i hektar. Den anden beregner et gennemsnitligt årligt aktivitetsareal fra og med 2012 til og med det planlagte udførelsestidspunkt. Under bemærkninger uddybes den enkelte aktivitet.

7.1. Lysåben natur

7.1.1. Rydning

Gennemføres efter model 6.1.1.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1-1	Klattrup Mose	1	79,1	Ultimo 2011	Større træer og træer ned til ca. 5 cm tykkelse skoves maskinelt. Mindre træer nedskæres manuelt. Materialet flises på læggepladser og køres bort. Helt ung opvækst fjernes afslutningsvis fra rydningsområdet ved knusning og opsamling.
Natur	2-1	Kratareal ved P-plads ved Flensborgvej inklusive overdrev.	2,5	5,0	Ultimo 2011	Større træer og træer ned til ca. 5 cm tykkelse skoves maskinelt. Mindre træer nedskæres manuelt. Der efterlades udvalgte ældre ege. Materialet køres ud til læggeplads på P-plads. Materialet flises på læggepladsen og køres bort. Helt ung opvækst fjernes afslutningsvis fra rydningsområdet ved knusning og opsamling.
Natur	3-1	Nedbrudt højmose vest for Hostrup Sø	3	0,7	Senest 2014	Rydningen foregår manuelt. Ryddet materiale trækkes til nærmeste fastvej og køres ud.
Natur	7-2	Bjergskov Overdrev nord	7	1,5	Senest 2014	Større træer og træer ned til ca. 5 cm tykkelse skoves maskinelt, mens mindre træer nedskæres manuelt. Der efterlades udvalgte ældre ege. Materialet flises og køres bort.
Natur	7-3	Bjergskov Overdrev syd	7	1,0	Senest 2014	Som ovenfor.

7.1.2. Slåning

Gennemføres efter model 6.1.2.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	10-1	Drejbjerg	10	14,6	Løbende	Videreføres efter nuværende drifts- og plejeplan
Natur	11-1	Drejbjerg	11	27,2	Løbende	Videreføres efter nuværende drifts- og plejeplan

7.1.3. Afgræsning

Gennemføres efter model 6.1.3.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1-10	Klattrup Mose	1	100,9	Efter rydning og senest 2013	Afgræsningen etableres ved hegnsføring langs Klattrup Moses yderkant, herunder langs nordbredden af Hostrup Sø. Art og race af græssere vil blive afklaret.
Natur	2-2	Kratareal ved P-plads ved Flensborg-vej inklusive over-drev og nuværende landbrugsareal.	2,5	13,8	Efter rydning og senest 2013	Der er tale om kreaturafgræsning.
Natur	7-1	Bjergskov Overdrev	7	19,3	2012	Videreføres efter nuværende drifts- og plejeplan. I planperioden indgås aftale med Naturstyrelsen om samlet græsning af hele Bjergskov Overdrev.

7.1.4. Kultivering

Gennemføres efter model 6.1.4.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	5-1	Nuværende landbrugs-areal øst for Hostrup Sø	5	2,9	2015	Evaluering af udviklingen af plantedækket med henblik på evt. kultivering og berigelse med af-slået materiale fra nærliggende overdrev.

7.2. Skov

7.2.1. Skovudviklingstyper

Udlægges efter model 6.2.1., hvilket er en ny målsætning, der erstatter tiltag i drifts- og plejeplanen. Der henvises til kortbilag nr. 3 (skovudviklingstyper). Følgende er de konkrete aktiviteter, der følger af udlægningen.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	3-3 4-1 6-1 9-3	Langbjerg Landbjerg Bjergskov Syd for hånd-granatbanen	3 4 6 9	1,0 0,5 0,8 0,3	Senest 2014	Klargøres til skovudviklingstype 93 skoveng ved afdrift.
Natur	3-2 3-4	Langbjerg	3	0,7 1,8	Senest 2014	Klargøres til skovudviklingstype 94 urørt skov ved hugst til stuktur- og artsmæssig variation ved reduktion af plantetal til 10 % fordelt i grupper.
Natur	3-5	Langbjerg	3	0,7	2012	Klargøres til skovudviklingstype 94 urørt skov ved afdrift.
Natur		Øvrige arealer med skovud-viklingstype 94	7	Ca. 40	Senest 2011	Skovdrift indstilles.

7.2.2. Habitattrægrupper

Gennemføres efter model 6.2.2.2. De angives på grundkortet med nedenstående Id.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Areal (ha) pr år	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 4.1, 6.1, 6.2, 8.1, 8.2, 8.3, 8.4, 9.1, 9.2, 9.3, 10.1 11.1, 11.2	Langbjerg, Bjergskov, Søgård Skov	1, 4, 6, 8, 9, 10, 11	6,7	3,4	2013	Der er tale om i alt 17 habitattræ-grupper.

7.3. Hydrologi

7.3.1. Vandstandshævning

Gennemføres efter model 6.3.1.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Længde (m)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1-3	Klattrup Mose	1	0,2		Ikke afklaret	En 30 m bred og 1 meter dyb rende (0,2 ha) udgraves på tværs i den nuværende Bukkelund, hvis det skønnes hensigtsmæssigt jf. hydrologipropjekt.
Natur	1-4, 1-5, 1-6	Klattrup Mose	1	0,3		Ikke afklaret	Tre vandhuller á ca. 0,1 ha etableres i området øst for Gåsesø, hvis det skønnes hensigtsmæssigt jf. hydrologipropjekt.
Natur	-	Klattrup Mose	1	-	-	Ikke afklaret	Lukning af ca. 10 grøfter, li forbindelse med fælles hydrologi-propjekt.
Natur	1-7, 1-8	Klattrup Mose	1		188, 215	2013	Udjævning af grøfter på hver side af Bukkelunden.
Natur	5-3	Bjergskov nordvest for skyde-bane	5		221	2015	Vandstanden i grøften hæves. Det langsgående spor forstærkes eller flyttes om nødvendigt.

7.3.2. Opgravning/oprensning

Gennemføres efter model 6.3.2.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	Ikke udspecificeret	Drejbjerg	7, 8, 9, 10, 11	0,8	Løbende	Vandhuller sikres og plejes.

7.4. Invasive arter

7.4.1. Bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter

Gennemføres efter model 6.4.1 og 6.4.2.

Målsætning	Id	Lokalitet	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	Ikke udspecificeret	Hele terrænet	Løbende	Bjørneklo overvåges og bekæmpes. Følger Forsvarets generelle retningslinjer.
Natur	Ikke udspecificeret	Klattrup Mose	2011-2013	Sitka, bjergfyr og glansbladet hæg forebygges og bekæmpes som en del af rydningsprojekterne og i Natura 2000-området. Se projekter og aktiviteter ovenfor.
Natur	Ikke udspecificeret		Senest 2015	Mårhund og mink overvåges og bekæmpes. Der opbygges nærmere kontakt til Naturstyrelsen og andre med henblik på en koordineret overvågning og bekæmpelse af mårhund og mink. I samarbejde med eksterne specialister (re)etableres 5-10 kunstgrave, der anvendes til regulering ved beskydning af mårhund og ræv. I samarbejde med terrænets jagtorganisation og evt. eksterne specialister (re)etableres kunstgrave, der anvendes til regulering ved beskydning af mårhund, og opsættes fælder til regulering af mink.

7.5. Publikumshensyn

Gennemføres efter model 6.5.

Målsætning	Id	Lokalitet	Gennemføres	Bemærkninger
Publikum	Ikke udspecificeret	Klattrup Mose	2013	Der opstilles informationstavler med foldere ved indgangsveje til mosen. Her informeres og naturgenopretningsprojektet (formål, fugle etc.), ordensregler, Søgårdlejren etc.
Publikum	Ikke udspecificeret	P-pladsen ved Flensborgvej	2013	Der opstilles informationsstander ved P-pladsen. Her informeres om Hostrup Sø, fuglelivet m.v. Sammen med Naturstyrelsen og Åbenrå kommune etableres udsigtstårn.

7.6. Forstyrrelser

Ikke modelbeskrevet.

Målsætning	Id	Lokalitet	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	Ikke udspecificeret	Klattrup Mose	2013	Forsvaret vurderer løbende udviklingen i publikumstrykket og færdselens betydning for ynglefugle, der udgør udpegningsgrundlag. På baggrund af dette og basisanalysen for den kommende Natura 2000-planperiode besluttes, om der fra 2015 skal iværksættes færdselsregulering i dele af mosen.

Udgravning af vandhul på Søgårdlejren.

Et færdigt vandhul nogle få måneder efter udgravningen.

7.7. Generelle aktiviteter

Ikke modelbeskrevet.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Længde (m)	Gennemføres	Bemærkninger
Militær	1-2	Klattrup Mose	1		1.953	2011	Sikring af spor gennem mosen ved forstærkning på et samlet stræk af maksimum 300 m.
Militær	-	Bjerg-skov	9	0,5		Senest 2016	Indretning af bykampfacilitet jf. separat projektbeskrivelse (Hjemmeværnet).

7.7.2. Monitering

Planlægningen følges løbende af monitering på mange forskellige måder, herunder ikke mindst den officielle overvågning igennem NOVANA etc. Resultatet af indsatsen i forhold til Natura 2000-målsætningerne vil indgå i den samlede statslige vurdering, der sker ved første Natura 2000-planperiodes udløb i form af en ny basisanalyse. Forsvaret vil bidrage til dataindsamling igennem tæt samarbejde med universiteter, myndigheder, organisationer og ved egne undersøgelser. Konkrete aftaler om projekter:

Vandkvalitet i Hostrup Sø: Moniteres af Syddansk Universitet fra 2011.

Udviklingen i fuglefaunaen i Klattrup Mose: Moniteres Dansk Ornitologisk Forening fra 2011.

8. REFERENCER

Baagøe, H.J. & Jensen, T.S. (2007): Dansk Pattedyratlas. Gyldendal.

Christensen, P.K. Amphi Consult (2011): Personlig meddelelse. email: pkc@amphi.dk.

Danmarks Miljøundersøgelser (2010): Notat: Angående krav til levesteder og praktisk forvaltning af relevante områder for tinksmed på forsvarets arealer. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/fbe

FBE (2010): Notat om tinksmed på Forsvarets arealer. 2010. Udarbejdet af Dansk Jagtakademi for Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste.

FBE (2011a): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drifts- og plejeplaner. Bilag 5 til FBEBST 610-6. 7 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/fbe

FBE (2011b): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drift og pleje af skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Underbilag 1 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 11 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/fbe

FBE (2011c): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drift og pleje af lysåbne natur- og landbrugsarealer samt bevoksede ikke-fredskovspligtige arealer. Underbilag 2 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 10 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

FBE (2011d): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for bevarelse og pleje af fortidsminder og andre kulturspor. Underbilag 3 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 4 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/fbe

FBE (2011e): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for forebyggelse og bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter. Underbilag 4 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 3 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/fbe

FBE (2011f): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for vildtpleje, jagt, regulering og fiskeri. Underbilag 5 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 9 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/fbe

FBE (2011g): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for offentlighedens rekreative anvendelse af Forsvarsministeriets arealer. Underbilag 6 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 3 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/fbe

Hjemmeværnskommandoen (2009): Strateginotat vedr. Forsvarets anvendelse og udvikling af Søgaard Øvelsesplads.

Larsen, J.B. & Skov- og Naturstyrelsen (2005): Katalog over skovudviklingstyper.

Naturstyrelsen (2011): Natura 2000-plan 2010-2015. Hostrup Sø, Assenholm Mose og Felsted Vestermark. Natura 2000-område nr. 95. Habitatområde H84. Fuglebeskyttelsesområde F58.

Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen og Hjemmeværnet (2004): Søgårdlejren. Drifts- og plejeplan 2005-2019.

Miljøministeriet, Miljøcenter Ribe (2009): Basisanalyse og tillæg.

Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen (2009): Basisanalyse for skovnaturtyper.

Søgaard, B. & Asferg, T. (red) (2007): Håndbog om dyrearter på habitatdirektivets bilag IV. Faglig rapport fra DMU nr. 635.

Skydeplads

9. BILAG

9.1. Gennemgang af det enkelte udpegningsgrundlag

Natura 2000-område nummer 95 har 8 naturtyper og 9 arter som udpegningsgrundlag. De er alle specifikt målsat i tillægget og deres tilstand mv. er gennemgået i statusafsnittet. I de nedenstående skemaer gennemgås de enkelte udpegede naturtyper og arter summarisk, idet der lægges vægt på udbredelsen på Søgårdlejrens arealer, prognose og mål og retningslinier. Samtidig er trusselstemaerne beskrevet, og mulige virkemidler og aktiviteter gennemgås.

9.1.1. Naturtyper

3150 Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks		
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) på Søgård: 1/0,05 ha	Prognose: Ukendt	Mål og retningslinjer: Bevaring og genopretning af gunstig status
Trussel:	Andehold	Næringsbelastning fra dyrkede arealer
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Administrative retningslinjer	Randzoner
Aktiviteter:	Håndhævelse af bestemmelser	Dyrkningsfri zone 100 m.

3160 Brunvandede søer og vandhuller			
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) på Søgård: 5/1,8 ha	Prognose: Ukendt	Mål og retningslinjer: Bevaring og genopretning af gunstig status	
Trussel:	Næringsstofbelastning	Uhensigtsmæssig hydrologi	Atmosfærisk N-deposition
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Administrative retningslinjer Naturforvaltning	Afskæring af dræn og grøfter	Administrative retningslinjer
Aktiviteter:	Ingen aktuelle	Hydrologiprojektet i Klattrup Mose	Ingen aktuelle

6230 *Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund			
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) på Søgård: 5/21,1 ha	Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Udvidelse af arealet i første planperiode	
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition	Tilgroning	Arealreduktion/fragmentering
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Administrative retningslinjer	Afgræsning	Afgræsning Rydning
Aktiviteter:	Ingen aktuelle	Afgræsning videreføres	Ca. 8 ha krat, slette og ager omlægges i planperioden. Græsning iværksættes. Arealet målsættes som 6230 og vil sammenbinde eksisterende små arealer.

7119 *Aktive højmoser					
3 lokaliteter samlet 3,2 ha, hvilket udgør 100 % af naturtypen i N95.		Bevaringsprognose: Ugunstig		Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status, Arealet sikres, øges og der skabes sammenhæng.	
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition	Tilgroning med vedplanter	Uhensigtsmæssig hydrologi	Invasive arter	Næringsstofbelastning
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer	Rydning af vedplanter	Afskæring af dræn og grøfter	Bekæmpelse af invasive arter	Naturforvaltning
Aktiviteter:	Ingen aktuelle	Rydning af opvækst i Klattrup Mose	Vandstandshævning i Hostrup Sø og lukning af grøfter i Klattrup Mose	Forebyggelse og intensiv bekæmpelse af alle invasive plantearter indenfor en afstand af 100 m fra 7119	Vandstandshævning

7120 Nedbrudt højmose					
46 ha hvilket udgør ca. 36 % af naturtypen i N95.		Bevaringsprognose: Ugunstig		Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status. Målsættes som aktiv højmose.	
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition	Tilgroning med vedplanter	Uhensigtsmæssig hydrologi	Invasive arter	Næringsstofbelastning
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer	Rydning af vedplanter	Afskæring af dræn og grøfter	Bekæmpelse af invasive arter	Naturforvaltning
Aktiviteter:	Ingen aktuelle	Rydning af opvækst i Klattrup Mose	Vandstandshævning i Hostrup Sø og lukning af grøfter i Klattrup Mose	Forebyggelse og intensiv bekæmpelse	Vandstandshævning

7140 Hængesæk og andre kærsamfund dannet i flydende vand			
3 lokaliteter samlet 1 ha, hvilket udgør ca. 4 % af naturtypen i N95.	Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status	
Trussel:	Atmosfæisk N-deposition	Uhensigtsmæssig hydrologi	Invasive arter
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer	Afskæring af dræn og grøfter	Bekæmpelse af invasive arter
Aktiviteter:	Ingen aktuelle	Vandstandshævning i Hostrup Sø og lukning af grøfter i Klattrup Mose.	Forebyggelse og intensiv bekæmpelse af alle invasive plantearter indenfor en afstand af 100 m fra 7410.

9120 Bøgeskove på morbund med kristtorn		
2,3 ha, hvilket udgør 100% af arealet i N95	Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status
Trussel:	Utilstrækkelig beskyttelse	Atmosfæisk N-deposition
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Ekstensiv skovdrift	Administrative retningslinjer
Aktiviteter:	Naturnær skovdrift igennem Skovudviklingstyper	Ingen aktuelle

9160 Egeskove og blandskove på mere eller mindre rig jordbund		
2,2 ha, hvilket udgør 100% af arealet i N95	Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status
Trussel:	Utilstrækkelig beskyttelse	Atmosfæisk N-deposition
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Ekstensiv skovdrift	Administrative retningslinjer
Aktiviteter:	Naturnær skovdrift igennem Skovudviklingstyper	Ingen aktuelle

9.1.2. Arter

1166 Stor vandsalamander			
Bestand, levested (antal og størrelse) på Søgård: ukendt	Prognose i N95: vurderet ugunstig	Mål og retningslinjer: genopretning af gunstig status egnede levesteder, herunder mulighed for genudveksling mellem delbestande spredningsmuligheder mellem levesteder ved oprensning/rydning/nyetablering af ynglevandhuller	
Trussel:	Tilgroning	Overskygning af ynglevandhuller med vedplanter	For få ynglevandhuller
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Naturpleje	Rydning af vedplanter	Etablering af vådområder og søer
Aktiviteter:	Rydning af vedplanter i Klattrup Mose.	Rydning af vedplanter i Klattrup Mose.	Vandstandshævning i Klattrup Mose. Etablering, sikring og pleje af vandhuller.

1355 Odder		
Bestand, levested (antal og størrelse) på Søgård: forekommer formentlig	Prognose i N95: ukendt	Mål og retningslinjer: bevaring eller genopretning af gunstig status området sikres som levested velegnede levesteder
Trussel:	Trafikdrab	
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Faunapassager	
Aktiviteter:	Ingen	

Rørdrum		
1-2 ynglepar ved Hostrup Sø, hvilket udgør bestanden i N95	Prognose i N95: gunstig	Mål og retningslinjer: bevaring af gunstig status
Trussel:		
Muligt virkemiddel (jf. plan):		
Aktiviteter:		

Trane		
1 ynglepar ved Hostrup Sø, hvilket udgør bestanden i N95	Prognose i N95: Vurderet ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Det sikres, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for trane er i fremgang, således at der er grundlag for at arten yngler i området. Velegnede levesteder Levesteder med individuel hensyntagen til sårbarhed overfor forstyrrelser.
Trussel:	Forstyrrelser	
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Forstyrrelsesfri områder	
Aktiviteter:	Offentlig adgang til Klattrup Mose moniteres og reguleres evt. til stisystemer og udkikspunkter	

Havørn			
Havørn yngler ikke på Søgårdlejren, men anvender Hostrup Sø som fouragerings-område. Søgårdlejren indgår muligvis i potentielt yngleområde.	Bevarings-prognose: Ukendt	Mål og retningslinjer: Bevaring eller genopretning af gunstig status Det sikres, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for havørn er stabile eller i fremgang således, at der fortsat er grundlag for at arter yngler i området.	
Trussel:	Fældning af egnede rede-træer	Fældning af egnede redetræer	Begrænsning af adgang (Opretholdelse af forstyrrelsesfrit område til vandfugle (fødeemner) og rast). (Sikre adgangsbe-grænsning i en omkreds af 500 m .1.2 - 1.8.).
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Naturforvaltning (sikre egnede redetræer i yngleområdet)	Begrænsnings eller ophør af drift (>30 ha gammel løvskov. Sikring af træer > 80 år. < 20 træer/ha i indflyvningsområde)	Etablering af vådområder og søer
Aktiviteter:	Samme	Samme	Offentlig adgang til Klattrup Mose moni-teres og reguleres evt. til stisystemer og udkigspunkter

Rørhøg			
2 par ved Hostrup Sø, hvilket ud-gør bestanden i N95	Bevaringsprog-nose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Det sikres, at tilstanden og det samlede areal af levestedet for rørhøg er i fremgang, således at der er grundlag for 2-3 ynglepar i området.	
Trussel:	Arealreduktion/fragmentering	Forstyrrelser	Tilgroning med vedplanter
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Etablering af § 3-områder	Forstyrrelsesfrie områder	Rydning
Aktiviteter:	Ingen aktuelle	Offentlig adgang til Klattrup Mose moniteres og reguleres evt. til stisy-stemer og udkigspunkter	Rydning af opvækst i Klat-trup Mose

Tinksmed			
Nuværende ynglebestand i 0	Bevaringsprog-nose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Det sikres, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for tinksmed er i fremgang, således at der er grundlag for at arten yngler i området. Velegnede levesteder. Levesteder med individuel hensyntagen til sårbarhed overfor forstyrrelser.	
Trussel:	Uhensigtsmæssig hydrologi	Tilgroning	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Afskæring af dræn og grøfter	Rydning af vedplanter	Forstyrrelsesfri områder
Aktiviteter:	Vandstandshævning i Klattrup Mose	Rydning af opvækst i Klattrup Mose.	Offentlig adgang til Klattrup Mose moniteres og reguleres evt. til stisy-stemer og udkigspunkter

Mosehornugle		
Nuværende ynglebestand i 0	Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Det sikres, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for mosehornugle er i fremgang, således at der er grundlag for at arterne yngler i området.
Trussel:	Tilgroning	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Rydning af vedplanter	Forstyrrelsesfri områder
Aktiviteter:	Rydning af opvækst i Klattrup Mose.	Offentlig adgang til Klattrup Mose moniteres og reguleres evt. til stisystemer og udkigspunkter

Stor hornugle		
Stor hornugle yngler ikke på Søgårdlejren, men anvender terrænet som fourageringsområde. Søgårdlejren indgår muligvis i potentielt yngleområde.	Bevaringsprognose: Vurderet ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status
Trussel:	Forstyrrelser	
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Forstyrrelsesfri områder	
Aktiviteter:		

9.2. Retningslinjer for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 (retningslinjerne er fastlagt af Naturstyrelsen i 1990'erne).

Store dele af militærets skyde- og øvelsesterræner er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål.

Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse. Dette gælder også militærets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg mv.

Såfremt forsvaret eller hjemmeværnet ejer, erhverver eller lejer arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden derimod kræve tilladelse.

En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende amtskommune, jfr. lovens §§ 3-4 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (fx Oksbøl skydeterræn) vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens §§ 3-4 bør derfor ske på grundlag af intensiteten af det pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse. Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

Fx vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozning, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, fx flytning af spor efter bæltekøretøjer. Variationer i aktiviteten, fx ændringer af koncentrationen af bæltespor indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald inden for ret vide rammer.

Derimod vil et sammenhængende areal, der fx ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bæltekøretøjer eller lejlighedsvise indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, fx bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (fx "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse.

Foranstaltninger som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtype-definition kræver tilladelse. Dette gælder fx tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter uden for øvelsesterrænet. Dette indebærer bl.a. at anlæg af vildtagre på beskyttede naturtyper inden for øvelsesterrænet kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven.

Tvivlstilfælde

I tilfælde hvor militæret er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i naturtypebekendtgørelsens § 8 kunne anvendes. Det vil sige, at militæret kan rette henvendelse til amtet, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne.

Bilag 9.3. Ekstern høring

Der er tradition for, at forslag til drifts- og plejeplaner samt tillæg hertil efter den interne bearbejdning forelægges til ekstern høring blandt myndigheder, organisationer og øvrige interesserede. Denne proces blev for forslaget til tillæg til drifts- og plejeplan for Søgårdlejren igangsat jf. høringsskrivelse af 26.4.2012. Høringsfristen fastsattes til 25.5.2012. Materialet har i perioden været tilgængeligt på Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes høringsportal.

Høringen er forelagt for: Naturstyrelsen, Aabenraa kommune, Kulturarvsstyrelsen, Danmarks Naturfredningsforening, Verdensnaturfonden, Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Jægerforbund, Friluftsrådet, Verdens Skove og Entomologisk Fagudvalg.

Ved høringens udløb er indkommet svar fra Aabenraa kommune (email af 9. maj 2012), Naturstyrelsen Ribe (email af 4. juni 2012) og Dansk Ornitologisk Forening Sønderjylland (email af 25. maj 2012). De samlede kommentarer gennemgås temavis i det følgende. Svarene gengives nedenstående.

1 Gennemgang af temaer

De følgende afsnit gennemgår de indkomne bemærkninger, således at der refereres til høringssvaret (normal skrift), foretages en vurdering (*kursiv*) og til slut beskrives en beslutning om opfølgning (**fed**).

1.1 Generelt

Aabenraa kommune anfører planoplægget som gennemarbejdet og kompetent og har ikke yderligere bemærkninger. Naturstyrelsen bemærker at der "Alt i alt er der tale om et godt og gennemarbejdet tillæg til drifts- og plejeplanen for Søgårdlejren, der med få tilpasninger kan gøres mere målrettet i forhold til Natura 2000-planlægningen". Dansk Ornitologisk Forening Sønderjylland tilkendegiver overordnet tilfredshed med plejeplanen.

Det vurderes på dette grundlagt, at forslaget som helhed accepteres af de hørte instanser. Der skønnes ikke at være kommentarer, der nødvendiggør ændringer, der kræver en fornyet konsultation hos de militære brugere.

Indarbejdelsen af svarene foretages af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste uden yderligere formel høring hos de operative kommandoer. Høringssvarene trykkes i fuld ordlyd som bilag i det endelige tillæg.

1.2 Form

Naturstyrelsen bemærker i flere omgange, at forslaget til tillægget er uklart i forhold til Natura 2000-indsatsen, og at det er vanskeligt at identificere den konkrete indsats henset Natura 2000-målsætningerne.

Kommentarer til læsevenlighed og forståelse vurderes som udgangspunkt altid relevante. Imidlertid følger tillægget et paradigme fastlagt i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse om drifts- og plejeplaner. Det er her besluttet, at tillæg til drifts- og plejeplaner, selv om det er udløst af Natura 2000-planlægningen, skal indeholde øvrige aspekter, i dette tilfælde planlægning for beskyttede arter, skov etc. Der er i forslaget målsætningsafsnit valgt en struktur, så indsatsen for Natura 2000-målele specificeret på naturtyper og arter fremgår separat og eksplicit. Det vurderes på dette grundlag, at Natura 2000-indsatsen er beskrevet og fremstår rimeligt klart, men Naturstyrelsens kommentar til form vil holdes ad notam i den fremtidige udvikling af paradigmet.

Ingen overordnede ændringer.

1.3 Plejetiltag

Dansk Ornitologisk Forening Sønderjylland foreslår en samordning af vandstandsprojektet i Hostrup Sø/Klattrup Mose med Aabenraa kommunes tiltag til naturprojekt i området NØ for Forsvarets areal.

Dette er relevant, og det kan anføres, at der er et løbende samarbejde med både Aabenraa kommune og Naturstyrelsen om den samlede gennemførelse af hydrologiprojekter i lokalområdet, herunder særligt i forhold til Natura 2000-området.

Ingen ændring i planen.

1.4 Tekstrettelse og korrekturer

Naturstyrelsen giver gode forslag til ændrede formuleringer, herunder i forhold til myndighedernes ansvarsfordeling.

Kommentarerne vurderes relevante.

Naturstyrelsens forslag til ændringer indarbejdes.

Fra: Niels Ottesen Julsgaard [mailto:noj@aabenraa.dk]
Sendt: 9. maj 2012 12:29
Til: 'Ole Noe'
Emne: FBE´s høring vedr. tillæg til plan for Søgårflejren

Att. Ole Noe, FBE.

Hej Ole.

Efter at have gennemset jeres tillæg til drifts- og plejeplan, 2012-2019 for Søgård lejrens arealer kan oplyses, at det er et meget gennemarbejdet og kompetent tillæg. Gennemføres indsatser som beskrevet, vil de i høj grad tilgodese Natura 2000 kravene. Aabenraa Kommune har ingen bemærkninger til høringsmaterialet.

V. h. Niels Sag 12/3383

Niels O. Julsgaard
Fagkoordinator
Telefon direkte: 73 76 77 85
E-mail: noj@aabenraa.dk

Teknik & Miljø
Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa
Telefon: 73 76 76 76
Fax: 73 76 76 77
E-mail: post@aabenraa.dk
Hjemmeside: www.aabenraa.dk

Dansk Ornitologisk Forening
Sønderjylland
Sottrupskov 10
6400 Sønderborg
74 46 83 21
gert@fahlberg.bbsyd.dk

Dato : 25. maj 2012

Til
FBE

Det er DOF-Sønderjyllands indtryk, at de hensigter og den indsats som tilkendegives i planerne vil være til gavn for områdets naturtilstand og dermed fuglelivets udvikling i området.
Vi imødeser vandstandshævningen i Hostrup Sø med interesse. Vi tror også, at tilpropning af grøfter i Klattrup Mose vil gavne og sikre at mosen vil få en mere naturlig udvikling. Dog kunne vi godt tænke os, at planerne bliver samordnet med Aabenraa kommunes tiltag til naturprojekt i området NØ for forsvarets areal. Her er et af de vigtigste tilløb til Hostrup Sø. Dette vandløbs naturtilstand har uden tvivl en afgørende indflydelse på vandkvaliteten i Hostrup Sø.
Endelig er vi tilfredse med at områder i Klattrup Mose og omkring P-pladsen i den nordlige ende af Hostrup Sø hegnes og afgræsses, og at der her søges en afbalanceret adgang for publikum. En planlagt sikring af uforstyrrede områder for sårbare ynglefugle imødeses.
Den planlagte monitering af fuglelivet i de kommende år kan også bifaldes og imødeses med interesse.
Altså en overordnet tilfredshed med plejeplanen fra vores side.

Med venlig hilsen

Gert Fahlberg
Formand, DOF-Sønderjylland

Fra: Frikke, John [mailto:jofri@nst.dk]
Sendt: 4. juni 2012 16:11
Til: ole.noe@mil.dk; Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste
Cc: Andersen, Gert Lomholt; Rasmussen, Bent; Paungreen, Pernille Werner
Emne: Høring af tillæg til drifts- og plejeplan for Søgårdlejren

Til:
Ole Noe
Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste
9800 Hjørring

ole.noe@mil.dk

Vedr.: Høring af tillæg til drifts- og plejeplan for Søgårdlejren i relation til Natura 2000 (FBE-2012/003813 - 274938)

Naturstyrelsen Ribe har som anmodet gået det fremsendte udkast til "Søgårdlejren - tillæg til drifts- og plejeplan 2012-2019" igennem, særligt med henblik på tillæggets funktion som Forsvarets Natura 2000-planlægning i 1. planperiode for N5 Hostrup Sø, Assenholm Mose og Felsted Vestermark. Gennemgangen har umiddelbart givet anledning til følgende bemærkninger:

- Overordnet set er tillægget en omfattende, god og grundig beskrivelse af drifts- og plejeplanmæssige tiltag i perioden 2012 - 2019, men det kan være svært præcist at identificere de Natura 2000-relevante dele af tillægget. De synes at "drukne" i andre gode informationer, som vel er indeholdt i/omfattet af den "almindelige", gældende drifts- og plejeplanlægning for området.
- F.eks. fremgår det ikke af forsiden/omslaget/titlen, at der er tale om Forsvarets forpligtelser til Natura 2000-planlægning for det konkrete terræn/område.
- I forhold til indholdet af tillægget savnes også en præcisering af de helt konkrete Natura 2000-relevante dele. Hvad er Natura 2000-kravene (målsætninger og indsatsprogram) og hvad præcist er Forsvarets indspil i forhold til dette i 1. planperiode?
- Natura 2000-indsatsen og kravene til 1. planperiode er utvivlsomt indeholdt i de mange gode og relevante tiltag, som plantillægget omfatter, men de kan som nævnt være vanskeligt at identificere.
- Den valgte planperiode (2012-2019) virker også lidt forstyrrende/uklar, og tillægget kunne med fordel tidsmæssigt tilpasses Natura 2000-cyklus.
- En større klarhed f.s.a. ansvaresfordelingen kunne med fordel angives. F.eks. bør der i sidste afsnit under 2.1.1 (s. 8, 2. spalte) stå: "Naturstyrelsen varetager planlægningen for fredskovspligtige, skovbevoksede arealer og marine Natura 2000-områder".
- For at styrke beskrivelsen af Natura 2000-processen i afsnit 2.2.2 kunne det understreges, at "Statslige myndigheders indsatsprogrammer til opfyldelse af Natura 2000-forpligtelserne er ikke underkastet en egentlig godkendelsesproces", men evalueres bl.a. i forbindelse med udarbedelsen af en ny basisanalyse, der udarbejdes af Naturstyrelsen frem mod slutningen af Natura 2000-planperiodens udløb....". Desuden kunne det også fremgå, at det er Forsvarets ansvar at implementere Natura 2000 på egne arealer...

Alt i alt er der tale om et godt og gennemarbejdet tillæg til drifts- og plejeplanen for Søgårdlejren, der med få tilpasninger kan gøres mere målrettet i forhold til Natura 2000-planlægningen. Hvis du/I har spørgsmål til de anførte kommentarer, står jeg naturligvis til rådighed.

Med venlig hilsen

John Frikke
Biolog
Team Natur
jofri@nst.dk
Dir.tlf.: (+45) 72 54 34 05
Mobil: (+45) 22 86 05 19

Miljøministeriet
Naturstyrelsen Ribe
Sorsigvej 35
DK - 6760 Ribe
RIB@nst.dk
www.nst.dk
Tlf.: (+45) 72 54 30 00
CVR-nr.: 33157274
EAN-nr.: 57 98 000 87 26 60

Officiel post bedes sendt til RIB@nst.dk

FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

Forsvar for naturen

Forsvarets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark.

Sammenlagt forvalter Forsvaret 33.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer.

I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvaret udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvaret en passende afvejning mellem militære uddannelsesmæssige behov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarets naturforvaltning kan findes på www.forsvaret.dk

FORSVARET